

บทที่ 4

ผลการศึกษาและอภิปรายผล

ในการศึกษาเรื่อง “กระบวนการทุนทางสังคมในโครงการหมู่บ้านน่าอยู่ กรณีศึกษาหมู่บ้านเกาะกลาง ตำบลบางนมโค อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาเพื่อให้เห็นภาพรวมของชุมชนในปัจจุบันก่อน ซึ่งนำเสนอในเรื่องจำนวนครัวเรือน จำนวนประชากร สถานที่ตั้งหมู่บ้าน ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ ลักษณะการตั้งบ้านเรือน หน่วยธุรกิจในพื้นที่ อาชีพของคนในชุมชน ฯลฯ

ต่อจากนั้นก็เป็นการแสดงให้เห็นภาพของชุมชนในอดีต ตั้งแต่เริ่มมีการตั้งถิ่นฐาน โดยให้รายละเอียดตั้งแต่เริ่มมีการอพยพเข้ามาอยู่ สภาพแวดล้อมของชุมชน ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม การดูแลสุขภาพของชุมชน ข้อมูลเหล่านี้เป็นการเสนอให้เห็นภาพวิถีชีวิตที่เรียบง่ายในอดีตว่าชุมชนดำรงอยู่และพึ่งตนเองได้อย่างไร จนมาถึงจุดเปลี่ยนที่เกิดขึ้นในชุมชน เกิดอะไรขึ้นบ้าง และชุมชนดำรงชีวิตอย่างไร มีการปรับตัวอย่างไร เพื่อให้อยู่ได้ในสภาพการณ์ที่เปลี่ยนไป และปัจจุบันภาพของชุมชนเป็นอย่างไร นอกจากนี้ยังคงแสดงให้เห็นความน่าอยู่ของชุมชนในแต่ละช่วงเวลาใน 3 ด้านคือ สิ่งแวดล้อม ประเพณีวัฒนธรรม สุขภาพ เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความน่าอยู่ และกระบวนการทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชน

ทั้งนี้เพื่อให้ได้คำตอบว่า ทุนทางสังคมทำให้เกิดความน่าอยู่ของชุมชนได้อย่างไร ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ต้องการทราบถึงพัฒนาการ และกระบวนการทุนทางสังคมของบ้านเกาะกลาง ในการจัดทำหมู่บ้านน่าอยู่ได้อย่างชัดเจน ผู้ศึกษาได้นำเสนอภาพรวม โดยได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน โดยจะกล่าวถึงรายละเอียดต่าง ๆ ดังนี้

ส่วนที่ 1 ลักษณะทางกายภาพและข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน

ส่วนที่ 2 ประวัติชุมชน พัฒนาการ และจุดเปลี่ยนของชุมชน

2.1 ช่วงเริ่มต้นของชุมชน (ก่อนปีพ.ศ. 2510)

2.2 ช่วงจุดเปลี่ยนของชุมชน (ปีพ.ศ. 2510-2540)

ส่วนที่ 3 บ้านเกาะกลางในปัจจุบัน (ปีพ.ศ. 2540-2549)

3.1 สภาพปัญหาที่ชุมชนต้องการจะแก้ไข

3.2 ทุนทางสังคมกับแนวทางแก้ปัญหา โดยผ่านการทำโครงการหมู่บ้านน่าอยู่

3.3 กระบวนการแก้ปัญหาของชุมชน

3.4 ความเป็นบ้านเกาะกลางในปัจจุบัน ตามโครงการหมู่บ้านน่าอยู่

- 3.5 แนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนในโครงการหมู่บ้านนาอยู่
- 3.6 กระบวนการทุนทางสังคมในปัจจุบันที่ผ่านโครงการหมู่บ้านนาอยู่
- 3.7 สรุปภาพรวมความเป็นบ้านเกาะกลาง

ส่วนที่ 4 สรุปภาพรวมความน่าอยู่ทั้ง 3 ด้าน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ส่วนที่ 1 ลักษณะทางกายภาพและข้อมูลพื้นฐานหมู่บ้าน

บ้านเกาะกลางเป็นหมู่บ้านหนึ่งใน 11 หมู่บ้านของตำบลบางนมโค อำเภอสiena จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่ในที่ราบลุ่มฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน้อย โดยมีคลองขมจีนไหลผ่านชาวบ้านส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่ปากตะวันออกของลำคลอง ลักษณะหมู่บ้านมีพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นเกาะระหว่างลำรางบ่อชะโดกับลำคลองขมจีน ผู้ที่มาก่อตั้งบ้านจึงได้เรียกหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านเกาะกลาง” ซึ่งเป็นการเรียกตามลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ตั้งของหมู่บ้าน และเหตุผลอีกอย่างหนึ่งที่เรียกชื่อหมู่บ้านเกาะกลางก็คือ บ้านเกาะกลางเป็นหมู่บ้านแรกของชุมชนที่เข้ามาตั้งในละแวกนี้ นอกจากนี้ บ้านเกาะกลาง ยังหมายถึง เกาะกลางซึ่งเป็นที่รวมศูนย์กลางจิตใจของผู้คนในชุมชน ซึ่งก็เป็นอีกความหมายหนึ่งที่ผู้คนได้เรียกหมู่บ้านนี้เป็นบ้านเกาะกลาง (เวก ระเบียบ และ บุญปลูก ดัสตุลย์, สัมภาษณ์)

ข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้าน

อาณาเขต

บ้านเกาะกลางมีเนื้อที่ 970.1.52 ไร่ หมู่บ้านนี้ตั้งอยู่ทิศใต้ของอำเภอสiena ประมาณ 6 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดกับพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 9 บ้านต้นตาล ตำบลบางนมโค อำเภอสiena
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลสามตุ่ม อำเภอสiena
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลบางยี่โก ตำบลบ้านช้างเหล็ก อำเภอบางไทร
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลบ้านหลวง อำเภอสiena

ลักษณะภูมิประเทศและลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่มภาคกลาง เหมือนขามข้าว มีลำคลองที่สำคัญคือ ลำคลองขมจีน ซึ่งเป็นสาขาย่อยจากแม่น้ำน้อย และแยกย่อยเป็นลำคลองเล็ก ลำราง และลำประโดง อีกหลายเส้นสาย โดยเฉพาะพื้นที่ทุ่งที่เรียกว่า “ลาดสาคลี” มีคู คลอง หนอง บึง ซึ่งเป็นแหล่งน้ำ

ธรรมชาติ และอุดมด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ส่งผลให้สรรพสิ่งไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ พืช ต่างดำรงชีวิตที่อิงอาศัยกันและกัน การดำรงชีวิตสอดคล้องกับระบบนิเวศของชุมชน ฤดูน้ำหลากหรือน้ำท่วมทุกปี น้ำเหนือจะไหลบ่ามาท่วมช่วงปีละประมาณ 3-4 เดือน ก่อนที่จะมีการระบายน้ำออกสู่อ่าวไทย เจ้าพระยา และไหลลงสู่อ่าวไทย ในทุกฤดูกาล ลักษณะอากาศค่อนข้างอบอุ่น ไม่ร้อนจัด ไม่หนาวจัด ปริมาณฝนตกเฉลี่ยในรอบปี ประมาณ 1,080 มิลลิเมตรต่อปี (รวมทั้งอำเภอเสนา)

ลักษณะการตั้งบ้านเรือน

ลักษณะบ้านเรือนของบ้านเกาะกลาง ในอดีตชาวบ้านนิยมปลูกบ้านเป็นเรือนทรงไทย ใต้ถุนสูง ซึ่งจะช่วยให้อากาศถ่ายเท ในฤดูน้ำหลาก ชาวบ้านอาศัยเรือเป็นพาหนะสัญจรติดต่อระหว่างหมู่บ้าน ปัจจุบันสภาพบ้านส่วนใหญ่ยังคงสภาพเดิม หากเข้ามาอยู่ในพื้นที่ของบ้านเกาะกลาง ก็จะได้สัมผัสถึงความร่มรื่น เพราะลักษณะบ้านเรือนที่เห็นเป็นบ้านทรงไทย ใต้ถุนสูง ยังมีให้เห็นเป็นจำนวนมากในละแวกนี้ บ้านเรือนยังนิยมตั้งอยู่ริมคลอง โดยส่วนหนึ่งจะมีการสร้างบ้านเรือนขนานไปกับลำคลองขนานกันไปทางตอนใต้จนถึงหมู่บ้าน และอีกส่วนหนึ่งจะแยกบ้านเรือนตั้งเรียงรายไปตามลำคลองเล็กหรือคลองสาคลี เมื่อมีการสร้างถนน ผู้คนเริ่มมีมากขึ้น การสร้างบ้านก็จะมียุคที่นิยมมาปลูกบ้านอยู่ใกล้ถนน เพราะสะดวกในการสัญจรไปมาทางถนน แต่ส่วนใหญ่ก็ยังนิยมสร้างบ้านตามลำคลองอยู่เหมือนเดิม จะเห็นได้ว่าบ้านเกาะกลาง มีวิถีการดำรงชีวิตที่ขึ้นอยู่และอาศัยสายน้ำเป็นชีวิตของคนลุ่มน้ำภาคกลาง ที่มีวัฒนธรรมผูกพันกับสายน้ำ ลำคลอง ท้องทุ่ง อาศัยความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติตลอดมา

จำนวนครัวเรือน/ประชากร

หากกลับมามองภาพในปัจจุบัน จะพบว่า บ้านเกาะกลางมีจำนวนครัวเรือน 161 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมด 882 คน แยกเป็นชาย 446 คน หญิง 436 คน ชาวบ้านส่วนใหญ่จะเป็นเครือญาติกัน มีความเกี่ยวพันกันอย่างแน่นแฟ้น โดยมีการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันและกันได้ตลอด ตระกูลดั้งเดิมในหมู่บ้านได้แก่ ตระกูลชนะฤทธิ์ ตระกูลชูชาติ ตระกูลโกมลวานิช ตระกูลสมใจ และตระกูลเทียนบูชา ซึ่งเป็นตระกูลดั้งเดิมที่มีมาตั้งแต่เริ่มตั้งชุมชน ในระยะต่อมามีการใช้นามสกุลของผู้ที่เข้ามาเป็นเชยบ้าง ก็ทำให้ตระกูลเหล่านี้มีเหลือน้อยลงไป

การนับถือศาสนา

ประชากรทั้งหมดในหมู่บ้านเกาะกลางนับถือศาสนาพุทธ มีวัดมารวิชัยเป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นศูนย์กลางทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และเป็นที่รวมระบบความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านมานาน ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน เพราะสมัยก่อนยังไม่มีโรงเรียน เด็ก ๆ จะใช้ศาลาวัดเป็นที่เรียนหนังสือ ชาวบ้านจะนิยมให้ลูกหลานได้บวชเรียนศึกษาพระธรรมวินัย จนกระทั่งออกมาเป็น “ทิด” สามารถสืบทอดวัฒนธรรมชุมชนสู่ลูกหลานอย่างไม่ขาดสาย

การประกอบอาชีพ

ในอดีตคนในบ้านเกาะกลาง ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ประมาณร้อยละ 65 โดยเน้นการทำนาเป็นอาชีพหลัก ต่อมาเมื่อ ปี พ.ศ. 2512 หมู่บ้านเข้าสู่โครงการเศรษฐกิจแผนใหม่ที่เน้นการผลิตเพื่อการส่งออก และเมื่อ ปี พ.ศ. 2535 มีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาดำเนินการในละแวกนั้น ทำให้อาชีพรับจ้าง การบริการ และธุรกิจค้าขายมีความสำคัญมากขึ้น อาชีพเกษตรกรรมลดลงเหลือประมาณร้อยละ 25 (ปรีชา ดัสตุลย์, สัมภาษณ์) ปัจจุบันพบว่าแรงงานในวัยหนุ่มสาว (อายุ 18-35 ปี) ผันตัวเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้ขาดแคลนแรงงานในครอบครัว ปัจจุบันคนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านการเกษตรกรรมและนอกภาคเกษตรกรรม กล่าวคือ อาชีพเกษตรกรรม 45 ครัวเรือน นอกภาคเกษตรกรรม 116 ครัวเรือน (ค้าขาย ธุรกิจขนาดเล็ก ธุรกิจบ้านเช่า รับจ้างทั่วไป รับราชการ ลูกจ้างโรงงานอุตสาหกรรม)

หน่วยธุรกิจในพื้นที่

ในพื้นที่บ้านเกาะกลาง มีหน่วยธุรกิจต่าง ๆ ที่มีการดำเนินการคือ มีโรงงานอุตสาหกรรม จำนวน 1 แห่ง มีธุรกิจปศุสัตว์ 2 แห่ง ธุรกิจบ้านเช่า 5 แห่ง ร้านอาหาร/ร้านขายของชำ 6 แห่ง ธุรกิจแปรรูปทอง 2 แห่ง ธุรกิจเย็บเสื้อผ้า 3 แห่ง ร้านขายเคมีภัณฑ์ 1 แห่ง ธุรกิจชุมชน (กลุ่มแม่บ้านและโรงสีข้าวชุมชน) 2 แห่ง อาชีพบริการอื่น ๆ เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า ช่างเหล็ก ช่างเปื้อวสิริด 4 แห่ง

การคมนาคมและโทรคมนาคม

ในด้านการคมนาคม บ้านเกาะกลางมีเส้นทางคมนาคม เป็นถนนหลวงชนบท สายบ้านกระทุ่ม – คูสลอด (กิโลเมตรที่ 4-5) นอกจากนี้ภายในหมู่บ้านยังมีถนนคอนกรีตเสริมเหล็กภายในหมู่บ้าน 2 สาย ถนนดินลูกรัง 1 สาย และมีถนนที่ใช้ดินถม 2 สาย ในด้านการโทรคมนาคม ภายในหมู่บ้านมีตู้โทรศัพท์สาธารณะ 1 แห่ง ครัวเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 60 มีการใช้โทรศัพท์มือถือ การใช้ไฟฟ้าในหมู่บ้านนั้นมีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน และมีการติดตั้งไฟฟ้าที่ให้แสงสว่างในทางสาธารณะประโยชน์ จำนวน 10 ชุด ภายในหมู่บ้านมีหอกระจายข่าว 1 แห่งและก็มีแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น จำนวน 1 แห่ง

การปกครอง

บ้านเกาะกลางนั้นอยู่ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลบางนมโค มีการปกครองโดยมีนายเข้ม ทองเหลือง เป็นกำนันประจำตำบลบางนมโค มีนายวิชาญ ชนะฤทธิ์ และนายสมบัติ เจียมตน เป็นผู้ช่วยกำนัน มีนายสมใจ ลำเจียกและนางชลอ คนแคล้ว เป็นสภาวัดร กำนัน มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 2 คน คือ นายปรีชา ดัสตุลย์ เป็นประธานสภา อบต. และนางสาวปณิครา จุลศรี เป็นเลขานุการสภา อบต. แต่ขณะที่ผู้ศึกษาได้เข้าไปศึกษาในพื้นที่มา ได้ระยะหนึ่งแล้วนั้น ท่านกำนันเข้ม ทองเหลืองได้หมดวาระปลดเกษียณอายุครบ 60 ปี จึงมีการ

เลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ขึ้นเมื่อวันที่ 13 มกราคม 2549 ผู้ที่ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ คือนายวิชาญ ชนะฤทธิ์ และวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2549 ชาวตำบลบางนมโคได้มีการเลือกตั้งกำนัน ประจำตำบลบางนมโคคนใหม่ ผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งคือ นางเพลินพิศ ทรงโคก เป็นผู้ที่ได้รับเลือก ให้ดำรงตำแหน่งกำนันตำบลบางนมโคคนปัจจุบัน

ผู้นำและกลุ่มองค์กร

ในส่วนของผู้นำและกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในหมู่บ้านประกอบไปด้วย คณะกรรมการหมู่บ้าน 10 คน คณะกรรมการหมู่บ้านนำอยู่เฉลิมพระเกียรติ 25 คน กลุ่มกองทุนเงินล้าน มีสมาชิก 75 คน กลุ่มโรงสีข้าวชุมชน มีสมาชิก 15 คน กลุ่มสัจจะออมทรัพย์มีสมาชิก 150 คน (เงินออมทรัพย์ จำนวน 70,000 บาท) กลุ่มแม่บ้านเกษตร มีสมาชิก 15 คน กลุ่มร้านค้าชุมชน “คนรักถิ่น” ม.10 มีสมาชิก 140 คน การรวมตัวในเรื่องการทำกลุ่มอาชีพของคนในชุมชนไม่ค่อยมีความยั่งยืนด้วยเหตุผลหลายประการ ที่ทำให้กลุ่มไม่มีความยั่งยืน เช่น ในอดีตมีการตั้งกลุ่มทำดอกไม้จัน มีสมาชิกอยู่ 20-30 คน ช่วยกันทำดอกไม้จันส่งขาย โดยมีเจ้าหน้าที่จากอำเภอมาให้ความรู้ในการจัดทำ มีผู้ที่มารับซื้อสินค้าถึงหมู่บ้าน แต่มาระยะหลังของการทำกลุ่ม ผู้ที่มาซื้อสินค้าดอกไม้จันที่ชุมชนผลิตขึ้นได้เริ่มกดราคาต่ำลงเรื่อย จากเมื่อก่อนจะให้ราคาดอกละ 80 สตางค์ ก็ค่อย ๆ ลดลงมาเป็น 70 60 50 สตางค์ตามลำดับ ทางกลุ่มเริ่มขาดทุนและก็ไม่มีความสนใจในโครงการให้ความดูแลหรือให้คำแนะนำในเรื่องตลาด หากจะมองโดยภาพรวมก็จะเห็นว่า ทางกลุ่มผลิตสินค้าได้แต่ขายไม่ได้ ไม่มีตลาดรองรับ จึงทำให้กลุ่มต้องล้มไป ทางกลุ่มจึงไม่สามารถดำรงการรวมกลุ่มให้อยู่ต่อไปได้อีก

จุดเด่นของชุมชน

ในการพัฒนาที่ผ่านมาจะเห็นว่า จุดเด่นของบ้านเกาะกลางที่เชื่อต่อการพัฒนา หากแยกมองในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่บ้านเกาะกลางเป็นพื้นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเกษตรกรรม ไม่ว่าจะเป็นการทำนา ทำสวน ทำเกษตรผสมผสาน พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ เพราะปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นแหล่งน้ำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ก็ยังคงถือว่ามีความอุดมสมบูรณ์ แม้จะไม่มากเหมือนเมื่อก่อนแต่ก็ยังถือว่าอยู่ในสภาพที่ดีและสมบูรณ์พอ หากมีการฟื้นฟูที่ดี ๆ ก็จะเป็นโอกาสที่ทำให้ชุมชนบ้านเกาะกลาง เป็นพื้นที่ที่ผลิตสินค้าการเกษตรได้ดีไม่แพ้ที่อื่น ๆ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ น่าจะเป็นที่มาของการมีเศรษฐกิจที่ดีของคนในชุมชน

นอกจากนี้หากมองในด้านทรัพยากรมนุษย์ ในหมู่บ้านยังมีผู้นำที่เข้มแข็งและไม่ใช่ว่าเพียงเป็นผู้นำที่เข้มแข็งเพียงคนเดียว แต่ผู้นำจะมีเป็นทีมซึ่งถือเป็นแรงสำคัญของการพัฒนา นอกจากนี้ผู้นำยังเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล เป็นผู้นำที่มีประสบการณ์ในด้านการพัฒนา และผ่านการทำงานกับองค์กรพัฒนาหลาย ๆ หน่วยงาน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นการหลอมให้ผู้นำมีความเป็น

ผู้นำที่เข้มแข็งมากขึ้น เห็นช่องทางในการพัฒนามากขึ้นเพราะมีประสบการณ์และมีโอกาสได้เรียนรู้การทำงานในพื้นที่อื่น ๆ มามาก มองเห็นทิศทางการพัฒนา เห็นจุดเด่นของพื้นที่ที่จะนำมาพัฒนาให้เป็นการอุดหนุนที่ด้อยของชุมชน เมื่อชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีทีมงานที่มีความสามัคคี ส่งผลให้เกิดกลุ่มการพัฒนาในหมู่บ้านที่ง่ายขึ้น คนในหมู่บ้านก็มีความสามัคคี มีการรวมกลุ่มของชาวบ้านได้ง่าย หากมีกิจกรรมที่จะร่วมกันทำ ทำให้มีการเคลื่อนไหวในเรื่องแนวคิดประชาสังคม อยู่ตลอดเวลา มีการประชุมกันบ่อยครั้งมีการพบปะพูดคุยกันเป็นประจำ ทำให้ทุกคนได้มีโอกาสในการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน เมื่อมีโอกาสได้มาพูดคุยกันมากขึ้นก็ทำให้เห็นปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนมากขึ้น ได้ตระหนักถึงปัญหาร่วมกัน และได้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้น ถือเป็นความภูมิใจของคนในชุมชนที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม

หากมองในด้านวัฒนธรรม ถือได้ว่าคนในบ้านเกาะกลาง มีการรวมกลุ่มกันได้อย่างเหนียวแน่นหากมีการใช้มิติทางวัฒนธรรมเป็นสื่อกลางในการรวมกลุ่ม หรือเป็นสื่อในการทำกิจกรรมอื่น ๆ มีประเพณี มีวัฒนธรรมชุมชนเป็นสื่อในการรวมคน รวมกลุ่มและรวมความสามัคคี ซึ่งจะเห็นได้จากกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น พิธีบวงสรวงศาลหลักเมืองหรือศาลพ่อปู่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นพิธีที่มีความสำคัญมากของคนในหมู่บ้าน เป็นการนับถือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่าเป็นการบันดาลความสุขให้กับคนในชุมชน พิธีบูชาแม่โพสพ (การทำบุญลานข้าว) เป็นการเคารพในผู้ที่มีบุญคุณ แห่เทียนเข้าพรรษา ขบวนแห่วันสงกรานต์ การรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ วันลอยกระทง และอีกหลาย ๆ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับทางศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ เหล่านี้จะทำให้คนมารวมตัวกันได้เป็นอย่างดี เข้ามาทำงานร่วมกันอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย ตรงนี้ถือได้ว่าเป็นจุดเด่นในการรวมตัวของผู้คนในชุมชน ถือเป็นจุดเด่นที่เป็นจุดเริ่มความสามัคคีของคนในชุมชน

ส่วนที่ 2 ประวัติชุมชน พัฒนาการ และจุดเปลี่ยนของชุมชน

ในส่วนนี้จะนำเสนอให้เห็นถึงความเป็นมาในอดีตของบ้านเกาะกลาง วิถีชีวิต และการดำรงอยู่ของผู้คน เพื่อเป็นการสะท้อนพัฒนาการและแสดงให้เห็นถึงกระบวนการทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนแต่ละช่วงพัฒนาการของชุมชน ผู้ศึกษาได้แบ่งเพื่อให้ภาพบริบทพื้นที่มีความชัดเจนยิ่งขึ้น โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ

2.1 ช่วงเริ่มต้นของชุมชน (ก่อนปี 2510)

จากหลักฐานลักษณะรูปแบบการสร้างบ้าน รูปหน้าจั่วต่าง ๆ ของบ้านที่มีปรากฏให้เห็นเชื่อกันว่าบ้านเกาะกลางเป็นหมู่บ้านที่ตั้งมาในช่วงปลายกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นรอยต่อเข้าสู่ยุคกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประมาณ 250 ปี (สุรินทร์ กิจนิตยชีว์, สัมภาษณ์)

2.1.1 การอพยพเข้ามาตั้งหมู่บ้าน

พื้นเพเดิมของคนบ้านเกาะกลางมาจากไหน เมื่อก่อนสถานที่ที่ตั้งหมู่บ้าน มีลักษณะเป็นอย่างไร และผู้คนมีการอพยพมาจากที่ไหน ข้อมูลที่ได้จาก สุรินทร์ กิจนิตยชีว์ ซึ่งเป็นอดีตครูใหญ่โรงเรียนสาธิต ได้เล่าถึงที่มาของคนบ้านเกาะกลางว่า

จากที่เคยได้รับการบอกเล่า ถึงเรื่องราวการอพยพของผู้คนในบ้านเกาะกลาง จากคนเฒ่าคนแก่ในสมัยก่อนได้เล่าให้ฟังถึงที่มาของคนว่าเขามาจากไหนกัน ถึงได้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่นี่ ผู้เฒ่าในสมัยก่อนได้เปรยอย่างคร่าว ๆ โดยไม่มีหลักฐานชัดเจนว่า คนที่มาตั้งรกรากที่บ้านเกาะกลางยุคแรกนั้น ส่วนใหญ่เป็นผู้หนีจากการสู้รบสงครามมาหาที่อยู่อาศัยใหม่ คือ มีการอพยพออกมาตอนที่ค่ายบางระจันแตกทัพนั่นเอง (สุรินทร์ กิจนิตยชีว์, สัมภาษณ์)

ในช่วงระยะการรวมตัวเป็นหมู่บ้านเกาะกลาง ชาวบ้านคงยังมีความต้องการพื้นที่ทำการเกษตร จึงมีการบุกเบิกพื้นที่ป่าละเมาะแถบบริเวณข้างเคียงหมู่บ้าน เช่น แถบลาดสาธิต ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของหมู่บ้าน แถบลาดบ่อชะโด ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือ ชาวชุมชนมีการถือครองที่ดินตามหัวไร่ปลายนาของแต่ละครอบครัวและทำการผลิตข้าวเพื่อการยังชีพ และเนื่องจากพื้นที่ย่านละแวกหมู่บ้านเป็นที่อุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรดินและน้ำ เหมาะแก่การเพาะปลูก มีคนนอกหมู่บ้านที่อพยพมาจากบ้านกระโดงทอง บ้านปากครองและจากอำเภอบาไทร จังหวัดอ่างทอง เพื่อเข้ามาจับจองพื้นที่ทำกินในพื้นที่บริเวณบ้านเกาะกลาง ทำให้สภาพป่าละเมาะที่มีอยู่ค่อย ๆ เตียนโล่งกลายเป็นทุ่งนายาวไกลไปจนถึงจังหวัดสุพรรณบุรี ปทุมธานี เมื่อสมัยครั้งบรรพบุรุษ สมัยปู่ย่า ตายาย ตั้งแต่เริ่มมีการย้ายถิ่นฐานมาที่นี่ ได้มีการเข้ามาอยู่โดยวิธีการบุกร้างถางพง เพื่อเปิดพื้นที่ทำนา ปลูกข้าว ถางพงในละแวกทุ่งใกล้เคียง เช่น ทุ่งลาดสาธิต ทุ่งรางบ่อชะโด ใครจับจองได้ก่อน ถางที่ได้มากก็มีพื้นที่นามาก คนสมัยก่อนก็ถือได้ว่าร่ำรวยในเรื่องของการมีที่นาที่ไร่ บ้านแต่ละหลังจะมีที่นาประมาณ 50-100 ไร่ ก็ถือว่าร่ำรวยพอตัว การเข้ามาตั้งบ้านเรือนในสมัยก่อนนั้น

ที่เรียกว่าบ้านเกาะกลางเพราะมีน้ำล้อมรอบหมู่บ้าน หมู่บ้านนี้ตั้งอยู่ตรงกลางเป็นเกาะกลางน้ำ จึงเรียกว่า บ้านเกาะกลาง คนสมัยก่อนเขามาจับจองที่กันมาจับจองตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย อย่างตาที่บ้านเขาจะมาจากสุพรรณบุรี แกมาแต่เมื่อยอยู่ตรงนี้ ปู่ที่อยู่ฝั่งโน้นก็มาจากร้านแพน วัดกระดงทอง แล้วก็มาจับจอง

ทางหน้าต่างพวงหาที่ทำไมทำนากัน แต่ละบ้านก็จะได้ที่บ้านละ 70-80 ไร่ เมื่อก่อนพื้นที่จะเป็นป่าที่บึงต้องมีการมาถางป่ากัน แม่เองก็เกิดไม่ทันหรอก คนเฒ่าคนแก่เขาเล่ามาอย่างนั้น คนที่มาจอนั้นก็ต่างคนต่างมา แต่จะมาเป็นกลุ่มญาติของตนเอง และมาแตกแขนงความเป็นญาติอีกที หลังจากตั้งหลักแหล่งได้แล้ว บ้านเกาะกลางจะเป็นญาติกันทั้งนั้น คล้าย ๆ กับพากันมา ก็เอาญาติมาจับจองตาม ๆ กัน มาเป็นกลุ่มเป็นก้อนกัน มาเป็นพวกเป็นกลุ่มกัน คนเขาถึงได้มีความรักใคร่กันมาก มีความผูกพันกันมาก เพราะเขาเคยมาจากที่เดียวกันลำบากมาด้วยกัน จึงมีการช่วยเหลือกัน เพราะว่าต่างก็เป็นเครือญาติกัน (บุญปลูก ดัสดูลย์, สัมภาษณ์)

จากคำบอกเล่า ก็ได้สะท้อนภาพอดีตของบ้านเกาะกลางได้ว่าเมื่อก่อนพื้นที่นี้มีสภาพเป็นอย่างไร ผู้คนอพยพมาจากไหนก่อนที่จะเข้ามาตั้งเป็นบ้านเกาะกลาง ได้สะท้อนถึงวิถีชีวิตของผู้คนที่ได้บุกเบิกพื้นที่และร่วมกันตั้งหมู่บ้านอย่างภูมิใจ จะเห็นได้ว่าก่อนที่จะมาเป็นหมู่บ้านทุกคนย้ายถิ่นฐานมาจากที่อื่น ต่างคนต่างมา แต่ผู้ที่มาด้วยกันนั้น ต่างก็เป็นญาติ ชวนกันมาตั้งรกรากในพื้นที่ใหม่ ด้วยเหตุผลของความเป็นเครือญาติกันนี้ ได้ทำให้ผู้คนอยู่ด้วยกันอย่างสงบ มีการดูแลและช่วยเหลือกัน จากการให้ข้อมูลเรื่องความเป็นมาของบ้านเกาะกลางโดย ปรีชา ดัสดูลย์ หนึ่งในคณะกรรมการหมู่บ้านน่ายุ ซึ่งเป็นคนที่เกิดและเติบโตที่บ้านเกาะกลาง ได้พูดถึงบ้านเกาะกลางตามที่พ่อแม่คนเฒ่าคนแก่เคยเล่าให้ฟังว่า

บ้านเกาะกลาง เป็นหมู่บ้านแรกที่มาตั้งอยู่ในบริเวณนี้ เมื่อก่อนบริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านจะเป็นป่าที่หนาแน่น ผู้ที่อพยพมาอยู่ ต้องมีการถางป่าเพื่อสร้างบ้านเรือน ผืนป่าที่เริ่มบุกเบิกสร้างหมู่บ้านนี้ เป็นที่ ๆ มีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมาก เรียกได้ว่าความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ทำให้คนในชุมชนดำรงชีวิตอย่างพอเพียงได้เต็มที่ มีสายน้ำหล่อเลี้ยงชีวิต ผู้คนนิยมปลูกบ้านอยู่ตามริมคลอง ต่อมามีคนเข้ามาอยู่มากขึ้นจึงเริ่มมีการเริ่มขยายหมู่บ้าน มีการย้ายไปตั้งหมู่บ้านใหม่อีกหลายแห่ง และเมื่อบ้านเกาะกลางเกิดไฟไหม้หมู่บ้านครั้งใหญ่จึงมีผู้คนบางส่วนอพยพไปอยู่ที่อื่น (ปรีชา ดัสดูลย์, สัมภาษณ์)

2.1.2 ทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อมของชุมชน

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของบ้านเกาะกลางในระยะเริ่มแรกของชุมชนนั้น มีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นลำคลองก็เป็นแหล่งผลิตอาหารธรรมชาติให้กับชุมชนได้อย่างพอเพียง สัตว์น้ำ กุ้ง หอย ปู ปลา รวมทั้งพืชผักต่าง ๆ ที่มีตามธรรมชาติเหล่านี้ ถือเป็นซูเปอร์มาร์เก็ตธรรมชาติของชุมชน โดยไม่ต้องพึ่งพาภายนอก

สภาพความเป็นอยู่

บ้านเกาะกลาง แต่ก่อนหมู่บ้านนี้เป็นชุมชนที่มีคนอยู่หนาแน่น มีบ้านเรือนตั้งรวมกันอยู่จำนวนมาก ชาวบ้านนิยมปลูกบ้านเรือนกระจุกตัวอยู่ในที่ละแวกเดียวกัน ความหนาแน่นของบ้านเรือนมีมาก จนเรียกได้ว่า “ไก่อบินไม่ตกดิน” เป็นลักษณะของการสร้างบ้านติดต่อกันหลายหลังจนหลังคาบ้านติดกัน (ปรีชา ดัสดุลย์, สัมภาษณ์) การอาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก็ด้วยเหตุผลที่ว่า ชาวบ้านมีความเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติพี่น้องกัน ความสัมพันธ์ฉันญาติมิตรนี้ จะเป็นในลักษณะการพึ่งพาอาศัยกันและกัน การช่วยเหลือกันในด้านแรงงาน การแบ่งปันอาหารเกิดขึ้นมาจากความเป็นเครือญาติกัน ความเอื้ออาทร ความผูกพันเกิดขึ้นที่ครอบครัวก่อน

เมื่อก่อนจะเป็นครอบครัวใหญ่ อาศัยอยู่รวมกันหลายคน คนในบ้านจะมีความรักใคร่สามัคคีกัน มีการช่วยเหลือกันในเรื่องแรงงาน ไปหาปลาหาอาหารอะไรมาได้ก็มาแบ่งปันในกลุ่มเครือญาติและบ้านใกล้เคียง ไม่ต้องมีการซื้อขาย ญาติพี่น้องจะรักใคร่กันดี เด็ก ๆ จะคุ้นเคยกับความมีน้ำใจที่ผู้ใหญ่ในบ้านแสดงออกมาให้เห็น ผู้ใหญ่สามารถตักเตือนสั่งสอนเด็กได้ตลอด ไม่ว่าเด็กคนนั้นจะเป็นลูกหลานหรือไม่ก็ตาม เด็กก็จะให้ความเคารพยำเกรง ด้วยความระบบญาติพี่น้องนี้ ความเคารพนับถือกันจึงมีมาก ในตระกูลผมจะให้ความเคารพต่อผู้ใหญ่ ด้วยการจัดทำพิธีรดน้ำดำหัวให้กับญาติผู้ใหญ่ทุกปีในวันสงกรานต์ (พะเนียด ชนะฤทธิ์, สัมภาษณ์)

และนี่เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชุมชนยังคงเกาะกลุ่มอาศัยอยู่รวมกันอย่างแน่นแฟ้น ความเกี่ยวข้องแบบญาติพี่น้องกัน เป็นฐานหลักที่สำคัญในการเข้ามาตั้งหมู่บ้านได้อย่างมั่นคง ในช่วงแรกของชุมชนนี้ความผูกพัน ความเคารพ การช่วยเหลือเกื้อกูลของคนในชุมชนจะแสดงออกมาได้ชัดเจนคือ ความสัมพันธ์ของคนจะแสดงออกมาในลักษณะความเป็นเครือญาติ ทุกคนในหมู่บ้านจะรักกัน ให้ความช่วยเหลือกันไม่ว่าจะเป็นญาติพี่น้องหรือไม่ก็ตาม เป็นเพื่อนบ้าน เป็นคนที่คุ้นเคยหรือเป็นใครก็แล้วแต่ ระบบความสัมพันธ์ของคนจะแน่นแฟ้นมาก ให้ความรักกันเหมือนญาติพี่น้อง เด็ก ๆ ก็ให้ความเคารพผู้ใหญ่ที่เคยไปทำงานช่วยที่บ้านของตน ผู้ใหญ่ก็สามารถตักเตือนเด็กที่ทำผิดได้โดยไม่เลือกว่าจะเป็นลูกหลานหรือไม่

เด็กกับผู้ใหญ่จะให้ความเคารพกันมาก เด็กก็ไม่กล้าที่จะทำในสิ่งที่ผิดหรือออกนอกกลุ่มนอกทางอะไรมาก เพราะเกรงว่า ลุง ป้า บ้านโน้นบ้านนี้จะเห็น ผู้ใหญ่ก็สามารถตักเตือนเด็กได้มาก ไม่เลือกว่าจะเป็นลูกเป็นหลานของตน ความ

ใกล้ชิดของคนในชุมชนจะมีมาก ถือเป็นเกาะที่จะป้องกันความประพฤติของเด็กในเรื่องร้าย ๆ ของชุมชนได้ (ดำรง เพ็ชรน้อย, สัมภาษณ์)

และอีกเหตุผลหนึ่งของการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มนี้คือ การกลัวภัยอันตรายจากสัตว์ป่าโจร หรือภัยธรรมชาติ จึงต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกันในยามที่เกิดเหตุต่าง ๆ บ้านเกาะกลางจึงมีความเป็นชุมชน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการสร้างระบบความสัมพันธ์ในการผลิตร่วมกัน มีการผลิตเพื่อบริโภคเองภายในชุมชน ซึ่งเป็นแรงผลักดันของปัจเจกชนไว้กับชุมชนอย่างแน่นแฟ้นตลอดมา ด้วยทำเลที่ตั้งของหมู่บ้านมีลักษณะเป็นเกาะอยู่ตรงกลางของลำคลองชนมจีน พื้นที่เป็นที่ราบลุ่มจึงมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ มีสิ่งแวดล้อมที่ดี ความอุดมสมบูรณ์เช่นนี้สามารถเอื้อต่อการดำรงชีวิตอยู่ของคนในชุมชนได้อย่างสันติสุข และพอเพียงในการเลี้ยงชีพ ชาวนาปลูกข้าวปีละครั้งก็พอกินไปตลอดทั้งปี นอกจากนี้ตามแม่น้ำลำคลองและทุ่งนาที่ชุมชนไปด้วย กุ้ง หอย ปู ปลา นานาชนิด ส่วนอาหารประเภทพืชผักก็หาได้ง่ายตามธรรมชาติ โดยไม่ต้องมีการหาซื้อ

การช่วยเหลือแบ่งปัน

สภาพสังคมของบ้านเกาะกลางในอดีตที่ผ่านมา สามารถทำให้คนในชุมชนพึ่งตนเองได้โดยไม่ต้องอาศัยปัจจัยอะไรจากนอกชุมชนมากนัก ที่เป็นเช่นนี้ส่วนหนึ่งก็เนื่องจากการผลิตได้เองในชุมชน ในหมู่บ้านเกาะกลางจะมีลำคลองชนมจีนไหลผ่าน คลองชนมจีนนี้ถือเป็นเหมือนสายชีวิตของคนบ้านเกาะกลางก็ว่าได้ น้ำในลำคลองที่ไหลผ่านหมู่บ้านนั้น จะมีลักษณะเป็นน้ำขึ้นน้ำลง ตอนเช้าน้ำจะแห้งในคลองเรือพายกันไม่ได้ และพอตกช่วงบ่ายน้ำก็จะขึ้นมาวิธีการเก็บอาหารก็มีหลายรูปแบบแล้วแต่จะคิดสรรค์ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาตินั้นก่อให้เกิดการเกื้อหนุน และคนในชุมชนก็มีการเอื้อเพื่อเผื่อแผ่กันมาก ตามความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่มี

ในการกักเก็บน้ำและเก็บอาหารนั้น ในสมัยก่อนจะขุดบ่อกันทุกบ้าน ขุดเป็นบ่อน้ำไว้หน้าบ้าน พอหน้าน้ำมาชาวบ้านก็จะพากันถ่ายบ่อที่ขุดไว้ให้สะอาด พอน้ำขึ้นตามลำคลองมา ก็จะเปิดน้ำเข้าบ่อไว้ แต่ละบ้านจะขุดบ่อไว้ 2-3 ใบ พอได้น้ำเข้าบ่อแล้วก็จะปิดบ่อไว้ให้น้ำใส เก็บน้ำในบ่อไว้กินได้ด้วย ขนาดของบ่อที่ขุดคือ กว้าง 10 วา ยาว 5 วา วัควายในหน้าแล้งก็ได้ใช้น้ำบ่ออาบกินด้วย เมื่อมีการปล่อยน้ำเข้าบ่อ ปลาในลำคลองก็จะมีชุมมาก เมื่อเปิดน้ำเข้าบ่อ ปลา ก็จะเข้ามาในบ่อด้วย ตรงนี้คือการกักเก็บน้ำและอาหาร พอในช่วงเดือนมีนาคม เมษา เป็นช่วงที่ไม่มีปลากิน ก็จะวิดบ่อเอาปลามากิน ไม่มีอดอยาก หากินง่าย

ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ เป็นสิ่งที่เชื้อให้คนมีน้ำใจต่อกัน มีการเกื้อหนุนและช่วยเหลือกัน คนในสมัยก่อนเขาเป็นคนที่มึนน้ำใจ เป็นคนที่ใจดี อย่างเรามีผักปลา ที่บ้านมีอาหารการกินเยอะ ได้ปลามาเยอะ ได้มาก็มาทำปลาอย่าง ปลาเค็ม พอน้ำปลาหายาก ๆ แม่ก็จะเอาที่แม่มีที่ทำไว้เยอะ ๆ ไปแบ่งกันกิน น้ำปลาก็ทำกินเองทั้งนั้น กุ้งหาง่ายก็จะพากันทำกะปิไว้กินเป็นโถง ๆ ปลาธำ น้ำปลา สิ่งเหล่านี้ไม่ต้องซื้อเขากินเลย บางบ้านไม่ได้ทำเขาก็ให้เขาไปกิน บ้านไหนไม่มีก็จะไปแบ่งกันกิน บ้านแม่เป็นบ้านที่อุดมสมบูรณ์เพราะมีที่เยอะ มีการขุดบ่อไว้หลายใบ ทำปลาไว้เราก็แบ่งให้ญาติพี่น้องกิน พ่อของปรีชาเป็นคนหาปลาเก่ง มาถึงก็เอาไปให้อาคนโน้น อาคนนี่ เขาก็แบ่งปันกันกิน ใจดีกัน เขาไม่เห็นแก่ตัวกันเลยนะ คนในสมัยก่อน คนเขาจะใจบุญ คนโกง คนรู้มากจะมีน้อย ถ้าคนไหนโกงไร่นา โกงบ้านโกงที่เขาอย่างนี้ คนเขาจะไม่นับถือ คนเขาจะเกลียดกันมาก เดียวนี้แม่ยังติดอยู่เลยในเรื่องการแจกการแบ่งปันกันกิน อย่างแม่มีหอพัก มีแกงหม้อใหญ่ ผักตบชวาเรามีก็เยอะ มะรุมีเต็มสวน มีก็แจกให้ผู้ที่อยู่หอพักไปกินกัน (บุญปลูก ดัสดุลย์, สัมภาษณ์)

ถึงยามหน้าแล้ง น้ำในคลองก็จะแห้งขอด จะเหลือน้ำเฉพาะบ่อที่ชาวบ้านขุดไว้หรือในหนองน้ำธรรมชาติเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ซึ่งจะสามารถหล่อเลี้ยงชีวิตคน ผูกวัว ผูกควายและสัตว์อื่น ๆ จนกว่าฝนใหม่จะตกนำพาเอาความอุดมสมบูรณ์กลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง ด้วยสภาพของธรรมชาติที่เปลี่ยนผัน สอนคนในชุมชนให้รู้จักกักตุนอาหารไว้เผื่อเวลาที่ขาดแคลน ในช่วงที่ไม่มีหรือเป็นช่วงขาดแคลนอาหาร คนในชุมชนต่างก็แสดงความมีน้ำใจให้กันและกัน มีอะไรก็ช่วยเหลือแบ่งปัน สภาพของความเชื่อเพื่อเหล่านี้ถือเป็นเรื่องธรรมชาติของคนในสมัยนั้นไปแล้ว สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของบ้านเกาะกลาง จะเป็นป่าละเมาะอุดมไปด้วยต้นไม้พื้นบ้าน อย่างเช่น ต้นกระทุ่ม ต้นสะแก ต้นก้านเหลือง ต้นสะนุ่น ป่าไสน เป็นต้น บางพื้นที่จะมีสภาพเป็นปารกชฎ เช่น ป่าแขม ป่าอ้อ ป่าไผ่ และมีสัตว์ป่านานาชนิด เช่น ช้างป่า เสือ จระเข้ ผูกนกต่าง ๆ มีให้เห็นอยู่ทั่วไปในพื้นที่ ความอุดมสมบูรณ์ที่มีอยู่ทำให้ผู้คนไม่ต้องดิ้นรนหรือเดือดร้อนอะไรกันมาก สภาพแวดล้อมที่มีแต่ความพอเพียงเชื้อให้คนไม่มีการแข่งขัน ทุกคนอยู่กันด้วยความรักใคร่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

การที่คนมีน้ำใจเพราะว่าเขาไม่มีความเดือดร้อนในเรื่องของการกินอยู่ ทุกอย่างอุดมสมบูรณ์ ทำให้คนใจกว้าง รักใคร่ปองดอง มีการเกื้อหนุนกันตลอดคนสมัยก่อนจะเป็นคนที่ใจดี มีน้ำใจเสมอเมื่อก่อนอาหารจะหาง่าย คนก็ใจดี หาปลาหาผักมาได้ก็มาแจกบ้านโน้นบ้านนี้กินกัน เขาจะใจดี ญาติกันก็จะปลูกบ้านอยู่รวม ๆ กัน มีอะไรก็จะแบ่งกันกิน แจกจ่ายกันกิน (เวก ระเบียบ, สัมภาษณ์)

เมื่อพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นดินที่อุดมสมบูรณ์ด้วยธาตุอาหารตามธรรมชาติ หรือการมีแหล่งน้ำเป็นสายน้ำในการหล่อเลี้ยงชีวิตของคนในชุมชนได้ตลอดทั้งปี พื้นที่ของชุมชนก็เป็นที่ยอมรับเหมาะแก่การเพาะปลูก คนในชุมชนจึงยึดอาชีพการทำนาเป็นหลัก การทำนาเป็นการผลิตเพื่อการยังชีพ และอาศัยการพึ่งพิงธรรมชาติในการผลิต เมื่อมีข้าวเต็มยุ้ง ก็จะมีการนำไปแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งของ เช่น นำไปแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า เกลือ ข้าวได้ น้ำมันก๊าด ยารักษาโรค เป็นต้น ซึ่งการแลกเปลี่ยนจะนับหน่วยข้าวเป็นถัง หรือตามแต่จะตกลงกัน วิธีการทำนาก็จะมีลักษณะการช่วยเหลือเกื้อกูล เอาแรงกัน ซึ่งในการทำนานั้นไม่เคยอาศัยเทคโนโลยีอื่น ๆ ที่ซับซ้อน แต่จะอาศัยแรงงานของคนในครอบครัว อาศัยแรงงานของเพื่อนบ้าน และอาศัยแรงงานจากสัตว์ที่เลี้ยงไว้ จะอาศัยน้ำฝนตามฤดูกาล อาศัยปุ๋ยธรรมชาติ คือมูลสัตว์ ใช้อุปกรณ์ในการทำไร่ทำนา จากภูมิปัญญาในการผลิตขึ้นมาใช้เอง เช่น จอบ ไถ คราด ฯลฯ

2.1.3 ประเพณี/วัฒนธรรมของชุมชน

การช่วยเหลือเอาแรงในการทำนา

เมื่อก่อนบ้านเกาะกลางนิยมทำนาปี คือ หนึ่งปีทำนาหนึ่งครั้ง เป็นการทำให้ไม่ต้องลงทุนอะไรมาก เพราะความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติมีให้มาอย่างสมบูรณ์ ไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องใช้ปุ๋ยหรือยาฆ่าแมลงใด ๆ รูปแบบการทำนาคือ เป็นการทำนาเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก เป็นการประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับช่วงฤดูกาลธรรมชาติ ประมาณเดือน 4 หรือเดือน 5 จะเริ่มเตรียมดิน และกำจัดวัชพืชโดยการไถตะ พออย่างเข้าเดือน 6 จะไถแปรเพื่อทำให้ดินร่วนซุยพร้อมที่จะหว่านพันธุ์เมล็ดข้าว พอหว่านพันธุ์ข้าวแล้วจึงจะไถกลบพร้อมกับคราดกลบ จากนั้นเมื่อเข้าสู่เดือน 7-8 ต้นข้าวจะเริ่มเจริญเติบโต เมื่อย่างเข้าสู่สัปดาห์ฝน พอเข้าหัวน้ำขึ้นข้าวจะชูคอรวงน้ำหลากที่มีมาจากทางเหนือ พร้อมทั้งจะตั้งรวงในเดือน 9-10 และรอเก็บเกี่ยวตั้งแต่เดือน 1-2 จะเป็นวัฏจักรหมุนเวียนไปดังนี้ทุกปี

การทำนาสมัยก่อนนั้นทุกคนจะช่วยกัน ช่วยกันมาตั้งแต่มีการไถ คนสมัยก่อนมีการเกื้อหนุนกันเป็นอย่างดี มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีน้ำใจต่อกันเป็นอย่างมาก โดยไม่มีคำจ้างใด ๆ ซึ่งการช่วยเหลือที่เกิดขึ้นนี้ ไม่จำเป็นต้องเป็นญาติกันเท่านั้น เป็นคนที่เรารู้จัก เป็นคนที่เรานับถือเราก็ไปช่วยกันได้ทั้งหมดแล้ว ช่วยให้มันเสร็จ บางทีฝนตกเห็นบ้านโน้นหาบข้าวอยู่ เสร็จไม่ทันฝนตกลงมาเสียแล้ว ทุกคนก็จะเข้าไปช่วยหาบข้าวด้วย ถือเป็นเรื่องปกติของคนในสมัยนั้น การช่วยเหลือเกื้อกูลกันมีให้เห็นในเกือบทุกกิจกรรม ความมีน้ำใจของคนจะชัดเจนมาก (พะเนียด ชนะฤทธิ์, สัมภาษณ์)

การทำงานที่มีการร่วมแรงแข่งขัน ช่วยเหลือแบ่งปัน อาศัยซึ่งกันและกัน ทำให้คนในชุมชน มีการไปมาหาสู่ มีความคุ้นเคย มีความสนิทสนม รักใคร่และสามัคคีกัน และมีความเคารพกันตามระบบอาวุโสเป็นอย่างมาก หากคนเฒ่าคนแก่ได้เล่าถึงเรื่องราวของการทำนาในสมัยก่อนแล้ว เสมือนหนึ่งเป็นการย้อนสู่อดีตที่มีความสุขไม่รู้ลืม จากเรื่องที่เล่าจะทำให้เห็นลักษณะการทำงานด้วยความมีน้ำใจ เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การเอื้ออาทรแบ่งปันของคนในชุมชนได้อย่างชัดเจน

การลงแขกในการทำนาสมัยก่อน จะมีทั้งการไหว้วานกัน ช่วยกันเองโดยไม่ได้อะไรไว้วานก็มี อย่างบ้านแม่ ทำนามากมีที่นามากเวลาทำนามันก็จะแล้วที่หลังเขา เพื่อนบ้าน ญาติ ๆ ก็จะมาช่วยกันเกี่ยวได้เคียวคนละเล่ม ๆ เราก็มีหน้าที่หุงหาอาหารทำกับข้าวแล้วก็เลี้ยงเหล่าเขาให้ดีที่สุด ตอบแทนในความมีน้ำใจที่มาช่วยเรา แล้วถ้าเราหวดข้าวเสร็จข้าเขาก็มาช่วยเราหวดเอาคันฉ่ายที่ส่งข้าวมาคนละอัน ๆ การลงแขกนั้นะ เพื่อนบ้านจะมาช่วยทันทีหากเราแล้วที่หลังเขา ไม่ว่าจะเป็นการหว่าน การไถ หรือการเกี่ยว ช่วยกันทุกช่วงของการทำนา บางทีเราเกี่ยวข้าวอยู่ดี ๆ เพื่อนบ้าน ญาติพี่น้องของเราก็เดินมาหาเราที่นาแล้ว มาจากไหนบ้างก็ไม่ว่า เราก็ต้องรีบขึ้นไปทำกับข้าวเลี้ยงคนที่มาช่วย พวกห้องพี่น้องบ้านนั้นยังไม่เสร็จก็ไปช่วยกัน ถ้าอยู่ในช่วงที่เราไถนา ถ้าเรายังไม่เสร็จ ไถนาอยู่ดี ๆ มองไปรอบข้างมากันแล้ว คนที่จะมาช่วยเราได้ควายตัว และก็ไถคัน มาช่วยกันไถนา การช่วยเหลือกันเกิดขึ้นทุกช่วง ใครแล้วที่หลังก็จะมาช่วยกัน (บุญปลูก ดัสดุลย์, สัมภาษณ์)

ช่วงในฤดูการทำนาจะเป็นช่วงที่เห็นได้ชัดในเรื่องความสัมพันธ์อันดีของของคนในชุมชน เป็นช่วงที่แสดงให้เห็นความมีน้ำใจของคนในชุมชนเดียวกัน การช่วยเหลืออย่างไม่เห็นดเหนี่ยวยเกิดขึ้นในช่วงนี้ ก็เพราะว่าการทำนาจะต้องทำแข่งกับเวลาและอายุของข้าวที่ได้กำหนดมาตามธรรมชาติ หากไม่ช่วยกันหรือทำเสร็จไม่ทันกับช่วงเวลา ก็จะทำให้เกิดความเสียหายขึ้นด้วยความที่ทุกคนมีอาชีพเดียวกัน มีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกัน มีความผูกพันกันจึงไม่ยากเห็นการทำนาที่เสียหายจากวันเวลาที่ธรรมชาติกำหนด หรือความเสียหายที่เกิดจากการที่เพื่อนบ้านไม่ไปช่วยกันให้ทันเวลา ทุกคนถึงได้มีจิตสำนึกร่วมกันในเรื่องการช่วยเหลือ การเอาแรงกัน จนกล่าวได้ว่าเป็นประเพณีในการลงแขกที่มีให้เห็นกันทุกปีและมีทุกช่วงของการทำนาไปแล้ว

สมัยก่อนจะมีการเลี้ยงควายไว้เพื่อการทำนา เวลาใครทำนาเสร็จข้าก็จะมีกาช่วยกัน บางทีคนไปช่วยก็ไปโดยไม่ต้องบอกกล่าว คนเมื่อก่อนเขาจะมีน้ำใจกัน

มาก มีความเชื่อเพื่อเผื่อแผ่สูง เวลาเห็นบ้านไหนมีคนน้อยทำนาเสร็จทีหลัง เพื่อนก็จะไปลุ่มช่วยกัน ลงแขกกัน การทำนาก็กลายเป็นเรื่องสนุก เพราะมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การลงแขกกลายเป็นประเพณีไปแล้วเจ้าของบ้านก็จะเป็นผู้จัดหาอาหารให้กับผู้ที่มาช่วยทำนา การช่วยเหลือเกื้อกูลในเรื่องการทำนา เขาจะเริ่มช่วยกันเป็นช่วง อย่างเช่นในช่วงเดือนหกเดือนเจ็ด ซึ่งเป็นช่วงของการไถนา บ้านไหนเสร็จทีหลังก็จะมีเพื่อนบ้านญาติมิตรก็จะมาช่วยเหลือ บางทีไถนาอยู่ดี ๆ คนที่มาช่วยไม่ได้มาบอกเราก่อนแหละ มาถึงนาเราเลย เราก็ต้องรีบขึ้นจากนาเพื่อกลับไปบ้านจัดหาอาหารมาเลี้ยงผู้ที่มาช่วยเราไถนา แต่บางทีเขาก็จะไปบอกเราก่อนกลางคืนว่า พรุ่งนี้จะไปช่วยนะ “ไปกันสองรอย” ที่ว่าสองรอยนี้หมายความว่า จะเตรียมไถพร้อมกับควายไป ควายสองตัวพร้อมกับคนที่จะไถสองคน ตอนที่ 4 ก็ต้องตื่นไปช่วยกันไถนาแล้ว คนที่ไปช่วยก็จะไปบอกเจ้าของนาว่าจะไปช่วยพรุ่งนี้ ที่ต้องบอกก่อนเพราะว่าจะได้ไม่เสียเวลากลับมาเตรียมอาหารให้ ก็จะได้เตรียมอาหารไปเผื่อเลย ถ้าถึงหน้าเกี่ยวข้าว ถ้าเกี่ยวเข้าไปก็จะทำให้ข้าวกรอบหักคอดลงดินหมด เกียวมาก็จะมีแต่ต้นตอซัง ก็จะต้องไปช่วยกันเกี่ยวให้ทันเวลา ถ้าไปเกี่ยวไม่ทันก็จะเสียหายไม่ได้ข้าว ต้องรีบ ๆ ไปช่วยกัน จะเห็นการช่วยเหลือกันในเรื่องการทำนาจนเป็นธรรมชาติไปแล้วในเรื่องของการช่วยเหลือเกื้อกูล ไม่จำเป็นต้องเป็นญาติกัน รู้จักกันก็ไปช่วย ๆ กันหมด (ชูบ หอมผล, สัมภาษณ์)

การช่วยเหลือเอื้อแรงในการสร้างบ้าน

เวลาว่างที่เหลือจากการทำนา ก็จะหาปลา หาผัก หรือหาอาชีพเสริม และจะกักตุนอาหารไว้ยามแล้ง ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติดังที่กล่าวมา เป็นการสะท้อนภาพที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ได้เป็นอย่างดี สะท้อนให้เห็นถึงความสมบูรณ์ของธรรมชาติที่ชุมชนมีได้อย่างชัดเจน ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติมีความพอเพียงต่อการหล่อเลี้ยงชีวิตทุกชีวิตในชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีตลอดมา ชีวิตของผู้คนในอดีตจึงผูกพันกับทุ่งนาและสายน้ำเป็นหลัก เพราะพื้นที่นาให้ข้าวให้อาหารในการดำรงชีวิต และสายน้ำก็หล่อเลี้ยงพืชพันธุ์ธัญญาหารซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งอาหารชั้นยอดของคนในชุมชน นอกจากนี้ สายน้ำยังอำนวยความสะดวกในการสัญจรไปมา ประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนใหญ่จึงมักจะเป็นเรื่องที่สะท้อนความผูกพันระหว่างท้องทุ่งและสายน้ำ ในสมัยก่อนการทำนาคนในชุมชนก็นิยมเลี้ยงควายไว้ไถนา เพราะต้องอาศัยแรงงานสัตว์เลี้ยงในการทำนา เมื่อถึงช่วงที่ต้องไปเลี้ยงควาย คนในชุมชนก็จะไป

เลี้ยงควายด้วยกัน หากบ้านไหนไม่ได้เลี้ยงควาย หรือพอถึงช่วงที่จะเตรียมทำนาแต่ก็ไม่มีควาย ก็จะมีการแบ่งหน้าที่หรือให้วัวกันไปหาควายมาใช้ในการทำนา

พอช่วงทำนาเขาจะพากันหาควายแล้ว ให้ตามไปหาทางบางประหัน ทางลพบุรี ด้อนมาเป็นฝูง ไปซื้อมา ในการหาควายนี้เป็นการแบ่งหน้าที่กันของคนในชุมชน ควายที่ได้มาก็นำมาใช้ร่วมกัน เวลามีการเลี้ยงควาย ควายเป็น 30-40 ตัว จะเลี้ยงรวมกันหมดเลย ช่วยกันเลี้ยงกัน ไม่ได้แบ่งแยกว่าควายของใครบ้าง คนที่ไปเลี้ยงก็ไปด้วยกัน ปล่อยควายเข้าฝูงเดียวกัน ตอนเย็นถึงจะแยกควายที่เลี้ยงด้อนเข้าบ้านใครบ้านมัน ต่างคนก็ต่างไปช่วยกันดูใครว่างก็ไปช่วยเลี้ยง ใครไม่ว่างก็จะฝากกันเลี้ยงได้ คนที่ไปเลี้ยงก็จะไปนั่งคุยกันตามต้นไม้เสียงดังเจี๊วจ้าว เป็นอย่างนี้ให้เห็นตลอดในการเลี้ยงควายสมัยนั้น สมัยก่อนจะมีการช่วยกันตลอด มีเรื่องอะไรก็ช่วยกัน มันไม่มีการแยกกัน ความเกื้อหนุนของคนจึงมีสูง คนถึงได้รักใคร่เห็นอกเห็นใจกัน เพราะทำอะไรก็ช่วยกันอยู่เรื่อย ๆ (ปรีชา ดัสตุลย์, สัมภาษณ์)

ในช่วงที่ว่างจากการทำนา จะเป็นช่วงที่นิยมสร้างบ้านใหม่ ในการสร้างบ้านใหม่คนในสมัยนั้น การสร้างบ้านไม่ต้องมีการจ้าง ทุกคนต่างก็มาช่วยกัน การสร้างบ้านส่วนใหญ่จะนิยมสร้างเป็นบ้านทรงไทย สร้างเพียงแค่ 1-2 วันก็เสร็จ การสร้างบ้านแต่ละหลัง จะเป็นการขอแรงจากเพื่อนบ้านให้มาช่วยกันสร้าง ทุกคนก็จะมาร่วมกันสร้าง มาช่วยกันคนละไม้คนละมือ ไม่ต่างอะไรจากการลงแขกทำนา เจ้าของบ้านเป็นเพียงผู้ที่มีหน้าที่เตรียมหุงหาอาหารจัดเลี้ยงผู้ที่มาช่วยในการสร้างบ้านให้อยู่ดีกินอิ่มก็พอ รูปแบบการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในลักษณะนี้มีให้เห็นอยู่ในเกือบทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน

คนในสมัยตาของผม ในการสร้างบ้านแต่ละครั้งจะมีการช่วยกัน จะช่วยกันไปหาไม้ นั่งล่องซุงไปทางเหนือมาทำบ้านกัน ถ้าจะมีการสร้างบ้านก็จะวานกันทั้งนั้น ไม่มีการจ้างหรือขอ เตรียมงานช่วยกัน ช่วยกันสร้างจนบ้านเสร็จ เจ้าบ้านก็เตรียมหุงหาอาหารมาเลี้ยงผู้ที่มาช่วยกันปลูกบ้าน (ปรีชา ดัสตุลย์, สัมภาษณ์)

วิถีชีวิตและรูปแบบวิธีการทำงานที่ต้องอาศัยเอาแรงกันและกัน ในเรื่องของการเอาแรงไม่ได้มีเฉพาะการทำนาเท่านั้น การสร้างบ้าน การทำบุญ การช่วยงานแต่งงาน การช่วยงานบวช การช่วยงานขึ้นบ้านใหม่ หลาย ๆ กิจกรรมที่มีในชุมชนภาพของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันจะมีให้เห็นอยู่เรื่อย ๆ จะเห็นว่าการสร้างบ้านแต่ละหลังไม่ว่าจะเป็นหลังเล็กหรือหลังใหญ่ ก็ต้องอาศัยการเอาแรงของคนในชุมชนทั้งนั้น

การปลูกบ้าน เขาก็ไม่มีการจ้างกัน แคंबอกบ้านใกล้เคียงกันว่าวันนี้จะยกเสา
ลงหลุมบ้านแล้วนะ คนก็จะบอกต่อ ๆ กันไป พຽງนี้เข้าแคंबั้นแหละ คนก็มา
ช่วยกันเต็มเลย เราก็เตรียมคอยทำกับข้าวอย่างเดียว บ้านเป็นหลัง ไม่ต้องจ้าง
ใครเลย เขามาช่วยกันเอง ไม้ที่เราจะนำมาทำบ้านเราก็ไปซื้อเตรียมไว้ให้พร้อม
ทุกคนมาช่วยกันไม่ได้คิดค่าแรงอะไร เราก็มีหน้าที่หาขนมข้าวต้มมาเลี้ยงเป็น
การตอบแทนผู้ที่มาช่วยในการสร้างบ้าน ขนมที่นำมาเลี้ยงอย่างนี้เราก็ไม่ได้ซื้อ
หาอะไร ก็ทำกันเอง ไม่เคยได้ซื้อ ผู้ชายช่วยกันสร้างบ้าน ผู้หญิงก็มาช่วยกัน
ทำอาหารเลี้ยงผู้ที่มาช่วยงาน ไม่นานงานก็เสร็จ (ซุบ หอมผล, สัมภาษณ์)

ในเรื่องของการปลูกบ้านสร้างบ้านแบบเอาแรง แสดงให้เห็นความมีน้ำใจ
ช่วยเหลือ แบ่งปัน นอกจากนี้ยังเป็นการลดค่าใช้จ่ายให้กับครัวเรือน คนในชุมชนเห็นความทุกข์
เห็นความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นกับชุมชน ถือเป็นเรื่องที่ตนเองต้องเข้าไปให้ความช่วยเหลือ จน
กลายเป็นเรื่องปกติธรรมดาของคนในชุมชนไปแล้ว คนเฒ่าคนแก่ที่ได้บอกเล่าและถ่ายทอด
เรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีต เมื่อได้เล่าถึงความสุขที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงของการให้ความช่วยเหลือ
เกื้อกูลกัน ภาพของความสุขเหล่านั้นได้ถ่ายทอดออกมาทางสีหน้า และแววตาของผู้พูดได้อย่าง
ชัดเจน รูปแบบหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความมีน้ำใจของคนในชุมชนว่ามีมากน้อยแค่ไหน หลายสิ่ง
หลายอย่างได้ร่วมมือกันทำจนเสร็จเห็นผล การให้ความร่วมมือกันการมองถึงเรื่องเดือดร้อนที่คน
อื่นมี คนในสมัยนั้นก็ไม่มีการอยู่นิ่งเฉย การออกมาช่วยกันทำในเรื่องต่าง ๆ ถือเป็นความมีน้ำใจที่
จะช่วยเพื่อนบ้านให้ทำในสิ่งที่ทำให้สำเร็จ

ไม่ใช่เฉพาะเรื่องการทำนาเท่านั้นที่มีการมาช่วยกัน อย่างเราสร้างบ้านไม่เคยได้
จ้างให้เสียเงินทอง แคंबวามขอแรงกันเท่านั้น บ้านหนึ่งหลังก็สร้างเสร็จแล้ว บ้าน
ทรงไทยสมัยก่อนจะปลูกง่าย วานกันมาขุดหลุมวันหนึ่ง ปลูกก็อีกวันหนึ่ง เราก็
หาข้าวหาปลาเลี้ยงเขา ทุกคนจะรู้จักรักใคร่กันหมดเป็นเพื่อนบ้านกัน เป็นญาติ
กันก็จะช่วยเหลือกัน บ้านที่หลังคามุงจาก ก็มาช่วยกันมุงวานกันมาบ้านละคน
เราก็ช่วยกันจักตอกไป มุงแคंबวันเดียวก็เสร็จ สมัยก่อนไม่มีการเห็นแก่ตัว
มีแต่การช่วยเหลือกัน แต่ก่อนจะช่วยกัน ควายตายตัวหนึ่งเขาก็กังไม่ขาย ลง
แขกกันอีกมาจากไหนก็ไม่มีมีคนละเล็ม ตะกร้าคนละใบ มากันแล้ว เขามา
ช่วยเราทำเนื้อ พอเหลือติด ๆ เขาก็แคะกันเอาไป ช่วยกัน ควายตายกลางทุ่ง
พอรู้ข่าวไม่ต้องวานกันมาก ไปช่วยกันคนละไม้คนละมือกันแล้ว ไปช่วยกัน
สมัยก่อนเขาไม่มีการขายอะไรกันหรอก แบ่งปันกันกินทั้งนั้น (บุญปลูก ดัสดูลย์,
สัมภาษณ์)

การช่วยเหลือเอาแรงในเรื่องอื่น ๆ

นอกจากกิจกรรมหลัก ๆ ที่ได้กล่าวให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนบ้านเกาะกลางแล้ว หลาย ๆ กิจกรรมอย่างเช่น การช่วยเหลือเอากันในเรื่องการทำนา การเลี้ยงควาย การสร้างบ้าน ฯลฯ ยังคงมีอีกหลายกิจกรรมที่ได้สะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนอีกมาก ในแง่มุมของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อย่างเช่นในเรื่องของการมีงานบุญ งานบวช งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ หรือจะเป็นประเพณีอะไรก็แล้วแต่ ภาพของความร่วมมือดังที่ได้กล่าวมาก็จะมีให้เห็นอยู่เสมอในกิจกรรมนั้น ๆ อีกเหมือนเคย หากจะยกตัวอย่างให้เห็น เช่น ในการจัดงานบวชของคนในชุมชนนั้น จะเห็นได้ว่าก่อนที่จะถึงวันที่มีการบวชขนาด 1 วัน ซึ่งคนในชุมชนจะเรียกว่าเป็น "วันสุกดิบ" ในวันสุกดิบนี้จะเป็นวันที่ใช้ในการเตรียมงาน จัดเตรียมสิ่งของที่จะใช้ในงานบวช ทุกคนในหมู่บ้านก็จะมาช่วยงานกันอย่างจริงจัง

ความสัมพันธ์ทั้งในครอบครัวและกับเพื่อนบ้านมันจะสูงมากในช่วงนั้น จะมีงานแต่ง งานบวช งานตาย งานอะไรก็แล้วแต่ คนเขาก็จะช่วยกันอย่างจริงจัง การช่วยงานเขาก็จะช่วยกันด้วยใจ คนมีอะไรก็ถือออกไปช่วย ๆ กัน บางคนมีมะพร้าว มีมิด มีพรว้า ก็เอาไปช่วยกัน มาเตรียมงานช่วยกัน เงินทองก็ไม่เท่าไร จะทำด้วยแรงด้วยน้ำใจกันมากกว่า (ปรีชา ดัสดุลย์, สัมภาษณ์)

ในการช่วยเหลือให้ความร่วมมือกันในการจัดงานอะไรก็ตาม วันสุกดิบถือว่าเป็นวันที่สำคัญของงาน เป็นวันที่แสดงให้เห็นความรัก ความสามัคคีของคนในชุมชนได้อย่างชัดเจน เพราะทุกคนก็จะมาเจอกันในวันนั้นของงาน การที่ทุกคนได้มาร่วมกันเตรียมงานก็ทำให้เห็นภาพของความสามัคคี ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน งานแต่ละงานที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นการทำให้คนได้มาร่วมกัน มาพบปะพูดคุยกัน มาช่วยเหลือกัน ตรงนี้เป็นที่มาของความเคารพรักใคร่กันและกันของคนในชุมชน

เมื่อก่อนการบวช การแต่งงาน ก็จะมีวันสุกดิบ วันสุกดิบก็คือ วันก่อนวันงานจริง 1 วัน ทุกคนก็จะมาช่วยกันเตรียมงาน มากันด้วยใจ มีอะไรก็จะถือมาช่วยเจ้าภาพ เป็นการมาช่วยกันโดยไม่ต้องให้वानอะไร วันสุกดิบก็คือวันเตรียมการ เตรียมอาหาร เตรียมอุปกรณ์ที่จะใช้ในงานจริง วันสุกดิบที่ว่าก็จะเริ่มงานกันตั้งแต่เช้า เตรียมจัดหาสิ่งต่าง ๆ ปั่นถั่ว ตำถั่วก็ว่าไป พอตอนเย็นของวันสุกดิบนี้จะมีพระมาสวดมนต์เย็น พอรุ่งเช้าก็จะมีการทำพิธี หรือว่าถ้าเป็นงานบวชขนาด ตอนเย็นก็จะมีการทำวัณนาค มีแตรวง ชาวบ้านก็จะมาช่วยกันเกือบทั้งหมู่บ้าน พอรุ่งเช้าก็จะพานาคเข้าโบสถ์ไปบวช แต่ทุกวันนี้ วันสุกดิบได้หายไป ก็จะเหลืองานวันจริงเข้ามามีการเตรียมงานไม่มีแล้ว (พะเนียด ชนะฤทธิ์, สัมภาษณ์)

นอกจากงานบวช งานแต่งงาน งานศพ ฯลฯ แต่ละงานก็จะมีวันสุกดิบ ที่ได้สะท้อนในเรื่องของความร่วมมือและการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นการสะท้อนภาพของการร่วมงานกันของคนทั้งหมู่บ้านแล้ว ในเรื่องของประเพณีก็เป็นอีกกิจกรรมที่ทุกคนทำร่วมกัน เช่น การกว่นกระยาสารท ก็เป็นภาพของความรักใคร่ ปองดองในการทำงานร่วมกันของคนในชุมชน

ในวันสารท เป็นประเพณีที่ทำในเรื่องของการทำขนมกระยาสารท ทำแจกกัน ก่อนที่จะถึงวันสารท ชาวบ้านจะมาตำข้าวเม่ากันบ้าง หรือพอถึงวันสารทก็จะซื้อข้าวเม่ามากว่นกระยาสารทกันเอง ช่วงของการกว่นกระยาสารทก็จะเป็นเดือนสิบ กว่นกระยาสารทเพื่อทำบุญ มีกล้วยไข่ใส่บาตรพร้อมกับกระยาสารทที่ร่วมกันทำ สมัยก่อนการทำกระยาสารทจะต้องล้างเงาะเอง เมื่อก่อนถ้าไม่ตำข้าวเม่าเองก็จะไปซื้อข้าวเม่ามาแล้วก็จะมาเก็บเม็ดเปลือกข้าวทิ้ง ข้าวตอกจะมาคั่วกันเอง การกว่นกระยาสารทจะทำกันทุกบ้าน สิ่งเหล่านี้ช่วยให้เราได้รับความผูกพันกันในครอบครัวเป็นอย่างมาก (พะเนียด ชนะฤทธิ์, สัมภาษณ์)

ประเพณีการบูชาข้าว

ชีวิตของคนบ้านเกาะกลางจะผูกพันกับการทำนา เพราะการทำนาถือเสมือนหนึ่งเป็นการให้ชีวิตกับทุกคน ในช่วงของการทำนาจึงเกิดพิธีกรรมในเรื่องการให้ความเคารพข้าว มีพิธีในการให้ความเคารพ “แม่โพสพ” แม่โพสพถือเป็นแม่ที่มีพระคุณกับคนในชุมชนเป็นอย่างมาก แม่โพสพถือได้ว่าเป็นแม่ธรรมชาติที่ได้ให้ชีวิตกับผู้คน หากไม่มีแม่โพสพก็อยู่กันไม่ได้ แม่โพสพคือผู้ปกป้องรักษาชีวิตข้าวรักษาชีวิตของคนในชุมชน ถ้าไม่มีข้าวคนในชุมชนก็ไม่สามารถอยู่หรือเติบโตได้ คนในชุมชนจึงมองแม่โพสพเป็นแม่ผู้ที่มีพระคุณ มองธรรมชาติเป็นสิ่งที่มิชีวิต ในเรื่องพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวนั้น พิธีกรรมในการบูชาข้าวมักจะอยู่ในทุกขั้นตอนของการทำนา ตั้งแต่ลงมือไถจนกระทั่งถึงช่วงการขนข้าวเปลือกขึ้นสู่ยุ้งฉาง พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นภูมิปัญญาที่แสดงให้เห็นถึงความเคารพต่อธรรมชาติที่ให้ความพอเพียงและการดำรงอยู่ของชีวิต ซึ่งวิธีการในการบูชาข้าวมีดังนี้ เตรียมสิ่งของเช่น ผลไม้ต่าง ๆ ใส่ในชะลอมไปผูกไว้กับไม้และนำไปไว้ที่นา เสร็จแล้วทำพิธีบอกกล่าวกราบไหว้ พอถึงช่วงเวลาเกี่ยวข้าว พอเกี่ยวข้าวเสร็จแล้วก็เอาชะลอมไปไว้อีกมุมหนึ่งของที่นา แล้วก็จะมีการกล่าวกราบไหว้เทวดา ผู้รู้ในครอบครัวจะมากล่าวคำถวายเทวดา ของที่เหลือจากการไหว้เทวดา ก็จะให้ทานกับนกหนู เป็นการเอื้อเฟื้อบุญต่าง ๆ ให้สัตว์ต่าง ๆ ได้กินกันไป เวลาไหว้แม่โพสพก็จะเอาข้าวมาทำเป็นหุ่นแม่โพสพ พิธีเชิญแม่โพสพมาที่ลานข้าวเสร็จก็มาทำบุญที่ลานอีกเวลาจะนวดข้าวก็มีการรับขวัญข้าวในบ้านอีก ทำขนมต้มแดงต้มขาว หาบไปโปรยตรงที่นานั้นนาใครอยู่ตรงไหนก็หาบไป การทำบุญลานข้าวมีพิธีการมาก แต่ทุกคนก็ทำเพราะมี

ความเชื่อถือ เมื่อทำนาเสร็จก็จะแห่แม่โพสพเข้าบ้าน ถ้าทำพิธีเสร็จก็จะมีการยกธงแสดงให้เห็น ถ้าเห็นบ้านไหนยกธงก็แสดงว่าบ้านนั้นทำนาเสร็จแล้ว การประกอบพิธีการนี้ต่างคนก็ต่างทำกับครอบครัวของตน ตรงนี้เป็นจุดสำคัญที่คนในครอบครัวได้เข้ามาช่วยในการจัดเตรียมเครื่องและของต่าง ๆ ในการประกอบพิธี กิจกรรมเหล่านี้ช่วยให้คนในครอบครัว มีความผูกพัน สามัคคีและรักใคร่ผูกพันกันมากขึ้น

การไหว้แม่โพสพจะเป็นประเพณีที่คนถือกันมากเลย พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย จะถือกันมาตลอด ประเพณีการไหว้แม่โพสพนี้ถือปฏิบัติกันมานาน เราเติบโตมาจากข้าว ข้าวทำให้เรามีกิน มีชีวิตอยู่รอด ให้มีความเป็นอยู่อย่างดี ก็นับถือกันว่า “ข้าวเป็นผู้มีพระคุณกับเรา เราก็นับถือและเคารพผู้ที่ให้ชีวิตเรา” พอถึงช่วงที่ข้าวจะตั้งท้องอย่างนี้ ก็หาผลไม้ กล้วย อ้อย ไปรับขวัญข้าวกัน ทุกคนในครอบครัวก็จะทำด้วยกัน ช่วยกันหามา คนในครอบครัวช่วยกันเป็นอย่างดี พ่อแม่ลูกหลาน ปู่ย่า ตายาย ที่อยู่ในบ้านนั้นก็ช่วยกันทำพ่อแม่พากันทำมาตั้งแต่เล็กแต่น้อยเราก็อ่านสวดมาเรื่อย ๆ คนโบราณเขาจะนับถือมาก ถือว่าข้าวเป็นสิ่งสูงสุด “กินข้าวไม่หมดยังห้ามสาตข้าวลงใต้ดินบ้าน เพราะเขาถือว่าข้าวเป็นพ่อเป็นแม่เลี้ยงเรามาจะสาตลงที่ต่ำไม่ได้ ” เด็ก ๆ ลูกหลานในบ้านก็จะมีส่วนในการร่วมกิจกรรมในบ้าน เด็กก็จะมีอารมณ์อ่อนนุ่ม เพราะผู้ใหญ่สอนให้เห็นถึงการเคารพผู้ที่มีบุญคุณ คนในครอบครัวก็มีความรัก ความสามัคคีกันเป็นอย่างดี เพราะกิจกรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่หล่อหลอมจิตใจ เวลาเอาข้าวมาใส่ยุ้งยังต้องมีการรับขวัญแม่โพสพเข้ายุ้งข้างอีก เขาก็จะเอาแม่โพสพเข้ามาอยู่ในยุ้งข้าว ทุกขั้นตอนเป็นไปด้วยความเคารพและผูกพันต่อข้าวที่เป็นเหมือนผู้ที่ให้ชีวิตกับทุกคนในครอบครัว (บุญปลูก ดัสดุลย์, สัมภาษณ์)

การทำบุญข้าวถือว่าเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมา เป็นการสะท้อนวิถีชีวิตของคนในชุมชน การทำกิจกรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำให้ภาพรวมของการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติของคนในชุมชนเป็นไปในทางเดียว มีความเคารพในสิ่งเดียวกัน ส่งผลให้คนเห็นคุณค่าในสิ่งที่เป็บุญคุณกับชีวิต เกิดการเกื้อกูลกันของคนในครอบครัว เพราะการทำความเคารพแม่โพสพต้องเตรียมหลายสิ่งหลายอย่างอาศัยความร่วมมือของทุกคนในครอบครัว คนในครอบครัวก็จะมาช่วยกันทั้งช่วยเตรียมสิ่งของและช่วยในการประกอบพิธี เมื่อทุกคนให้ความร่วมมือ พิธีกรรมต่าง ๆ ก็เข้ามาในชีวิตของทุกคนในครอบครัว เมื่อถึงช่วงของการทำพิธีทุกคนก็จะพร้อมใจกันทำ เพราะการไหว้แม่โพสพถือปฏิบัติกันมาทุกปี จนกลายเป็นประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนไปแล้ว

ทุกคนในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นลูกเล็กเด็กแดงในครอบครัว ก็ต้องมาช่วยกันทำ เพื่อช่วยกันเตรียมสิ่งของที่จะนำไปใช้ในงานทำบุญลานข้าว เพราะเขามองว่า การที่เราให้ความเคารพแม่โพสพทำให้เรามีอยู่มีกินร่วมกัน ทำให้ทุกคนใน ครอบครัวได้เจริญเติบโตมา ก็ร่วมกันทำด้วยความสนุกสนาน เมื่อทำนาเสร็จก็ จะมีการยกธง เมื่อก่อนการขนข้าวเข้าบ้านจะมีล้อเลื่อน ล้อเลื่อนที่ใช้ในการแห่ แม่โพสพเข้าบ้านเราก็จะช่วยกันทำ เราก็จะขนข้าวขึ้นล้อเลื่อนปักธงไว้ที่ข้าว แล้วก็ขนข้าวเข้ามาในบ้าน เชิญแม่โพสพเข้ามาบ้าน ข้าวที่ได้มาจากนาก็จะ นำมากองที่ลานข้าว แล้วก็นำขนมข้าวต้มไปวางไว้ที่ลานข้าว บอกเล่าแม่โพสพ ในสมัยก่อน ก่อนที่จะมีการไถ จะต้องมีการแรกนาก่อน เขาเรียกว่าแรกนา การ แรกนาจะมีก่อนการไถนา จะทำขนม ข้าวต้มไป จะมีการปลุกบ้านหลังเล็ก ๆ อยู่ที่หัวคันนา แล้วกับบอกเล่าแม่โพสพ เอาขนมข้าวต้มไปวาง เอาถั่วงาไปหว่าน ถั่วถั่วงาเกิดดีข้าวเราก็จะงาม พอบอกเล่าเสร็จแล้วก็จะมีการไถ 3 รอบ พอครบ แล้วก็เลิก สมัยก่อนเขาทำอย่างนั้น (ชูป หอมผล, สัมภาษณ์)

จะเห็นได้ว่ากิจกรรมในเรื่องการทำบุญลานข้าวหรือการไหว้พระแม่โพสพนั้น นอกจากจะเป็นประเพณีที่มีสืบต่อกันมานานตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ได้เคยพา กันทำมา เป็นกิจกรรมที่ทำสืบทอดกันมาจนเป็นประเพณี กลายเป็นวัฒนธรรมของชุมชนไปแล้ว กิจกรรมนี้ยังเป็นการหล่อหลอมจิตใจของคนให้มีความเคารพต่อสิ่งที่มีบุญคุณกับชีวิต การไหว้แม่ โพสพนี้จะมีการจัดทำกันทุกบ้าน เพราะส่วนใหญ่คนในชุมชนก็จะมีอาชีพทำนากันอยู่แล้ว เมื่อเป็น กิจกรรมที่ทุกบ้านต้องทำ หน้าที่หลักคือ ทุกคนในครอบครัวจะต้องช่วยกันเพื่อเตรียมหาสิ่งของที่ ต้องใช้ในงานของการทำบุญลานข้าวให้ครบให้ทันในแต่ละช่วงของการทำพิธี ในส่วนที่ทุกคนต้อง ร่วมกันจัดหาและเตรียมสิ่งของนี้ ก็ทำให้คนในครอบครัวได้มีการช่วยเหลือกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน เกิดเป็นความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้น คนในครอบครัวถูกหล่อหลอมด้วยสภาพแวดล้อมที่ดี ถูก หลอมด้วยวัฒนธรรมและประเพณีที่ได้สืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง เด็ก ๆ ที่ได้สัมผัสกับกิจกรรม เหล่านี้ กิจกรรมและการเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้หล่อหลอมความอ่อนโยนต่อจิตใจเด็ก เด็กจึงเป็นผู้ ที่ว่านอนสอนง่ายเพราะถูกปลูกฝังในเรื่องของการให้เคารพต่อผู้มีพระคุณกับชีวิต ครอบครัวได้ทำ กิจกรรมร่วมกันก็ทำให้เกิดความรักใคร่ สนับสนุน สามัคคีและเกิดการรู้หน้าที่ มีความรับผิดชอบ อาชีพของคนในชุมชนไม่ได้เป็นเพียงอาชีพที่ทำให้คนในชุมชนมีกินมีอยู่เท่านั้น แต่ก็ได้ก่อให้เกิด เป็นกิจกรรมที่สร้างระบบความสัมพันธ์ให้กับคนได้ด้วย กิจกรรมที่เกิดขึ้นนี้เป็นสิ่งที่ช่วยสร้างทุน ทางสังคมให้เกิดขึ้น กิจกรรมได้สร้างความสามัคคี กิจกรรมที่ถือปฏิบัติกันมานานได้สร้างทุนทาง สังคมให้กลายเป็นทุนของชุมชนได้

ความเชื่อ ความศรัทธาและการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์

บ้านเกาะกลางในช่วงเริ่มแรกของการตั้งหมู่บ้าน สภาพต่าง ๆ ในพื้นที่ ยังคงมีอยู่ด้วยความอุดมสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ สายน้ำ ความอุดมสมบูรณ์ของแร่ธาตุอาหารในดิน ทุกอย่างที่มี เป็นองค์ประกอบที่ช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างพอเพียง ผู้คนในชุมชนพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือกันและกันได้อย่างทั่วถึง ไม่ว่าจะเป็นการดูแลสุขภาพ การพึ่งพาอาศัยกันในด้านแรงงาน ฯลฯ นอกจากนี้แล้ว ในชุมชนยังคงมีความเชื่อและมีความเคารพศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่อสิ่งสำคัญในชุมชนหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นวัด หรือแม้แต่ศาลพ่อปู่หลักเมือง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความน่าอยู่ในชุมชน ที่บ้านเกาะกลางมีหลักฐานที่สำคัญและเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่หลงเหลือมาจนถึงปัจจุบันมีมาให้เห็นคือ “ศาลหลักเมืองหรือศาลพ่อปู่หลักเมือง” ผู้คนในสมัยก่อนได้สร้างไว้ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน ภาพของศาลหลักเมืองที่เห็นในปัจจุบันนี้ ลักษณะที่แสดงถึงความเก่าแก่และมีความเชื่อมโยงไปตามกาลเวลาที่ล่วงเลยมาหลายร้อยปีแล้ว ศาลพ่อปู่หลักเมืองที่คนให้ความเคารพนับถือนี้ ตั้งอยู่บริเวณแหล่งที่ตั้งเดิมของหมู่บ้าน ก่อนที่คนในหมู่บ้านจะมีการย้ายและขยายความเจริญออกไป และได้มีการตั้งเป็นหมู่บ้านใหม่ ๆ อีกหลายหมู่บ้านตามมา

ลักษณะของศาลพ่อปู่ที่วันนี้จะมีอยู่ด้วยกัน 3 หลัง ซึ่งแต่ละหลังก็จะมีเจ้าพ่อประทับอยู่คือ เจ้าพ่อหลักเมือง เจ้าพ่อพลายแก้ว เจ้าพ่อเทพา ซึ่งตัวตนที่แท้จริงของเจ้าพ่อเป็นอย่างไรไม่มีผู้ใดเคยเห็น แต่เมื่อจะติดต่อกับเจ้าพ่อก็จะมีการทำพิธีผ่านร่างทรง ซึ่งคนทรงก็จะเป็นคนในหมู่บ้านเกาะกลาง การที่ใครจะได้เป็นคนทรงนั้น เจ้าพ่อจะเป็นคนเลือกเองว่าจะเอาใคร ซึ่งคนที่จะได้มาเป็นร่างทรงนั้น ก่อนจะได้มาเป็นร่างทรง คนนั้นก็จะมีอาการป่วยก่อน มีอาการหนักมาก อาการปางตายก็ว่าได้ ตอนที่ไปหาหมอโบราณให้รักษาอาการก็จะช่วยกันห้ามใส่กระดานไม้ไป เพราะอาการสาหัสเรียกได้ว่าใกล้ตาย ไปรักษานมอที่ไหนก็ไม่หาย และเมื่อมีการเข้าหมอเข้าทรงดู ก็จะรู้ว่าเจ้าพ่อต้องการให้ประทับต่อร่างทรง ถ้ารับเป็นร่างทรงต่ออาการที่ป่วยก็จะหายเป็นปกติไม่มีอาการใด ๆ แต่หากว่าไม่รับเป็นร่างทรงก็จะมีอาการป่วยอีกเหมือนเดิมรักษาไม่หาย เพราะว่าถ้าเจ้าพ่อจะเอาใครเป็นร่างทรงคนนั้นก็จะต้องเป็นร่างเพื่อให้เจ้าพ่อพอใจ เพราะท่านได้เลือกคน ๆ นั้นแล้ว เรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของศาลพ่อปู่หลักเมือง ศาลที่หลงเหลืออยู่ให้เห็นในปัจจุบันได้สืบทอดความสำคัญมาจากรุ่นสู่รุ่น คนก็ให้ความเคารพสืบทอดกันมาเรื่อย ๆ ศาลพ่อปู่หลักเมืองเป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก มีการกล่าวขานถึงความศักดิ์สิทธิ์ของศาลพ่อปู่ในเรื่องการดูแลและให้การปกป้องรักษาชุมชน การที่คนในชุมชนให้ความเคารพและนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เดียวกันนั้น เป็นเหมือนจุดเริ่มต้นของการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการปฏิบัติ

ที่เหมือนกัน ความเชื่อและความสามัคคีของคนในสมัยก่อนนั้นเกิดขึ้นเพราะว่าคนในชุมชนต้องมารวมตัวกัน เพื่อทำการบวงสรวงในสิ่งที่เขาเคารพและเชื่อฟังเหมือน ๆ กัน

คนแต่ละยุคสมัยก็ให้ความสำคัญและให้ความเคารพกับพ่อปู่หลักเมืองเพราะท่านเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในพื้นที่ การที่ท่านเป็นที่เคารพของคนจำนวนมาก ทำให้คนที่รักกัน มีความสามัคคีกันเป็นอย่างดี เพราะมีความเชื่อว่าการที่เราให้ความเคารพกับศาลพ่อปู่หลักเมือง จะทำให้ชุมชนมีความร่มเย็นเป็นสุข โดยการดูแลคุ้มครองของพ่อปู่หลักเมือง คนในชุมชนจะให้ความรัก ความสามัคคีกันเป็นอย่างดีเพราะเชื่อว่าถ้ารักใคร่กัน พ่อปู่จะบันดาลความสงบสุขมาให้ จะสังเกตเห็นได้จาก เมื่อมีการทำบุญปี ก็คือการทำบุญศาลหลักเมืองทุกปี แต่มีการกำหนดวันขึ้นมาว่าจะทำบุญกันวันไหน เท่านั้นแหละ คนก็จะบอกต่อกันไปเรื่อย ๆ ทุกคนที่มาก็จะช่วยกันจัดงาน มีการเตรียมสำรับมาจากบ้านเพื่อมาช่วยกันในงานปีที่จัดขึ้น ในหนึ่งสำรับก็จะมีการเอาข้าวของมาช่วยกันในงาน ในสำรับนั้นจะมีขนมต้มแดง ต้มขาว มะพร้าวอ่อน กล้วยหวีงาม หมูนอนตอง ใส่บายศรีมา จะทำมาบ้านละชุดนำมาช่วยกัน ต้องมาทำบุญกันทุกคน เป็นภาพความสามัคคีที่เกิดจากความเคารพและศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ของพ่อปู่หลักเมือง คนในชุมชนก็มีความรักใคร่กันดี ช่วยเหลือกัน ต่างคนต่างให้ความเคารพกับพ่อหลักเมืองการร่วมมือเป็นภาพของการช่วยเหลือกันในการจัดงาน จัดสำรับมาในงานปีที่จัดขึ้น เพราะคนให้ความเคารพและศรัทธาพ่อหลักเมืองมาก (ชูป หอมผล, สัมภาษณ์)

จากการบอกเล่าดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การที่คนในชุมชนมีความเชื่อและให้ความเคารพในสิ่งเดียวกัน ก็เป็นสื่อกลางให้คนมีความรักความสามัคคี เกื้อกูล และช่วยเหลือกัน และกันได้อย่างดี ซึ่งเป็นความเชื่อบนพื้นฐานว่า ใครทำไม่ดีหรือทำผิดกติกาบ้านเมืองจะถูกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ลงโทษ ซึ่งเป็นเสมือนหนึ่งกุศโลบายของการจัดระเบียบชุมชน ให้คนอยู่ร่วมกันได้อย่างดี และมีความสุข เป็นการทำให้ผู้คนได้มีความประพฤติดี มีการปฏิบัติตามทำนองครองธรรม เพื่อความอยู่ดีมีสุข มีความสงบเรียบร้อยในชุมชน โดยส่งผ่านคำสอนของพ่อปู่หลักเมืองพ่อปู่ว่าอะไรสิ่งสอนอะไรทุกคนก็ปฏิบัติตามด้วยความเคารพเรื่อยมา

ทุกปีจะจัดงานบุญที่ศาลพ่อปู่ การทำบุญก็เป็นงานใหญ่ มีการทำบุญ มีการช่วยกันจัดงาน มีการจัดลิเกมาแสดง ท่านรักษาใช้โดยจะมียาให้ดื่มกิน ทุกคนให้ความเคารพเชื่อฟังท่านเป็นอย่างมาก บ้านแม่จะนับถือกันมาก เพราะมี

ตัวอย่างให้เห็นในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ที่แสดงออกมาให้เห็นในเรื่องต่าง ๆ ก็ให้ความเคารพเชื่อฟัง และเพื่อความเป็นสิริมงคลของชีวิต ให้ชีวิตได้อยู่เย็นเป็นสุขก็ให้ความเคารพเรื่อยมา (เวก ระเบียบ, สัมภาษณ์)

ศาลพ่อปู่หลักเมืองมีมานาน เป็นที่เคารพของคนในชุมชน ต่อมาในชุมชนได้มีการสร้างวัดที่ชื่อ “วันผจญมารหรือวัดมารวิชัย” ความเชื่อเชิงเหตุผลตามหลักคำสอนของพระสงฆ์ก็มีบทบาทมากขึ้น ความเชื่อต่อศาลหลักเมืองจึงลดบทบาทลงบ้าง ปัจจุบันหลาย ๆ อย่างเปลี่ยนไป ไม่มีการเข้าทรงเข้าเจ้าเหมือนเมื่อก่อน ไม่มีผู้ที่สืบทอดการเข้าเจ้าเข้าทรงไว้แล้ว ความเชื่อเรื่องหมอเจ้าเข้าทรงค่อย ๆ หดไป แต่ความเชื่อและความเคารพก็ยังคงอยู่กับชุมชนเสมอมา ปัจจุบันศาลหลักเมืองถือได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของหมู่บ้านกลางเดือนหกหรือเดือนมิถุนายนของทุกปี ชาวบ้านเกาะกลางและหมู่บ้านใกล้เคียง จะนัดทำบุญเลี้ยงพระเพื่อบูชาศาลหลักเมืองและอุทิศส่วนกุศลต่อผู้ล่วงลับ ในลักษณะการช่วยกันจัดงานโดยช่วยกันทำข้าวแดงแกงร้อน มาร่วมกัน มีการจัดสำรับมาร่วมงาน ทำให้คนในหมู่บ้านมีความสำนึกทางประวัติศาสตร์ร่วมกันตลอดมา การเคารพนับถือระหว่างศาลพ่อปู่หลักเมืองกับความศรัทธาที่มีต่อวัด ไม่เคยมีความขัดแย้งกัน คนในหมู่บ้านก็จะนับถือทั้งสองอย่างไปพร้อม ๆ กัน เพราะทั้งสองอย่างนี้ถือได้ว่าเป็นที่ยึดเหนี่ยวเป็นความเชื่อและที่เป็นที่พึ่งทางใจของผู้คนตลอดมา และเป็นวัฒนธรรมเก่าแก่ในการรวมตัวกันของคนในชุมชนได้อีก

ตอนแต่งงานเขาจะเอาลูกไปขึ้นโรง เขาจะเรียกว่าขึ้นโรง จัดของไปถวายพระพรหมให้คู่บ่าวสาวนั้นไป เพราะเขาเชื่อว่าการที่คู่บ่าวสาวไปเคารพศาลนั้นมีความเชื่อว่าจะได้อยู่เย็นเป็นสุข จะมีความสุขเรื่อยไป แม่เองก็ยังคงเคยไปไปกันสองคนคู่บ่าวสาวก็นับถือกันเรื่อยมา เขาบอกว่า เมื่อเจ็บไปรักษาที่ท่านก็จะหาย การทำมาหากินอะไร การทำอาชีพต่าง ๆ ก็ดีขึ้นถึงช่วงที่ทำบุญก็จะช่วยกันเอาอาหารคาวหวานไปช่วยกันในงานจะมีไปทุกบ้าน เจ้าก็จะมาทรง คนที่นับถือก็ไป เจ้าจะมาเข้าทรงไม่นานจะมาอยู่ “ชั่วช้างสะบัดหู แล้วก็จะออก” หมายความว่ามาแป๊บเดียวก็ไปแล้ว ตอนนั้นก็มิวัดแล้วหละ ที่หมู่บ้านก็มีทั้งนับถือวัดและก็นับถือเจ้าด้วย นับถือทั้งสองอย่าง บางคนก็ไม่ได้นับถือเจ้า แต่วัดเขาจะนับถือกันทุกคน พอถึงวันพระคนก็จะไปวัดกันเยอะ มีเทศน์มีธรรมที่วัด ชาวบ้านก็จะพากันไป วัดเป็นสถานที่ที่ยึดถือกันมาก จะไปวัดกันเยอะมากเกือบทุกคนทุกบ้านก็ได้ ถ้าถึงวันว่างที่ไม่ใช่วันพระเป็นวันธรรมดา คนก็จะเต็มวัด ถ้าเป็นวันพระคนจะไปเยอะมาก หนุ่มสาวก็ไปกันเยอะไม่ว่าวันพระหรือวันธรรมดา คนเขาจะ

นิยมไปวัดกัน ไม่มีการทิ้งเพราะศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ คนก็ทำดี เด็กก็ว่านอนสอนง่าย บ้านไหนมีคนไปอยู่วัด คือไปอยู่ถือศีล รักษาศีลในวันพระอย่างนี้ ลูกหลานก็ทำตามพอถึงวันพระก็จะพากันไปวัดหมด ไปทำบุญกัน คนบ้านไหนที่พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย เป็นคนที่ถือศีล ถือธรรมะ ลูกหลานเขาจะดีหมดบางทีก็ถึงกับหยุดทำนาเพื่อไปวัด วันพระเขาจะไม่ทำนากัน เขาบอกว่าเวลาทำนา ไถนาก็จะไปโดนพอกหอย พวกสัตว์เล็ก ๆ จะตายก็จะหยุดการทำนาเพื่อไปวัดกัน ทำบุญกัน พาลูกพาหลานไปทำบุญ หุงหาอาหารไปทำบุญกันถึงช่วงสงกรานต์ 2-3 วัน ก็จะหยุดทำนาไปทำบุญกันตามประเพณี (บุญปลุก ดัสดุลย์, สัมภาษณ์)

ทั้งหมดที่กล่าวมาจะเป็นภาพของความเชื่อในสิ่งที่มองไม่เห็น เป็นความเชื่อเป็นวัฒนธรรมของชุมชนที่ได้ปฏิบัติกันมาเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของคนในชุมชน และความเชื่อในสิ่งเหล่านี้ก็นำพาบุคคลที่มีความเชื่อในเรื่องที่เหมือนกันมารวมตัวกัน การรวมตัวของคนที่มีระบบคิดคล้าย ๆ กัน ก็ส่งผลและแสดงออกมาเป็นการปฏิบัติตัวที่เหมือน ๆ กัน ซึ่งผลที่ตามมาจากการปฏิบัติเช่นที่กล่าวมา ได้ก่อให้เกิดบุคคลเหล่านั้นเกิดความรักใคร่ สามัคคี ร่วมมือร่วมใจ ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเข้ามาช่วยกันในการจัดเตรียมงาน การหาอาหาร สำหรับคาวหวานมาร่วมกัน สิ่งเหล่านี้เกิดจากความเชื่อที่เขามีมา เกิดเป็นการเกื้อหนุนกันในเรื่องต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต

2.1.4 การดูแลสุขภาพ

ในความเชื่อที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชุมชนนับถือ นั้น มีการเชื่อมโยงกับเรื่องการดูแลสุขภาพของคนในชุมชนสมัยนั้นด้วย เพราะการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้น ผู้ที่ให้ความเคารพกับพ่อปู่หลักเมืองก็ได้อาศัยให้พ่อปู่หลักเมืองช่วยรักษา หรือไม่ก็จะไปรักษาตามหมอแผนโบราณในแขนงต่าง ๆ คนสมัยก่อนจึงมีการเรียนวิชาเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาในเรื่องการรักษาโรคในด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นหมอโบราณในการดูแลสุขภาพให้กับคนในชุมชน หมอรักษาโรคจะมีในหลาย ๆ ด้าน เช่น หมอรักษาอาการเจ็บป่วย หมองู (หมอรักษาคนที่ถูกงูกัด) หมอกระดูก หมอดำแย หมอนวด หมอبيبเส้น และเจ้าพ่อหลักเมืองก็ถือได้ว่าเป็นหนึ่งในหมอโบราณที่คนให้ความเคารพนับถือ และมารักษาโรคที่เกิดขึ้นกับคนในครอบครัว ในการรักษาโรคของหมอโบราณจะใช้ยาสมุนไพร อาศัยการตรวจรักษาตามวิชาที่ได้ร่ำเรียนมา ซึ่งเมื่อรักษาเสร็จก็มีการจัดสมุนไพรให้ไปกินเพื่อรักษาอาการ สมุนไพรที่ใช้ในสมัยนั้นไม่ได้หามาจากป่าในพื้นที่เหมือนกับที่อื่น ๆ แต่จะมีร้านขายยาสมุนไพรมาตั้งขายในพื้นที่ หมอเป็นผู้ตรวจรักษา และก็ไปซื้อยามาจัดให้กับคนที่ป่วยกัน

การดูแลสุขภาพของคนในสมัยก่อน จะมีหมอโบราณคอยดูแลสุขภาพของคนในชุมชน รักษากันโดยใช้สมุนไพร เขาจะตรวจใช้ตามตำราโบราณที่ได้ร่ำเรียนมาและก็จะมีการปรุงยา ยาแก้ไอ ยาลม ยาเลือด ยาแก้ไข้ ไข้หวัด ตกเลือดก็จะมียาตอง สารพัดยาให้กิน สามารถรักษาโรคได้ทั้งหมดตามสูตรโบราณ หมอโบราณที่รักษาเขาจะมีฝีมือดี คนก็ให้ความเคารพนับถือ เชื่อฟัง ค่ายาค่าหมอ ก็ไม่เก็บเงิน เขาจะให้หมอในรูปแบบของการให้ค่าบูชาครูมากกว่า ยาที่นำมาในการรักษาจะเป็นสมุนไพรที่เขาหาขาย มีร้านยาสมุนไพร มีพร้อมหมดทุกอย่าง ตรวจแล้วก็จะไปซื้อยามา ตอนแม่ออกลูก ลูกทั้ง 8 คน ก็ยังใช้หมอดำเยออยู่เลย ขนาดมีโรงพยาบาลแล้วก็ไม่ไปหาหมอเพราะอายหมอ คำนกับการใช้ยาแผนโบราณ เวลาเด็ก ๆ ไม่สบายก็ไม่ต้องไปหาหมอหรือใช้การกวาดยาเอากวาดคอแล้วก็หาย มีคนที่เขาทำการกวาดคอก็มี วิธีการทำคือทำการป้ายคอให้เด็ก เตี้ยงก็หาย เมื่อก่อนถ้าคนเป็นไข้ก่อนที่จะหายเขาก็จะมียาตัดราก หม้อสุดท้ายเขาก็จะให้กิน พอกินยาตัดรากนี้ลงไปก็จะหายทันที เขาถึงเรียกว่า ยาตัดราก เพราะกินแล้วหายทันที (บุญปลุก ดัสดุลย์, สัมภาษณ์)

หมอโบราณถือเป็นที่พึ่งทางใจและเป็นที่พึ่งทางกายของคนในชุมชน การรักษาของคนในสมัยก่อน วิชาการแพทย์แบบโบราณถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าและเป็นสิ่งที่สำคัญมากของคนในชุมชน เพราะชีวิตและความหวังของคนได้ฝากไว้ที่หมอโบราณเหล่านี้ ผู้ที่มารักษาก็มีความเชื่อ เคารพและศรัทธาต่อผู้ที่ทำหน้าที่รักษา จะเห็นได้จากคำรักษาพยาบาล เป็นเรื่องที่บ่งบอกถึงเรื่องของความเชื่อ จิตวิญญาณ ไม่ต้องจ่ายเงินเป็นจำนวนมาก จะเป็นลักษณะของการตอบแทนคุณครูอาจารย์ที่ให้การรักษามากกว่าการว่าจ้าง ยิ่งถ้าผู้รักษาเป็นผู้ที่มีความศักดิ์สิทธิ์อย่างพ่อปู่หลักเมืองแล้ว ยิ่งทำให้คนเกิดความเคารพเชื่อฟังและยำเกรงเป็นอย่างมาก เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยก็จะอาศัยร่างทรงให้ถามพ่อปู่หลักเมืองว่า ที่ป่วยมานี้เป็นโรคอะไร และจะรักษาอย่างไร

พ่อปู่ศักดิ์สิทธิ์รักษาอาการป่วยไข้ได้ด้วย การรักษาอาการป่วยไข้ของคนที่มาหา โดยอาศัยการเข้าทรง ในการรักษาจะใช้น้ำมันต์และยาหม้อต้มให้กิน เมื่อรักษาหายแล้วก็จะมาทำบุญ คนที่เป็นไข้ก็จะมีของมาถวายให้กับพ่อปู่ หมอสมัยโบราณจะมีเยอะมากเป็นหม้อที่เก้ง ๆ ทั้งนี้ ผู้ที่เป็นหมอโบราณ คนก็จะให้ความเคารพนับถือมาก หมอโบราณมีเกือบทุกด้าน เช่น มีหมองู หมอเส้น หมอบีบนิ้ว หมอดำเย หมอจะใช้ยาสมุนไพรมารักษา การรักษาโรคบางอย่าง ถ้าเรา

ไม่ได้ไปรักษาด้วยตนเอง เขาก็จะมาเสกพายเราไป เมื่อเราหายเราก็กทำบุญกวาดน้ำไปให้เจ้ากรรมนายเวรตลอด การรักษาในสมัยก่อนไม่ได้มีค่าจ้าง แต่จะเป็นค่าครูค่าหมอ แม่มีลูก 17 คน ไม่เคยไปโรงพยาบาลเลยแม้ในช่วงลูกคนหลัง ๆ จะมีโรงพยาบาลแล้วก็ตาม (เวก ระเบียบ, สัมภาษณ์)

ในส่วนนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงการพึ่งตนเองได้ของชุมชนในเรื่องของการดูแลสุขภาพ แม้ว่าหมอโบราณจะไม่สามารถรักษาโรคได้ทุกโรคเหมือนในปัจจุบัน และโรคต่าง ๆ ในสมัยก่อนก็ไม่ได้มีมากอย่างเช่นทุกวันนี้ การมีหมอแผนโบราณอยู่ประจำในหมู่บ้านก็ถือเป็นทั้งพึ่งทางกายและทางใจ ให้กับคนในหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี เพราะทุกคนต้องอาศัยกันและกัน คนป่วยก็อยู่ได้เพราะหมอ คนที่เป็นหมอแผนโบราณก็เป็นทั้งเคารพนับถือของผู้คนในหมู่บ้าน และพื้นที่ใกล้เคียง การช่วยเหลือเกื้อกูลนั้น ส่วนหนึ่งเกิดมาจากการให้ความเคารพและศรัทธาในตัวบุคคลที่ให้คุณให้โทษแก่ชีวิต ผู้ที่เป็นหมอในสมัยนั้น ผู้คนก็ให้ความเคารพนับถือ เพราะเป็นที่พึ่งของคนในหมู่บ้านได้

ทั้งหมดเป็นภาพสะท้อนวิถีการดำรงชีวิตของคนในสมัยแรกตั้งชุมชน เป็นภาพความเรียบง่ายในการดำรงชีวิต ระบบความเป็นเครือญาติ ความรักใคร่ปรองดองมีอยู่ให้เห็นทั่วไป และมีอยู่ในทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน นั่นคือวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนบ้านเกาะกลาง และเมื่อประมาณ 150 ปีที่ผ่านมา บ้านเกาะกลางประสบเหตุอัคคีภัยครั้งใหญ่ ไฟได้ไหม้บ้านเกาะกลางจนวอดวายเกือบทั้งหมู่บ้าน จึงทำให้บ้านเกาะกลางเริ่มมีการทยอยไปตั้งบ้านเรือนในที่อื่นในละแวกใกล้เคียง มีการอพยพไปตั้งบ้านเรือนตามหัวไร่ปลายนา แต่ก็มีบางส่วนยังคงอยู่ที่บ้านเกาะกลางดังเดิม หลังจากที่ชาวบ้านส่วนหนึ่งได้อพยพออกจากบ้านเกาะกลางไปตั้งบ้านเรือนเรียงรายตามลำคลอง ลำราง และก็มีคนนอกหมู่บ้านเริ่มอพยพเข้ามาเพื่ออยู่อาศัยในบ้านเกาะกลางเพื่อทำไร่นาอีก ทำให้ชีวิตผู้คนในลำคลองขนมจีนมีความคึกคักขึ้นมาอีก เริ่มมีการติดต่อสัมพันธ์ มีการแลกเปลี่ยนสินค้า และทำการค้าขายสินค้า บ้านเกาะกลางคึกคักไปด้วยผู้คน เพราะที่ตั้งของหมู่บ้านมีพื้นที่อยู่ตรงข้ามกับ “ตลาดท่าเกียน หรือ ตลาดสาคลี” ซึ่งเป็นท่าเกียนสำหรับการซื้อขาย แลกเปลี่ยนข้าว ก่อนที่จะถ้ายเรือแล่นออกไปตามลำคลอง เพื่อนำไปขายยังตลาดบ้านแพนและกรุงเทพมหานครต่อไป บริเวณย่านนั้นนอกจากจะมีตลาดแล้ว ยังเป็นปontonการพนัน โรงฝิ่น โรงสีข้าว โรงพักย่อย โรงเรียน ศาลเจ้าและร้านค้าต่าง ๆ ของคนจีนอีกมากมาย ด้วยทำเลที่ตั้งที่มีลำคลองเชื่อมต่อกับแม่น้ำน้อยและแม่น้ำเจ้าพระยา จึงทำให้บริเวณนี้เป็นแหล่งสัญจรทางน้ำไปมาอย่างไม่ขาดสาย

2.1.5 สรุปภาพรวมช่วงเริ่มต้นของชุมชน

พัฒนาการทุนทางสังคม

ในช่วงเริ่มต้นของชุมชนนั้นสามารถสรุปภาพรวมได้ดังนี้ จากที่กล่าวมาทั้งหมด ตั้งแต่เริ่มตั้งหมู่บ้าน ชุมชนมีการย้ายถิ่นฐานมาจากที่อื่น แม้จะไม่มีหลักฐานยืนยันชัดเจนว่าผู้คนย้ายมาจากที่ใด ผู้ที่ย้ายเข้ามาส่วนใหญ่เป็นญาติพี่น้องกัน มีการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อเอาชนะต่อสิ่งที่มารบกวน ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ร้าย ภัยธรรมชาติ ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ทุกคนต่างก็ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน กลุ่มคนเหล่านี้ได้เข้ามาบุกเบิกพื้นที่ในการตั้งหมู่บ้าน

ด้วยความอุดมสมบูรณ์ในเรื่องของทรัพยากรดินและน้ำ มีแหล่งอาหารตามธรรมชาติ ได้มาโดยไม่ต้องมีการซื้อหา ความอุดมสมบูรณ์นี้ถือเป็นทุนของชุมชน ที่ช่วยเกื้อหนุนให้คนในชุมชนมีระบบคิดที่จะแบ่งปันกัน ความเป็นญาติเป็นเพื่อนบ้าน เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้คนรักกัน ผูกพันกันมากขึ้น ทำให้มีการแบ่งปันในสิ่งที่หามาได้จากธรรมชาติ เป็นการกระจายทรัพยากรเป็นการลดต้นทุน โดยไม่ต้องมีการซื้อหา ระบบเครือญาติและการมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์นี้ เป็นสิ่งที่เชื่อให้คนมีความเกื้อหนุนกัน มีน้ำใจต่อกัน ระบบความสัมพันธ์นี้ ถือเป็นทุนทางสังคมที่มีคุณค่าที่ได้ส่งสมกันมา จนทำให้คนในชุมชนเกิดความเคยชินในเรื่องของการให้และความมีน้ำใจ

ในชุมชนยังมีการสร้างสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เพื่อความสงบสุขของชุมชน นั่นก็คือการสร้างศาลพ่อปู่หลักเมืองและการสร้างวัดมารวิชัยขึ้นมา สถานที่ทั้งสองเป็นที่พึ่งทางใจเปรียบเสมือนกับกรอบในการดำรงชีวิตของผู้คนให้ปฏิบัติตามกฎแห่งธรรมชาติของสังคม สิ่งเหล่านี้ได้กลายมาเป็นประเพณีในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันเรื่อยมา นั่นคือการจัดทำบุญประจำปี เป็นการแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้แล้วคนในชุมชนยังมีความเคารพต่อธรรมชาติ โดยเชื่อว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีชีวิต จึงเกิดประเพณีการทำบุญลานข้าวขึ้น ประเพณีต่าง ๆ ที่มีในชุมชน ได้ก่อเกิดทุนทางสังคมขึ้น การทำกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วม ผู้คนได้เข้ามาพบปะพูดคุย ได้เข้ามาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สิ่งเหล่านี้เป็นระบบคิดของคนในชุมชนที่แสดงถึงความมีน้ำใจ ที่แสดงออกมาในรูปของกิจกรรมที่ร่วมกันทำอย่างกลมกลืน ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันนี้เป็นผลสะท้อนออกมาจากการที่คนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกัน รักและเคารพในสิ่งเดียวกันทำให้เกิดการเกื้อกูลกันตาม

ส่วนในเรื่องการรักษาพยาบาลนั้น เกิดจากการที่คนมีระบบคิดที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในช่วงแรกของชุมชน คนในหมู่บ้านต้องอาศัยหมอโบราณในการรักษาอาการเจ็บป่วย เมื่อมีการพึ่งพาอาศัยกันได้ ความเคารพนับถือมีขึ้น การดูแลรักษาสุขภาพเป็นเรื่องของจิตใจ

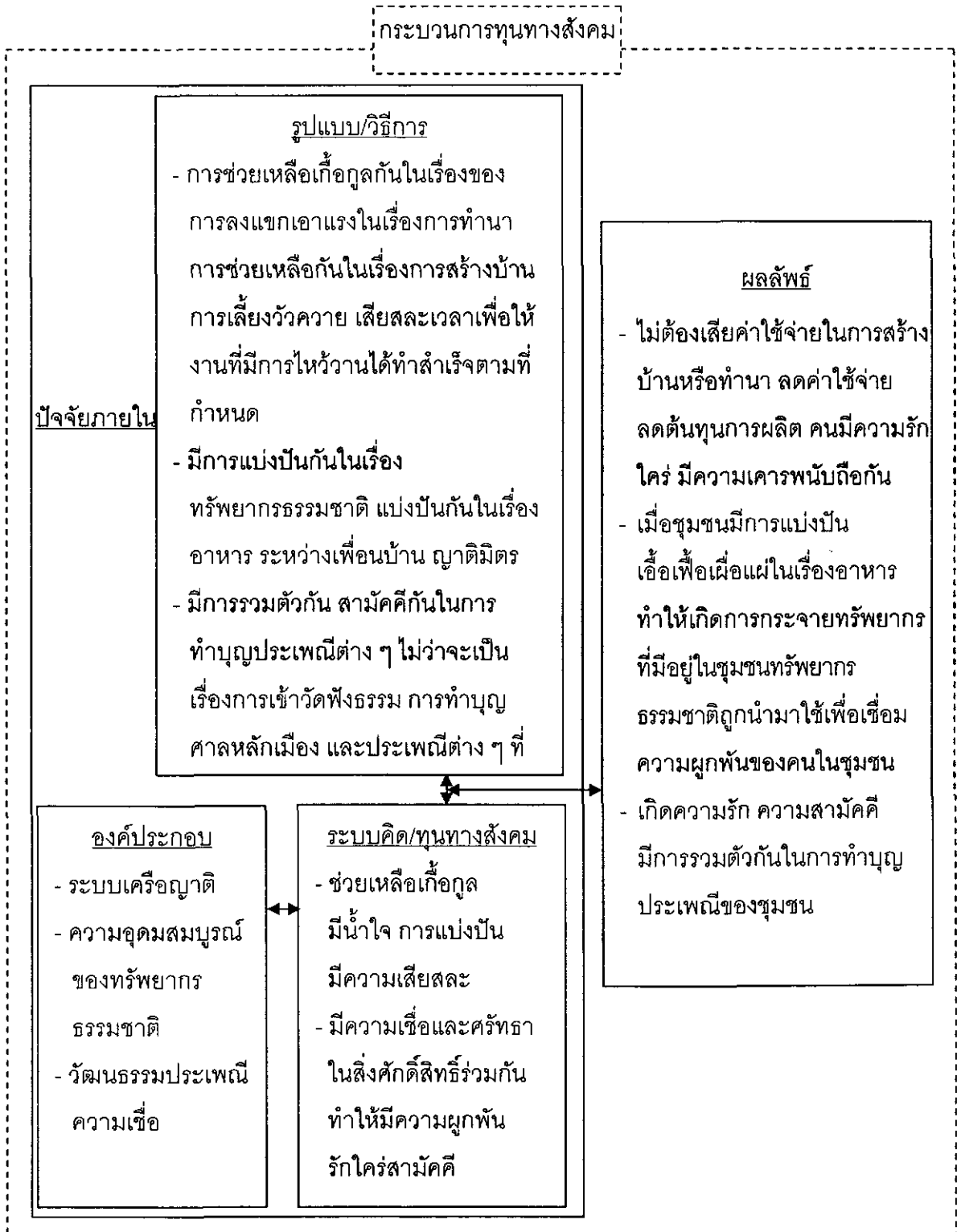
มากกว่าการรักษาด้วยเงินทอง เห็นได้จากคำรักษาพยาบาลจะเป็นการให้ด้วยการอนุชาครู ทั้งผู้ที่เป็นหมอและผู้ที่เป็นผู้ป่วยต่างก็มีความเชื่อและเคารพในความเป็นครูของผู้ที่รักษาจะเห็นได้ว่าไม่ว่าระบบความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อในเรื่องของศาลพ่อปู่และการศรัทธาวัด สถานที่เหล่านี้เป็นที่รักษาสุขภาพชุมชนได้ทั้งกายและใจ

กระบวนการทุนทางสังคมในช่วงเริ่มต้นของชุมชน (แผนภูมิที่ 4.1)

ที่เกิดขึ้นในช่วงเริ่มแรกของชุมชนนี้จะเห็นได้ว่า ภายในชุมชนมีองค์ประกอบที่ครบสมบูรณ์ เช่น ความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติ ที่ต่างให้ความรักและเอื้อเฟื้อต่อกัน การที่ชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และมีประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อ ที่ถือปฏิบัติกันมาอย่างเคร่งครัดและต่อเนื่อง สิ่งเหล่านี้มีผลต่อระบบคิดในการช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน แบ่งปันของคน ทำให้คนมีน้ำใจ มีความเสียสละนอกจากนี้แล้วการที่คนมีความเชื่อและศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เดียวกัน ทำให้คนมีความผูกพันรักใคร่ สามัคคีกัน ซึ่งระบบคิดที่เกิดขึ้นนี้ ได้ส่งผลต่อวิธีการปฏิบัติที่แสดงออกมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกันในการทำงาน การแบ่งปันอาหารที่หามาได้จากธรรมชาติ การมีน้ำใจเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานประเพณีต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้เกิดผลดีคือ เมื่อมีการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อ มีการแบ่งปัน ก็ทำให้ในครัวเรือนสามารถลดค่าใช้จ่าย เป็นการกระจายทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติได้นำมาใช้เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคน ให้เกิดความรัก ความสามัคคีขึ้นจากการร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ชุมชนสามารถอยู่ได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องอาศัยปัจจัยภายนอกมาเกื้อหนุน เพราะปัจจัยภายในที่ชุมชนมีก็เป็นทุนเดิมที่พอเพียง เช่น เรื่องความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ความเป็นเครือญาติ ประเพณีวัฒนธรรม การดูแลสุขภาพ สิ่งเหล่านี้มีบทบาทสำคัญต่อระบบคิดและวิถีปฏิบัติของคน ทำให้เกิดการเกื้อกูลผูกพันสามัคคี ส่งผลให้ชุมชนน่าอยู่ เพราะผู้คนมีสุขได้ทั้งสุขภาพกายและสุขภาพใจ ความน่าอยู่ในด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณี และการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน สิ่งเหล่านี้เป็นการสะท้อนถึงคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน คนมีความสุขได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยจากภายนอก

แผนภูมิที่ 4.1

กระบวนการทุนทางสังคมในช่วงเริ่มต้นของชุมชน

2.2 ช่วงจุดเปลี่ยนของชุมชน (ปีพ.ศ. 2510-2540)

ในช่วงที่เรียกว่าเป็นจุดเปลี่ยนของชุมชนนี้ จะเห็นได้จากรูปแบบการทำนาของชุมชนได้เปลี่ยนไป และการมีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาตั้งประชิดในชุมชน ส่งผลให้ชุมชนได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ในหลาย ๆ ด้าน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.2.1 ช่วงเปลี่ยนรูปแบบการทำนา

โดยภาพรวมของตำบลบางนมโคและบริบทพื้นที่ของบ้านเกาะกลาง ต่างก็ได้รับผลจากการพัฒนาแผนใหม่ เมื่อรัฐบาลประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในปี 2504 ที่เน้นการผลิตเพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาประเทศ กระแสการพัฒนาที่ทางรัฐบาลได้กำหนดมานี้ได้เข้ามาเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิตของชุมชน ในช่วงปี พ.ศ. 2510 ซึ่งเหตุการณ์ในช่วงนั้น ได้มีเจ้าหน้าที่จากอำเภอ โดยการนำของผู้ช่วยปลัดฝ่ายพัฒนาของอำเภอ ที่นำเรื่องการทำนาข้าวน้ำตมมาเผยแพร่แก่ชาวบ้าน และส่งเสริมให้ปรับเปลี่ยนการผลิตจากการทำนาปีที่ได้ข้าวปีละครั้ง ก็มาทำนาข้าวน้ำตม (นาปรัง) ที่ปีหนึ่งสามารถทำนาได้ถึงสองครั้ง เป็นการเพิ่มปริมาณผลผลิตที่ตอบสนองต่อตลาดได้เร็ว

ในช่วงปี 2512 บ้านเกาะกลางได้ปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการผลิตและการบริโภคใหม่ จากการผลิตเพื่อการยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อการค้า เพื่อการส่งออก เปลี่ยนการผลิตที่เคยสร้างปัจจัยการผลิตได้เองที่มาจากภูมิปัญญาของชาวบ้าน ที่ไม่เคยใช้เงินลงทุน เพราะมีทั้งแรงงานในครอบครัวและจากสัตว์เลี้ยงเพียงพออยู่แล้ว อีกทั้งความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ที่เกิดจากการพัดพาตะกอนดินและน้ำเข้าสู่ไร่นา ต้องเปลี่ยนการผลิตให้กลายมาเป็นการผลิตที่ต้องมีค่าใช้จ่ายสูงในการลงทุน เพราะเทคโนโลยีการผลิตที่ใช้นั้นไม่สามารถผลิตได้เอง สิ่งที่เคยเป็นเครื่องมือและอุปกรณ์ในการทำนาที่ผลิตใช้เองได้ก็ไม่สามารถนำมาใช้ในการผลิตแบบใหม่ได้ ต้องอาศัยกระบวนการผลิตที่เน้นปัจจัยและอุปกรณ์จากภายนอก เช่น เครื่องไถนา ปุ๋ยเคมี พันธุ์ข้าวชนิดใหม่ ๆ ทำให้การผลิตที่เคยเรียบง่ายไม่ต้องลงทุนอะไรมากมาย ต้องกลายมาเป็นการผลิตที่ซับซ้อนและต้องใช้เงินทุนที่สูงขึ้นทุกปี แต่ผลที่ได้คือ ราคาผลผลิตที่ต่ำลงทุกปี เพราะราคาข้าวเปลือกไม่แน่นอนต้องอิงกับราคาตลาดโลก ส่งผลให้ชาวนามีหนี้สินตั้งแต่นั้นมาจากค่าบอกล่าถึงเรื่องจุดเปลี่ยนของชุมชน

เมื่อก่อนจะทำนาปีกันทำปีละครั้ง เปลี่ยนการทำนามาทำปีละ 2-3 ครั้ง ทำอย่างนี้เรื่อยมา ตรงนี้ถือเป็นจุดเปลี่ยนของชุมชนเลยทีเดียว ได้ เมื่อมีการทำนาเพิ่มจำนวนครั้งต่อปีขึ้น หลาย ๆ สิ่งเปลี่ยนแปลงไปหมดเลย สิ่งแวดล้อมก็ถูกทำลาย วัฒนธรรมก็เสื่อม สุขภาพคนก็ไม่เหมือนเดิม คือ ในด้านของสิ่งแวดล้อม

ที่ว่ามีปัญหาที่สะท้อนออกมาในเรื่องของสารเคมี สารเคมีมีส่วนทำให้กุ้ง หอย ปู ปลาในลำคลองและที่มีอยู่ในนาหมดไป และในเรื่องของวัฒนธรรมประเพณี การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ก็พลอยได้รับผล ทำให้หลายสิ่งเปลี่ยนไป เนื่องจากทุกคนเริ่มทำนาปรังทำปีละ 2-3 ครั้ง ก็ต้องเพิ่มเวลาทำงาน ชีวิตมีแต่ความเร่งรีบมากขึ้น จากเคยทำนาหนึ่งครั้งยังพอมีเวลาว่างเพราะว่าช่วงของการทำนายังพอมีช่วงเว้นบ้าง พอทำนา 2-3 ครั้งก็ไม่มีเวลาว่างแล้ว ไม่มีเวลาว่างไปหาใคร ไม่มีเวลาว่างไปช่วยเหลือใครได้เต็มที่ เพราะต้องมุ่งในงานของตัวเอง สิ่งเหล่านี้ก็เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมแล้ว จากที่เคยได้ไปมาหาสู่ก็ไม่มีเวลาไปแล้ว ตรงนี้ก็คือจุดเริ่มของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ประเพณีอื่น ๆ ไม่ใช่ว่าจะหายไปหมด แต่ว่าจะค่อย ๆ เปลี่ยนไป อย่างเช่น ประเพณีสงกรานต์ ช่วงตรุษจะเปลี่ยนไปแล้ว ตรุษจะมีเพียงช่วงการทำบุญแค่นั้นเอง แต่การละเล่นของประเพณีไทยเดิม ๆ จะไม่มีแล้ว สงกรานต์แต่ก่อนจะมีการละเล่นสนุก ๆ เดี่ยวนี้ก็มีแค่วันเดียว (พะเนียด ชนะฤทธิ์, สัมภาษณ์)

เมื่อชุมชนได้มีการเปลี่ยนรูปแบบการทำนา จาก 1 ครั้ง มาเป็น 2-3 ครั้งต่อปี ก็เท่ากับว่าเป็นการเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนในชุมชนไปในตัว ทุกอย่างมีความเกี่ยวพันกันอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง เมื่ออย่างหนึ่งเปลี่ยนก็ส่งผลให้อีกหลายสิ่งเปลี่ยนตาม การทำนาที่เน้นการผลิตเพื่อขาย พันธุ์ข้าวที่ปลูกก็ไม่สามารถนำมาบริโภคในครัวเรือนได้เหมือนก่อนแล้ว ผลผลิตที่ได้มาก็ต้องส่งออกขายทั้งหมด ส่วนข้าวที่จะบริโภคก็ต้องเปลี่ยนมาเป็นการซื้อแทน เมื่อวิถีในการดำรงชีวิตของคนเปลี่ยน เมื่อสิ่งแวดล้อมเปลี่ยน หลาย ๆ สิ่งต้องปรับเปลี่ยนไปตามสภาพที่เกิดขึ้น

ช่วงเปลี่ยนของชุมชนที่เห็นชัดที่สุดคือตอนที่รัฐบาลมีนโยบายให้มาทำข้าวปีละ 2 หนนี้แหละ ทุกอย่างเปลี่ยนไปหมด สมัยก่อนทำนาก็จะทำตามฤดูกาลมีน้ำตามฤดู พอถึงช่วงเข้าพรรษาน้ำจะมาเริ่มมาแล้ว พอเดือน 9 เดือน 10 น้ำจะแดงมาเลย มีตะกอนธรรมชาติพัดพาเอาอาหารธรรมชาติมาตามน้ำ ข้าวก็งาม เรียกว่าน้ำนำปุ๋ยธรรมชาติมาได้เป็นอย่างดี ทุกวันนี้ชาวนาเขาเสียดายมากที่เปลี่ยนการทำนามาเป็นแบบนี้ คิดถึงวิธีการทำนาแบบเก่า การทำนาตอนนี้เป็น การทำนาที่ลงทุนเยอะ หวังอะไรก็ได้ไม่ได้ ลงทุนปุ๋ย ยาฉีด ยาบำรุง ยาฆ่าหญ้า เมื่อก่อนข้าวไม่เคยใช้พวกนี้เลย ไม่ต้องลงทุนอะไรมาก พอเกี่ยวข้าวเสร็จก็มีการจุดไฟกัน จุดกันทุกบ้าน ฟางที่ไหม้ก็เป็นปุ๋ยให้กับพื้นนา พอฝนตกมามันก็จะ เป็นปุ๋ย ข้าวก็งาม ถึงกับต้องเกี่ยวใบข้าวออกก็มี เพราะถ้าไม่เกี่ยวใบออกมันก็หนักทำให้ข้าวล้มแล้วก็เน่าหมด (บุญปลูก ดัสดูลย์, สัมภาษณ์)

ความเปลี่ยนแปลงที่รัฐบาลได้มอบให้คือ การทำนาที่เปลี่ยนรูปแบบการผลิต เปลี่ยนวัตถุประสงค์ของการผลิต เปลี่ยนเป็นการทำนาเพื่อขายมีต้นทุนสูง เพราะทุกอย่างที่ใช้ในการทำนา ไม่ว่าจะเป็น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ยาบำรุง ยาฆ่าหญ้า สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ชาวนาต้องใช้ในการทำนา ในแต่ละครั้งทั้งนั้น ไม่สามารถผลิตได้เอง และเป็นปัจจัยที่ขาดไม่ได้ถ้าหากมองถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เหมือนเป็นกับดักที่มัดชาวนาไว้กับที่และต้องทำตามเงื่อนไขทุกอย่างที่กำหนด การทำนาต้องอาศัยพันธุ์ข้าวที่ทางรัฐบาลกำหนดมา เมื่อปลูกข้าวไปได้ระยะหนึ่งก็จะเกิดโรคที่ไม่เคยเจอเกิดขึ้นมา เมื่อเกิดโรคระบาดเหล่านั้นขึ้นมาแล้วก็ต้องใช้ยาฉีด เมื่อข้าวไม่งามก็ต้องใช้ปุ๋ยเร่ง สิ่งเหล่านี้หากมองให้ดีก็เป็นเหมือนกับแผนการในการขายที่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้ามาอย่างดีในการทำนา ชาวนาไม่มีทางเลือกก็ต้องเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการทำนาตามที่ได้กำหนดมา

การทำนามันยังทำยิ่งขาดทุน มีแต่ค่าใช้จ่าย สมัยก่อนข้าวถึงฤดู ทำโดยไม่ได้ใช้สารอะไรเลย เมื่อก่อนปลูกข้าวไว้กิน ใส่งูไว้กิน แต่ตอนนี้ปลูกขายอย่างเดียว กินไม่ได้เพราะข้าวมันแข็ง เมื่อก่อนทำนาปีข้าวมันจะอ่อน ข้าวนาปรังมันจะแข็ง ลงทุนในการทำนาแต่ละครั้งเยอะ ต้องจ่ายค่าน้ำมัน ค่าปุ๋ย ยาฉีด ยาบำรุง อะไรอีกหลาย ๆ อย่าง ทำข้าวนาหวานเมื่อก่อน เดือน 5 เดือน 6 เราหวานถั่วเขียว มีการปลูกพืชหมุนเวียนพอทำถั่วเสร็จ เราก็ทำนาต่อ ข้าวมันถึงได้งาม เพราะดินได้หมุนเวียน แต่ทุกวันนี้ดินเสื่อมสภาพหมด เพราะการทำนาหมุนเวียนทำตลอดทั้งปี ดินไม่ได้พักฟื้นก็แยะคนทำก็แยะ (เวก ระเบียบ, สัมภาษณ์)

ผลจากการทำนาที่เปลี่ยนรูปแบบการผลิต เปลี่ยนแนวทางการลงทุน ทำนาต้องมีเงิน เพราะลงทุนสูง หากไม่มีเงินก็ต้องกู้ หรือไปเอาอุปกรณ์การทำนามาจากนายทุนก่อน เมื่อทำนาได้ข้าวแล้ว ค่อยเอาเงินมาส่งคืนให้กับนายทุน ในปี 2524 ชาวนาเริ่มเป็นหนี้กันเกือบทุกบ้าน สาเหตุเพราะการทำนาแล้วขาดทุนนั่นเอง อีกทั้งเกิดโรคระบาดขึ้นในนา คือ โรคจู่หนูระบาด และฝนแล้ง จนภาวะวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดหนี้สินเป็นจำนวนมาก ชาวนาตั้งรับและปรับเปลี่ยนไม่ทันกับสิ่งที่เกิดขึ้น ไม่รู้จะแก้ปัญหาอย่างไร ก็เลยจำยอมให้กับสิ่งที่เข้ามาทำลายวิถีชีวิตไป

การทำนาในชุมชนเกิดความเสียหาย ตอนทำนาครั้งแรกก็ขาดทุนเลยเพราะเป็น “โรคข้าวจู่หนูควน ฝนตกข้าวเป็นฟืนหนู ข้าวไม่ออกรวง” เป็นติดต่อกันอยู่ 3-4 ปี ผู้ที่ทนการขาดทุนไม่ไหวก็เลิกการทำนาไป มีเปลี้ยจักจั่น มีหนูเยอะมากเป็นพัน ๆ มีแค่สองอย่างชาวนาก็แยะแล้ว เลยเลิกทำนามาแต่โน้นเลย (พะเนียด ชนะฤทธิ์, สัมภาษณ์)

ผู้ที่ทำนาต่างก็ได้รับผลกระทบจากการทำนาในรูปแบบที่เหมือน ๆ กัน ทำให้คนในชุมชนเป็นหนี้เป็นสินกันมาก การแก้ปัญหา ก็จะหาทางออกที่แตกต่างกันออกไป เพราะการทำนาที่วุ่นวายนี้ ยิ่งทำก็ยิ่งจน ชาวนาไม่มีทางออกอะไรมากกว่าเลิกทำนา แล้วหันไปประกอบอาชีพอย่างอื่นที่เป็นทางเลือกที่ดีกว่า แต่บางคนไม่รู้จะทำอะไรก็ยอมทำนาต่อไป เพราะการทำนาได้กลายมาเป็นวิถีชีวิตของคนในชุมชนไปแล้ว เมื่อชาวนาประสบความล้มเหลวและมีความเดือดร้อนมากเข้า ขณะนั้นรัฐบาลมีนโยบายการเงิน เพื่อช่วยเหลือชาวนา โดยให้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) เป็นนายหน้าของรัฐบาลในการให้กู้เงินดอกเบี้ยต่ำ โดยได้รับการสนับสนุนจากสถาบันการเงินระหว่างประเทศมาปล่อยสินเชื่อพร้อมดอกเบี้ยที่ ธกส. กำหนด ชาวนาจึงกลายเป็นหนี้ ธกส. เพื่อเป็นการใช้หนี้ที่เกิดขึ้น บางรายสามารถหาเงินมาใช้หนี้ได้ บางส่วนก็ไม่สามารถใช้หนี้ได้ จึงต้องขายที่นาเพื่อนำเงินมาใช้หนี้ หรือไม่ก็ไปทำงานที่อื่นเพื่อหาเงินมาใช้หนี้ที่ได้เกิดขึ้นให้หมด

“นาปรังเขาจะปล่อยน้ำมาให้ทำ ปลูกก็แพง จากนั้นโรคजूก็มาเยือน นาเสียหายกันมาก น้ำล้นหมดไม่ได้เก็บเกี่ยวเลย น้ำมันก็แพง ทำนาแล้วก็เป็นหนี้ เป็นหนี้อยู่แสนหนึ่ง พอเป็นหนี้ก็ไม่ไหว ต้องอพยพลูกเมียไปอยู่ที่มีนบุรีเพื่อทำงานหาเงินมาใช้หนี้” (สวัสดิ์ คุณสวัสดิ์, สัมภาษณ์)

2.2.2 โรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาตั้งในชุมชน

ในช่วงปี 2529 คนรุ่นหนุ่มสาวในหมู่บ้านเริ่มออกไปทำงานตามโรงงานที่อยู่นอกชุมชน โดยมีสาเหตุมาจากการไม่มีที่ดินทำกิน และต้องหารายได้มาใช้หนี้จากการทำนาที่ไม่ได้ผล ช่วงนี้เป็นช่วงที่ในชุมชนเหลือเพียงคนแก่และเด็ก เป็นความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลให้ชุมชนที่เคยเป็นอยู่อย่างดีมีสุข กลายเป็นชุมชนที่ร้างว่างเปล่าไม่มีชีวิตชีวาเหมือนก่อน เพราะต่างคนต่างดิ้นรน คนก็ออกไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมนอกพื้นที่มากขึ้น เพราะไม่มีทางเลือกอื่นที่จะทำให้ชีวิตดีขึ้นกว่าการดิ้นรนไปทำงานนอกชุมชน

ในปี 2530 มีนโยบายการเมืองและเศรษฐกิจคือ การเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า การส่งเสริมการลงทุนของรัฐ ที่ให้ความสำคัญกับการส่งออก มีการกระจายอุตสาหกรรมไปสู่ชนบท ด้วยหวังว่าจะช่วยลดการอพยพแรงงานในท้องถิ่นให้มาทำงานในชุมชน จะได้ไม่ต้องจากถิ่นฐานเข้ามาแออัดอยู่ในเมืองใหญ่ จากนโยบายการส่งเสริมการลงทุนของรัฐ ทำให้พื้นที่บางส่วนของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่อดีตเป็นพื้นที่สีเขียว เป็นพื้นที่สำหรับการเกษตรกรรมเป็นหลัก ได้ถูกเปลี่ยนแปลงโครงสร้างได้กลายเป็นเขตส่งเสริมการลงทุนเขต 2 ทำให้เดิมพื้นที่นาที่เคยมีได้เปลี่ยนมาเป็นโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่เป็นจำนวนมาก ได้มีโรงงานขนาดใหญ่เกิดขึ้นในละแวกหมู่บ้านมากขึ้น

การเกิดขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ ทำให้คนรุ่นหนุ่มสาวที่ออกไปทำงาน โรงงานนอกพื้นที่ ต่างเดินทางกลับมาทำงานโรงงานที่ตั้งในชุมชน เช่น โรงงานในเครือสหพัฒน์ปิโตรเลียมฯ ซึ่งผลิตรองเท้าส่งออก โรงงานจักรเย็บผ้าซิงเกอร์ โรงงานผลิตเบียร์คาร์ลเบอร์ก เป็นต้น ทำให้ในชุมชนเกิดอาชีพใหม่ ๆ รองรับการขายตัวของโรงงาน โดยเฉพาะโรงงานผลิตรองเท้าส่งออกที่ตั้งอยู่ประชิดอยู่ใกล้กับบ้านเกาะกลาง เมื่อมีโรงงานเข้ามาก็เกิดอาชีพใหม่ ๆ ขึ้น เป็นอีกช่องทางหนึ่งของการหารายได้ที่เป็นตัวเงินรวดเร็วและมากกว่ารายได้ภาคการเกษตร เช่น ธุรกิจบ้านเช่า การค้าขายรอบ ๆ โรงงาน ทำให้บริบทพื้นที่ที่กลายเป็นพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท อาชีพต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเหล่านี้ปรับตัวไปตามกลุ่มผู้บริโภคที่เป็นผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ผู้ที่เคยมีอาชีพทำนา ก็หันมาค้าขาย หันมาสร้างหอพักเพื่อรองรับความเจริญที่กำลังจะเกิดขึ้นตามมากับการเข้ามาตั้งของโรงงาน

สถานการณ์ในช่วงนี้ส่งผลให้ ราคาที่ดินในบริเวณละแวกหมู่บ้านมีราคาสูงขึ้นเรื่อย ๆ และมีการเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดินหลายครั้ง กล่าวได้ว่าการสูญเสียที่ดินของคนในชุมชนเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว อันมีสาเหตุมาจากภายในชุมชนเอง ซึ่งเกิดปัญหาการผลิตและการบริโภคเกินกำลังและกระแสการพัฒนาของรัฐที่ทำให้ชุมชนปรับเปลี่ยนไปในทิศทางที่ไม่สามารถควบคุมได้ ในปี 2531 ได้เกิดการเปลี่ยนอาชีพในชุมชนอย่างชัดเจน จะยังมีเพียงชาวบ้านกลุ่มน้อยที่ยังคงทำนาอยู่ แต่เปลี่ยนเป็นผู้จัดการนา คือ สมัยก่อนที่ยังไม่ค่อยมีคนเข้าทำงานโรงงาน สมาชิกในครอบครัวจะมาช่วยกันทำนา เป็นแนวทางและเป็นสิ่งที่ได้ทำร่วมกันมานาน เพื่อนบ้านหรือคนในชุมชนการมีการเอาแรงเมื่อถึงช่วงฤดูการทำนา พอประสบกับช่วงเศรษฐกิจและการเกษตรตกต่ำ ลูก ๆ ก็อพยพไปทำงานโรงงาน เหลือแต่หัวหน้าครอบครัวทำงานอยู่คนสองคนจึงต้องจ้างแรงงานจากคนที่เคยทำงานด้วยกันมาช่วยในการทำนา (สุภาภรณ์ วรรณพรรณ และ สมบัติ เหลสกุล, 2547, น. 103-107)

2.2.3 ผลกระทบจากการเข้ามาของระบบทุนนิยม

ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

จากภาพรวมความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น จะเห็นได้ว่า จุดเปลี่ยนที่เป็นจุดที่คนในชุมชนจดจำได้ดีคือ การเปลี่ยนรูปแบบการทำนา จากที่เคยทำนาเพื่อให้มีข้าวกิน การทำนาที่มีการลงทุนน้อยได้ผลผลิตสูง ทำนาปีละครั้งต้องเปลี่ยนมาเป็นการทำนาปีละ 2-3 ครั้ง การลงทุนในการทำนาแต่ละครั้งจะต้องลงทุนในเรื่องของปุ๋ย ยาฆ่าแมลงสารเคมีต่าง ๆ ที่ใช้ในนา การทำนาเสี่ยงต่อการขาดทุนครั้งแล้วครั้งเล่า แต่ชาวนาก็ยังคงต้องทำต่อไป เพราะการทำนาคือวิถีชีวิตของคนในชุมชน เมื่อมีการทำนาที่ต้องใช้สารเคมีจำนวนมาก ได้ส่งผลกระทบทั้งต่อร่างกายและสิ่งแวดล้อม ผลกระทบในเรื่องสิ่งแวดล้อมนี้ มีมาจากหลายสาเหตุ หากจะมองในภาพรวมที่เกิดขึ้น

ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเรื่องของดิน พื้นดินก็เสื่อมและเสียหาย เพราะมีการทำนา ติดต่อกันทุกปี ดินไม่ได้พัก ไม่มีการปลูกพืชหมุนเวียน การทำนาจะทำติดต่อกันไปเรื่อย ๆ ตลอดทั้งปี ทำให้คุณภาพของดินเสื่อม เมื่อดินเสื่อมคุณภาพแล้ว การจะทำนาให้ได้ผลผลิตดีก็ต้องเร่งผลผลิต ด้วยการเพิ่มสารเคมี ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับแม่น้ำลำคลอง ก็มีสาเหตุมาจากการใช้สารเคมีในการผลิต ด้วยเหมือนกัน แต่หากจะพิจารณาดี ๆ ก็มีมาจากหลายสาเหตุที่ทำให้แม่น้ำเสีย ที่เห็นได้ชัด ๆ คือ เมื่อคลองน้ำที่มีอยู่ ไม่ได้มีความสำคัญในการสัญจรไปมาหรือไม่ได้ เป็นเส้นทางสัญจรที่ทำให้คน มาพบปะพูดคุยกันอย่างในสมัยก่อนแล้ว ก็ทำให้คลองที่เคยใสสะอาด กลายมาเป็นคลองที่มีแต่วัชพืช หรือผักตบชวาแน่นเต็มคลอง คนในสมัยก่อนหันหน้าบ้านเข้าหาลำคลอง หน้าบ้านก็สะอาดเพราะ มีการดูแลและใช้ประโยชน์ตลอด แต่ทุกวันนี้ หน้าบ้านเปลี่ยนมาหันออกสู่ถนน ลำคลองกลายเป็น หลังบ้านไป ความสำคัญของลำคลองก็ลดน้อยลง

เพราะความเจริญเข้ามา มีโรงงานเข้ามา คนมีมากขึ้น ชยะก็ถูกโยนลงคลอง เป็นว่าเล่น แต่ที่สำคัญมากกว่านั้น ปัญหาในเรื่องของสิ่งแวดล้อมคือ ปัญหาในการใช้สารเคมีในการทำนา ใช้ยาฆ่าหญ้า ฆ่าหอยเชอร์รี่ ปุ๋ย อะไรต่าง ๆ เหล่านี้ ถือว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้แม่น้ำเสีย เมื่อมีการเปิดน้ำออกจากนา น้ำก็จะ ไหลเข้าสู่คลองสารพิษต่าง ๆ ก็ไปสะสมอยู่ในคลอง ปลาที่สูญพันธุ์หายไป (พะเนียด ชนะฤทธิ์, สัมภาษณ์)

ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมเริ่มมีให้เห็นในชุมชนมากขึ้น ชุมชนได้รับผลกระทบในเรื่องการเน่าเสียของลำคลอง ด้วยความที่ในสมัยก่อนนั้นทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ คนยังมีการใช้ลำคลองและใช้ดินอย่างรู้ค่า รู้จักการอนุรักษ์และรักษาให้ความสมบูรณ์อยู่คู่กับ ชุมชนได้นาน คือมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเป็นประจำ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการใช้เป็น แหล่งอาหาร เป็นทางสัญจรไปมา ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ได้รับการดูแลเป็นอย่างดี จึงไม่ได้ถูก ทำลาย ความสมบูรณ์ยังคงอยู่ แต่เมื่อชุมชนได้เปลี่ยนวิธีการทำนา ชีวิตไม่ได้ขึ้นกับสายน้ำเหมือนเมื่อก่อน ได้มีโรงงานเข้ามา คนในชุมชนเพิ่มมากขึ้น สิ่งที่เป็นความอุดมสมบูรณ์ได้ถูกทำลายลงไป ผู้ที่อยู่ในชุมชนจะเห็นและสัมผัสได้กับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ผมได้ยืนดูน้ำในคลองขนมจินชวงนั้น ทำให้ผมใจหาย น้ำในบางช่วงใช้การ ไม่ได้ทั้งปริมาณและคุณภาพ ปลาตายลอยเต็มน้ำ ผมเห็นมากับตา คิดดูว่า สารเคมีที่เราใช้ในการทำการเกษตรมันจะแรงมากแค่ไหน ปลาที่เราเห็นว่าเป็น ปลาพันธุ์ที่อดที่ทน อย่างเช่น ปลาหมอ ปลาช่อน ยังต้องตายเพราะไม่สามารถ ทนกับสิ่งที่เรียกว่าเป็นสารพิษได้หากจะเปรียบเทียบการทำการก็เหมือนการ “ฆ่าช้าง เองา” ทำการใหญ่แต่สิ่งที่ได้ไม่คุ้มกับสิ่งที่เกิดขึ้น การทำนากลายเป็น

การเกษตรแบบเบ็ดเสร็จและกลายเป็นการทำลายธรรมชาติไปในตัว (ดำรง เพ็ชรน้อย, สัมภาษณ์)

การทำนาหลาย ๆ ครั้ง มีการใช้สารเคมีหลาย ๆ อย่างในการทำนา ได้ก่อให้เกิดความชัดเจนในเรื่องที่ก่อให้เกิดผลกระทบที่มีต่อระบบนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย เพราะสารเคมีเป็นสิ่งที่ชุมชนพึงรับเข้ามา ทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างช่วงที่ทำนาธรรมชาติปลอดสารกับการใช้สารเคมีเป็นอย่างมาก

การทำนาที่ใช้สารเคมีมาก ๆ ก็จะมีผลต่อลำคลองที่เป็นสายชีวิตของคนในชุมชน มันก็มีผลค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปไม่ได้เปลี่ยนทันทีทันใด แต่ก็ทำให้สังเกตได้ ในช่วงแรกไม่ค่อยมีอะไรมากนัก ทรัพยากรธรรมชาติยังอุดมสมบูรณ์ได้อยู่ แต่พอระยะหลัง มีการพัฒนาตัวามากขึ้น ตัวยาที่ใช้ในการทำนา จากปุ๋ยเคมี มาเป็นในการใช้ยาฆ่าแมลง เป็นยาฆ่าหนอน สารพัดอย่าง ที่สำคัญคือพวกยาฆ่าหอยทาก หอยเชอร์รี่ พวกนี้มันฆ่ายาก ต้องใช้ยาที่แรง เมื่อใช้ยาใช้สารที่แรงมากขึ้น พอยาเหล่านี้ไปอยู่ในน้ำมันก็ไปทำลายเผ่าพันธุ์ของแหล่งอาหารธรรมชาติ สมัยเมื่อก่อนพวกกุ้ง หอย ปู ปลา กบ ปลาไหล เหล่านี้จะมีเยอะมาก พอเริ่มใช้ยาสิ่งเหล่านี้ก็จะหมด อาหารธรรมชาติของคนในชุมชนก็เริ่มหมดจะหายไป น้อยลง ทำให้ระบบนิเวศมันเปลี่ยนไป (ปรีชา ดัสตุลย์, สัมภาษณ์)

ผลกระทบต่อประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ

ในเรื่องของวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ในช่วงที่ชุมชนได้เปลี่ยนรูปแบบของวิถีการดำรงอยู่ หากจะมองมาดูในมิติของประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อเก่าที่เคยได้ให้คุณค่าในชีวิตจะพบว่า สิ่งเหล่านี้ไม่ได้หายไปหมดพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเสียทีเดียว แต่ก็ค่อย ๆ หมดความสำคัญลงไปบ้าง เพราะว่าสภาพความเป็นอยู่ ชีวิตที่เปลี่ยนไป คนต้องดิ้นรนมากขึ้น เวลาส่วนใหญ่จะคลุกอยู่กับการให้ได้มาซึ่งการตอบสนองต่อความต้องการของชีวิต จะมีเหลือความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นชัดเจนอยู่บ้างก็คือ ระบบความสัมพันธ์ในความเป็นเครือญาติจะไม่ค่อยเปลี่ยนไปมาก ถึงแม้ว่ารูปแบบของครอบครัวจะไม่ใช่ว่าครอบครัวใหญ่เหมือนในอดีต แม้สถานการณ์จะเปลี่ยนไปอย่างไร แต่ระบบความสัมพันธ์อันที่พี่น้องยังอยู่ ยังคงมีการให้ความช่วยเหลือกันในเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญประเพณี มีการแบ่งปันอาหาร มีความเคารพต่อกัน ฯลฯ แต่ก็ยังคงมีบางครอบครัว ความสัมพันธ์ได้ลดลงไป

เริ่มจากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป ระบบนิเวศเปลี่ยนไป ระบบความคิดจิตใจของคนก็เปลี่ยนตาม เรื่องจิตใจ มโนธรรม ศีลธรรม สำนึกของคน ระบบเครือญาติเปลี่ยน ระบบความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวเปลี่ยน ชุมชนเปลี่ยน สังคม

เปลี่ยนไป มันเริ่มที่ตัวคน แม้แต่ตัวคนก็เปลี่ยน แม้แต่คนในครอบครัวญาติพี่น้องต้องเดียวกันก็ยิ่งเปลี่ยน มีการแย่งชิงสมบัติ ไม่มีความรักใคร่ปรองดองกันมากเหมือนเมื่อก่อน ตัวคนไปทำลายตัวสิ่งแวดล้อม ตัวคนไปทำลายระบบของสังคม ระบบเครือญาติ ตรงนี้มันทำให้ระบบดุลยภาพของชีวิตคนมันเปลี่ยนไป ไม่เหมือนเดิม (ปรีชา ดัสตุลย์, สัมภาษณ์)

จะเห็นได้ว่า เมื่อสิ่งหนึ่งได้รับผลกระทบ ก็ส่งผลให้หลาย ๆ เรื่องได้รับผลกระทบเช่นกัน การทำนาที่เปลี่ยนมาเป็นการทำ 2-3 ครั้งต่อปี ทำให้คนไม่ค่อยมีเวลาให้กัน ไม่ค่อยมีเวลามาร่วมทำในสิ่งที่เคยปฏิบัติกันมาก่อนอย่างชัดเจน หลาย ๆ สิ่งหมดความสำคัญลงไป นอกจากคนจะไม่มีเวลามาทำกิจกรรมร่วมกันแล้ว ประเพณีที่เคยถือปฏิบัติมา ก็มีการเปลี่ยนรูปแบบไปตามวิถีชีวิตของคน เช่น การลงแขกเอาแรงช่วยเหลือกันในเรื่องการทำนา ไม่มีอีกแล้ว เพราะการทำนาได้เปลี่ยนมาใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ แทนแรงงานคนและสัตว์ ประเพณีการบูชาข้าวไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง เพราะว่าคนในชุมชนได้เปลี่ยนการประกอบอาชีพแบบใหม่ ทำให้อาชีพการทำนาลดน้อยลง ประเพณีเหล่านี้จึงลดความสำคัญลง การดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ไม่มีเวลามาสนใจในเรื่องที่เป็นส่วนร่วม หรือบางครั้งวัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิมที่เคยมี หมดความสำคัญลง เช่น พิธีการเข้าเจ้าเข้าทรงไม่มีให้เห็นแล้ว เพราะไม่มีผู้สืบทอดการเป็นร่างทรงไว้

เมื่อร่างทรงคนล่าสุด ชื่อยายเกรียง ได้สิ้นภรรยาลงไปก็ไม่มีใครมาสืบทอดเจตนารมณ์ในการเข้าเจ้าเข้าทรงอีกเลย แต่คนก็ยังให้ความเคารพนับถือศาลพ่อปู่หลักเมืองกันอยู่ ในช่วงที่ขาดคนทรงเจ้า การทำบุญปีได้หยุดลงเกือบ 10 ปี เมื่อมีการทำบุญปีอีกครั้งก็ไม่เอิกเกริกใหญ่โตหรือมีคนมาร่วมงานน้อย เพราะผู้คนไม่มีเวลาหรือใจก็ไม่รู้จะ แต่คนที่เคารพนับถือพ่อปู่ก็ยังคงนับถือมาจนถึงปัจจุบัน (ซุบ หอมผล, สัมภาษณ์)

ในเรื่องของการเข้าวัดฟังธรรมและการไปทำบุญในวันพระนั้น ก็ไม่มีอะไรเปลี่ยนไปมาก เพราะวัดยังถือว่าเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไม่ว่าสถานการณ์เป็นอย่างไร ความเคารพและศรัทธาต่อวัดเป็นสิ่งที่ไม่เปลี่ยนไปไม่ว่าเวลาหรือสถานการณ์จะเปลี่ยนไปอย่างไร คนก็ยังคงมีเจตนารมณ์ในการสืบทอดพระพุทธศาสนาอยู่เสมอ เข้าวัดฟังธรรมอยู่เป็นประจำ

คนที่นี้ยังดื้ออยู่อีกอย่าง ไม่ว่าสถานการณ์จะเป็นอย่างไร วัดจะเป็นอย่างไรพระจะเป็นอย่างไร แต่ในเรื่องการศรัทธาในวัดยังคงเหมือนเดิม เพราะคนจะยึดติดกับเรื่องของศาสนามาก ไม่ได้ยึดติดในสิ่งที่พระประพจน์ที่จะเป็นอย่างไร คนยังไปทำบุญอยู่ไม่เคยเปลี่ยน (ปรีชา ดัสตุลย์, สัมภาษณ์)

ส่วนการทำพิธีไหว้พระแม่โพสพ ที่เคยเป็นกิจกรรมที่รวมความผูกพันของคนในครอบครัว ตอนนี้ได้เปลี่ยนไป ถึงแม้ว่าจะยังคงมีการทำบุญลานข้าวอยู่ แต่กิจกรรมหลัก ๆ ที่สำคัญไม่มีให้เห็น เพราะเมื่อมีสิ่งที้อำนวยความสะดวกเข้ามาไม่ว่าจะเป็น รถไถ รถเกี่ยวข้าว เครื่องสูบน้ำ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เข้ามาก็มีส่วนให้พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เป็นการทำความเคารพข้าวได้ลดขั้นตอนลงไปหลายคนไม่ได้สนใจในเรื่องนี้มากนัก แต่ก็ไม่ได้ลืมความผูกพันที่มีให้กับพิธีกรรมการบูชาข้าวไปหมดเสียทีเดียว

การทำบุญลานข้าวไหว้แม่โพสพ ก็มีการปฏิบัติบ้าง แต่ไม่มีพิธีมากอย่างเมื่อก่อน เพราะว่าทุกวันนี้คนเขาใช้รถเกี่ยวข้าว เกี่ยวข้าวเสร็จก็ขนข้าวขึ้นรถเพื่อขายเลย ไม่ได้เอาข้าวกับมารวมกันทำบุญที่บ้านเหมือนเมื่อก่อน เด็ก ๆ ก็จะไม่ค่อยรู้จักกันแล้วเรื่องของการทำบุญลานข้าวนี้ (ซุบ หอมผล, สัมภาษณ์)

นอกจากนี้แล้ว ประเพณีในเรื่องอื่น ๆ ก็ได้เปลี่ยนรูปแบบไปแต่ก็ยังคงมีให้เห็นอยู่ ถึงการทำบุญจะไม่ได้โดดเด่นหรือนิยมเหมือนเมื่อก่อน แต่ก็ถือว่าเป็นความโชคดีของบ้านเกาะกลางที่ยังคงดำรงวัฒนธรรม ประเพณี บางอย่างไว้ให้เห็นไม่ได้หายไปตามกาลเวลา เช่น การทำบุญลานข้าว การทำบุญปี แต่จะลดขั้นตอนลง การดำรงอยู่ของประเพณี วัฒนธรรมเหล่านั้น ได้ก่อให้เกิดคนได้มารวมตัวกันจริง การช่วยเหลือเกื้อกูลของคนก็มีให้เห็นบ้าง ถึงแม้จะไม่มากแต่ก็ยังพอมีให้เห็น ด้วยความที่สภาพแวดล้อมได้ทำให้วิถีชีวิตของคนต้องเปลี่ยน หลายคนหลายครอบครัวมีการดิ้นรนเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีกว่า ความสัมพันธ์ของผู้คนจึงเริ่มมีการเปลี่ยนตามไปด้วย ด้วยกิจกรรมในครอบครัวได้เปลี่ยนไป พ่อแม่ไม่มีเวลาดูแลหรือทำกิจกรรมอะไรที่เป็นสื่อให้เห็นถึงความสามัคคีมากอย่างเมื่อก่อน ความเคารพ ความเชื่ออาทรของคนในชุมชนจึงเริ่มเสื่อมถอยลง การแบ่งปันในเรื่องอาหารที่ธรรมชาติให้มา ไม่มีเหมือนก่อน เพราะระบบการซื้อขายได้เข้ามาแทนรูปแบบการแบ่งปันแบบให้เปล่าไป เพราะสภาพแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนไม่ได้อุดมสมบูรณ์เหมือนก่อน อะไรก็ต้องซื้อหาและแลกมาด้วยเงิน จึงต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตามสภาพความเป็นอยู่

ผลกระทบต่อการดูแลสุขภาพ

นอกจากเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนมีได้ถูกทำลาย เพราะการเปลี่ยนรูปแบบการดำรงชีวิต ในเรื่องสุขภาพของชุมชนก็ได้เปลี่ยนไปในหลาย ๆ อย่าง คนในชุมชนที่ได้รับการสัมผัสจากสารและรู้ว่าการใช้สารเคมีทำให้สุขภาพเสื่อมและเสี่ยงต่อการเป็นโรคร้ายใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น สุขภาพร่างกายและจิตใจของคนก็เปลี่ยนตามไปด้วย เพราะถ้าหากเปรียบเทียบดู โรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาในชุมชนเป็นโรคใหม่ ๆ มีมากขึ้น อย่างเช่น โรคมะเร็ง เบาหวาน ฯลฯ เมื่อก่อนไม่เคยมีการที่ร่างกายสะสมสารพิษไปเรื่อย ๆ ถึงแม้ว่าตอนนี้ยังไม่แสดงผลอะไรออกมา แต่สารเคมีต่าง ๆ ก็เข้า

ไปสะสมในร่างกายมากขึ้นทุกครั้งที่ใช้สารเหล่านี้ โรคที่สำคัญอีกอย่างที่คนในชุมชนได้เจอมาก จากวิถีชีวิตที่ได้เปลี่ยนไปก็คือ โรคเครียด ภาวะที่ต้องดิ้นรนให้ได้มาในสิ่งต้องการ ให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน ทำให้กลายเป็นความตึงเครียดที่ต้องมีการดิ้นรน

ช่วงของการเปลี่ยนแปลงสังคม ในช่วงนั้นมีแต่การกลุ้ม มีแต่ความเครียดเข้ามา รุมเร้า มันไม่มีใครคิดที่จะไปมีส่วนร่วมอะไรในงานประเพณีต่าง ๆ มีความคิด เพียงแต่ว่าจะทำอย่างไร จึงจะหายจน หายเจ็บ ในบ้านก็ไม่ค่อยมีเงิน ทำ อย่ างไรถึงจะได้เงินมา ไม่มีเวลาไปคิดถึงเรื่องอื่น การเฮฮาปาร์ตี้มันก็ไม่มี ช่วง นั้นจะเป็นการระบายทุกข์โดยวิธีการกินเหล้าเมายา และอีกเรื่องคือเรื่องการ พนัน สมัยก่อนมีการเล่นพนันกันเยอะ มันเป็นเรื่องการมอมเมาชีวิต มีอยู่มากที่ เป็นทางออกให้ชุมชน (ปรีชา ดัสตุลย์, สัมภาษณ์)

การดูแลสุขภาพก็จะอาศัยโรงพยาบาลและสถานอนามัยใกล้บ้านเป็นที่รักษา อาการเจ็บอาการไข้ เพราะการให้ความสำคัญกับหมอแผนโบราณได้หมดความหมายลงไปมากแล้ว การใช้สมุนไพรที่มีน้อยแทบจะมีเหลือแล้ว จะมีใช้ยู่ บ้างก็บางครัวเรือนที่ปลูกและทำใช้กันเอง ส่วนใหญ่จะเป็นการตั้งรับในการดูแลสุขภาพ ไม่มีใครสนใจการดูแลสุขภาพกันอย่างจริงจัง

2.2.4 การเกิดกลุ่มผู้นำ

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับคนในชุมชน จะเห็นได้ว่า ทำให้หลายสิ่งใน ชุมชนต้องเปลี่ยนไป คนในชุมชนต้องปรับตัวตามกับสภาพแวดล้อมที่เกิด ความสัมพันธ์ของคน ที่เคยอยู่ร่วมกันแบบเอื้อเฟื้อให้กันและกันได้ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นญาติพี่น้อง บ้านใกล้เคียง คน ที่รู้จัก คนที่เคารพนับถือ ความผูกพันและการช่วยเหลือเกื้อกูล จะมีให้เห็นได้ชัดว่าทั้งหมดบ้าน สามารถพึ่งพาอาศัยกันและกันได้ แต่เมื่อความเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นความสัมพันธ์ของคนใน หมู่บ้านก็จะเริ่มลดลง จะเห็นความช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้เฉพาะกลุ่มที่เป็นเครือญาติบ้างเท่านั้น

การที่สภาพของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป คนในชุมชนก็ไม่ได้อยู่นิ่งเฉย ผู้คน ตระหนักและคิดถึงผลกระทบที่ชุมชนได้รับ คณะครูโรงเรียนที่ตั้งในชุมชนเป็นแกนนำหลักพร้อม ด้วยกลุ่มชาวบ้านได้ร่วมกันพยายามปรับเปลี่ยนชุมชนให้อยู่ได้และเท่าทันกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งภาพของการรวมตัวกันของกลุ่มผู้นำนี้ จะเป็นการรวมกันแบบกลุ่มใหญ่ในภาพของกลุ่มผู้นำใน บริบทพื้นที่กลุ่มชุมชนสาคลี แต่ผู้นำและชาวบ้านของบ้านเกาะกลางบางส่วนก็ได้มีส่วนร่วมในการ จัดทำกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ด้วย ในช่วงที่ชุมชนได้รับผลกระทบจากภาวะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ปัญหา เรื่องการเงินถือว่าเป็นเรื่องสำคัญของชุมชน เมื่อมีโรงงานเข้ามา ชาวบ้านต้องการเงินในการลงทุน ในการประกอบอาชีพใหม่ ๆ และผู้นำเองก็ได้ตระหนักว่า เมื่อมีความเจริญ เช่นมีโรงงานเข้ามาคน ในชุมชนก็น่าจะได้รับประโยชน์จากความเจริญนี้บ้าง ผู้นำก็ร่วมกันตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมาเพื่อ

เป็นแหล่งเงินทุนให้ชุมชนได้กู้ยืมใช้ในการประกอบกิจการที่ตนต้องการ ชาวบ้านมีปัญหาในเรื่อง การทำนาปรังแล้วขาดทุน เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นมา คณะผู้นำในชุมชนก็เสนอให้มีการทำไร่นาสวน ผสมเพื่อรองรับการขาดทุนจากการทำนา ก็มีชาวบ้านร่วมเข้าโครงการหลายคน ความรู้ที่นำมาใช้ ในการตั้งกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ เกิดจากผู้นำได้เรียนรู้มาจากการการเรียนรู้มาจากที่อื่นและนำมา ปรับใช้กับชุมชน จนสามารถทำให้เกิดกลุ่มเหล่านี้ขึ้นมาได้ เมื่อผู้นำได้มีโอกาสออกไปเรียนรู้นอก ชุมชนมากขึ้น กระบวนการในการแก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ ก็มีขึ้นเพื่อให้สิ่งดีงามที่เคยเป็นความสุข ของคนในชุมชนได้กลับเข้ามาทำให้ชุมชนได้ สุขกายสบายใจอีกครั้ง การดูแลสุขภาพของคนใน สมัยก่อนถือเป็นภูมิปัญญาที่น่าจะมีการถ่ายทอดและสืบต่อรักษาไว้ ชุมชนได้เห็นความสำคัญใน เรื่องนี้ จึงได้มีการเชิญผู้รู้ อย่างเช่น พ่อผาย สร้อยสระกลาง เข้ามาสอนเรื่องแพทย์แผนไทยในเรื่อง การนวดแผนโบราณในชุมชน เพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มในการดูแลสุขภาพของชุมชน ผลที่เกิดขึ้นคือ มี ผู้ที่มีความรู้ในเรื่องของแพทย์แผนไทยนี้หลายคน แต่ไม่มีการรวมกลุ่มในระดับหมู่บ้าน มีเฉพาะ กลุ่มเล็กที่มีความรักต่อเรื่องนี้เท่านั้นที่ทำให้วิชาการแพทย์เหล่านี้ดำรงอยู่ ซึ่งผู้ที่ได้รับการถ่ายทอด ความรู้ในเรื่องการดูแลสุขภาพในเรื่องการบีบนวดคลายกล้ามเนื้อ อาจารย์ดำรง เพ็ชรน้อย กล่าวว่า

เมื่อก่อนนี้ได้มีโอกาสได้ไปศึกษาดูงานที่จังหวัดบุรีรัมย์ ได้รู้และเห็นถึงภูมิ ปัญญาในการดูแลสุขภาพโดยการนวดแผนไทย มีความสนใจจึงได้เชิญพ่อผาย สร้อยสระกลางและคณะ มาเป็นวิทยากรสอนในเรื่องการนวดให้ ผู้ที่สนใจเข้า ร่วมอบรมก็มีอยู่ประมาณ 20 กว่าคน เมื่อจบการอบรม ส่วนใหญ่ก็ไม่ได้มีการ ตั้งกลุ่มหมอลิ้นกันอย่างจริงจัง แต่จะนำไปประกอบอาชีพส่วนตัวมากกว่า (ดำรง เพ็ชรน้อย, สัมภาษณ์)

2.2.5 หน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้อง

หน่วยงานสำคัญที่มาช่วยให้ชุมชนได้เรียนรู้และเกิดกลุ่มผู้นำขึ้นมาอย่างจริงจัง และชัดเจนคือ ในช่วงปี พ.ศ. 2537-2538 ได้มีสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ได้มาศึกษาวิจัยในเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้เพื่อการปรับตัวของชุมชนสากล ท่ามกลางการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม” แม้ว่าการรวมตัวของผู้นำจะเป็นการทำงานโดยภาพรวม ของชุมชนสากล แต่ผู้นำและชาวบ้านในบ้านเกาะกลางก็ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับหน่วยงานที่เข้ามา อย่างมาก ซึ่งทางหน่วยงานได้เข้ามาให้ความชัดเจนในเรื่องของการตั้งกลุ่ม มีการตั้งกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นมาใหม่และก็มีเมื่อนำกลุ่มที่เคยเกิดในชุมชนมาปรับให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น กลุ่มที่ได้ตั้งขึ้น ในขณะนี้ เป็นเพียงกลุ่มทดลองในการปฏิบัติ ได้แก่กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มธุรกิจทางเลือก กลุ่มเกษตร ทางเลือก กลุ่มอนุรักษ์สภาพแวดล้อม กลุ่มการฟื้นฟูศาสนา ศิลปวัฒนธรรม กลุ่มการฟื้นฟูภูมิ ปัญญา การตั้งกลุ่มต่าง ๆ ก็เพื่อช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นและช่วยให้เกิดพัฒนาการในการทำงาน

ของทีมผู้นำ การเข้ามาวิจัยในครั้งนี้ทำให้ชุมชนมีความชัดเจนในการเรียนรู้และปรับตัว มีการรวมตัวของคน มีการสร้างและพัฒนาศักยภาพของคนจนเกิดกลุ่มผู้นำในแต่ละหมู่บ้านอย่างชัดเจน กลุ่มต่าง ๆ ได้ไปศึกษาดูงานนอกพื้นที่ ซึ่งถือได้ว่าชุมชนเริ่มมีกระบวนการในการเรียนรู้ กลุ่มที่เกิดขึ้นนั้น เกิดมาจากการพยายามทดลองสร้างกลุ่มในระยะเวลา 1 ปี เพื่อให้คนในชุมชนได้มีการเรียนรู้ถึงการปรับตัว เป็นการตั้งกลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้น คนส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย ประกอบกับยังขาดความรู้และประสบการณ์ในการบริหารกลุ่ม เมื่อเจอวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 กระทบ ก็ทำให้กลุ่มเหล่านี้ได้รับผลกระทบและไม่สามารถดำรงอยู่ได้นาน แต่ผลของการเกิดกลุ่มและการเรียนรู้ในการสร้างกลุ่มในช่วงนั้น ทำให้คนในชุมชนได้มีความรู้ในการนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ มาปรับใช้ในการทำงานเป็นกลุ่มเล็กของตนในบางเรื่องได้

จริงแล้วกลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ก็เหมือนกับเป็นการทดลองสร้างกลุ่มเล็ก ๆ ขึ้นมา เพื่อที่จะให้คนมีระบบคิดในเรื่องการตระหนักถึงปัญหา ทำให้คนได้มารวมตัวกัน ได้มาเรียนรู้ร่วมกัน แต่กลุ่มก็ไม่ได้มีความยั่งยืน เมื่อระยะเวลาของโครงการต่าง ๆ นหมดไป กลุ่มก็ล้มตามไปด้วย แต่ก็ถือเป็นจุดเริ่มต้นของชุมชนที่ทำให้คนในชุมชนได้มาเรียนรู้ เกิดกลุ่มผู้นำที่มีความชัดเจนขึ้น ชาวบ้านรู้จักทำงานในส่วนรวมมากขึ้น (ปรีชา ตัสตุลย์, สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ก็เคยมีหลายหน่วยงานเข้ามาช่วยสนับสนุน และร่วมสร้างทุนทางสังคมที่เคยมีในชุมชนให้น่ากลับมาใช้อีกครั้ง เช่น โครงการ SIF (กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม) หรือจะเป็นคณะวิจัยจากมหาวิทยาลัยศิลปากรที่เข้ามาศึกษาในชุมชนสาคลี ในเรื่อง "รูปแบบและแนวทางการพัฒนาความเข้มแข็งของการรวมกลุ่มในชุมชนสาคลี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา" หน่วยงานเหล่านี้ ได้เข้ามาในพื้นที่ ช่วยให้ผู้นำได้เรียนรู้ร่วมกันกับทีมที่เข้ามา ถือได้ว่าชุมชนได้เปิดโลกทัศน์ที่กว้างออกมาสู่โลกภายนอกมากขึ้น เพราะความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เริ่มทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักกับสภาพความเป็นอยู่ในชุมชน เกิดกลุ่มผู้นำที่ได้มองเห็นปัญหาและร่วมกันหาแนวทางแก้ไข เป็นการฝึกชุมชนให้ตั้งรับกับสถานการณ์อย่างเท่าทัน เพราะผู้นำเหล่านี้เห็นว่า การที่จะอยู่เฉยไม่ทำอะไรเลยก็เท่ากับว่าเป็นการจ้านต่อโชคชะตา ผู้นำได้มีการรวมตัวกันเพื่อหาหนทางแก้ไขกับสิ่งที่เกิดขึ้น มีการลองผิดลองถูกในหลาย ๆ กิจกรรมที่ได้ทำกันมา ได้มีการไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ศึกษาดูงาน มองความเป็นอยู่ของคนในชุมชนอื่น ๆ และก็นำความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้นามาประยุกต์ใช้ในพื้นที่ของตนเอง ที่ผ่านมามีการที่ชุมชนพยายามตั้งกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นเพื่อแก้ปัญหาในชุมชน แม้กลุ่มจะไม่มีคามยั่งยืน แต่นั่นไม่ได้เป็นความล้มเหลว หากแต่เป็นการเริ่มต้นชีวิตใหม่ของชุมชน อย่างน้อยที่สุดได้เกิดผู้นำในการเปลี่ยนแปลงของชุมชนขึ้น เกิดผู้นำที่มีความตระหนัก ชาวบ้านมีความรักถิ่นฐานบ้านเกิดมากขึ้น การเกิดผู้นำในการทำงานครั้งนั้น ส่งผล

ให้ชุมชนมีการเริ่มเรียนรู้มากขึ้น มีการตั้งรับและมีการปรับตัวให้เท่าทันต่อหลาย ๆ เหตุการณ์ที่ชุมชนจะได้รับ การเกิดผู้นำในการด้านวิกฤตครั้งนั้น เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาหมู่บ้านที่ชัดเจน ผู้นำมีการฝึกฝนตนเอง การพัฒนาชุมชนเริ่มดีขึ้นในท่าทีที่ค่อยเป็นค่อยไป เมื่อเกิดกลุ่มผู้นำขึ้นมา ได้มีการปรึกษาหารือในเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดในชุมชนมากขึ้น ชุมชนไม่ได้รับการช่วยเหลือเหมือนก่อน ผู้นำถือได้ว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นทุนทางสังคมที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาของชุมชน สิ่งที่ชุมชนได้รับการพัฒนา มีทั้งด้านความเจริญและผลกระทบทำให้ชุมชนเสื่อมโทรม แต่สิ่งที่ชุมชนอยากเห็นในปัจจุบันก็คือ สภาพน้ำสวยคลองใส มีอาหารธรรมชาติ คนมีอาชีพเสริม คนได้มาร่วมตัวและสามัคคีในการทำกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อที่จะรักษาซึ่งความเป็นอยู่แบบที่เคยมีมาก่อนให้กลับมาอยู่ในชุมชนอีกครั้ง

2.2.6 สรุปภาพรวมช่วงจุดเปลี่ยนของชุมชน

พัฒนาการทุนทางสังคม

ในอดีตบ้านเกาะกลางอาศัยการทำนาเป็นอาชีพหลัก ซึ่งจะทำนา 1 ครั้งต่อปี แต่เมื่อ ปี พ.ศ. 2512 รัฐบาลได้มีนโยบายการพัฒนาสินค้าเกษตรเพื่อการพาณิชย์มากขึ้น มีการเปลี่ยนการทำนามาเป็นปีละ 2-3 ครั้ง การเปลี่ยนนี้เป็นเหมือนการเปลี่ยนแนวทางการดำรงชีวิต ครั้งใหญ่ของคนในชุมชน การทำนาต้องอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้มีค่าใช้จ่ายในการทำนาสูงขึ้น การลงแขกเอาแรงก็ไม่สามารถนำมาใช้กับการทำนาอย่างที่เคยมีได้ ทุกคนต่างเร่งรีบเพื่อการผลิต เพราะข้าวพันธุ์ใหม่ที่นำมาปลูก มีอายุเพียงเก็บเกี่ยวเพียง 4 เดือน เมื่อเกี่ยวเสร็จก็เริ่มปลูกข้าวในรอบต่อไปทันที ดินไม่ได้มีการพักตัวทำให้เสื่อมสภาพ เมื่อดินเสื่อมไม่มีธาตุอาหาร ก็ต้องมีการบำรุงดิน มีการใช้ปุ๋ย ใช้ยาฆ่าแมลงมากขึ้น การใช้สารเคมีก็ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย สุขภาพของคนก็เริ่มแย่เพราะได้รับสารเคมีเข้าไปมาก การทำนาตลอดรอบปีเป็นการทำอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้คนไม่มีเวลามาสนใจกันในเรื่องการทำกิจกรรมของส่วนรวม ประเพณีที่เคยถือปฏิบัติกันมาคนในชุมชน ไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก ยังคงมีการปฏิบัติกันอยู่บ้าง แต่ก็ได้ลดขั้นตอนให้น้อยลงไป เมื่อการทำนาไม่ได้ผลเพราะข้าวเป็นโรคต่าง ๆ และมีการลงทุนที่สูง ทำให้ชาวนาเป็นหนี้สินกันมาก คนได้ออกจากหมู่บ้านเข้ามาหางานทำในกรุงเทพฯ เพื่อนำเงินกลับไปใช้หนี้ บางคนก็เปลี่ยนอาชีพจากการทำนา มาเป็นการค้าขายแทน เพราะรายได้ดีกว่า ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงครั้ง เมื่อ ปี พ.ศ. 2535 เริ่มมีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาตั้งประชิดหมู่บ้าน ผู้คนที่เคยออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน ได้กลับเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งในชุมชน มีอาชีพใหม่ ๆ เข้ามาแทนการทำนา เมื่อสภาพการณ์เป็นดังเช่นที่กล่าวมา ก็ส่งผลให้ทุนทางสังคมที่เคยมีมาในอดีตไม่ได้ถูกนำมาใช้ ทุนทางสังคมที่เป็นระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและระบบคิดในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชนก็ไม่มีให้เห็น ผู้คนไม่มีเวลามาคิดถึงเรื่องส่วนรวม เพราะเรื่อง

หนี้สิน การดิ้นรนเพื่อการอยู่กิน อีกทั้งความเจริญทางด้านวัตถุ ที่เข้ามาเพื่อเอื้ออำนวยความสะดวกให้กับคนในชุมชน เมื่อคนคิดถึงแต่ตัวเอง งานของส่วนรวม งานของสังคม คนไม่อยากเข้าร่วมกิจกรรม ความสามัคคี การรวมกลุ่มคน การพูดคุยก็ไม่เกิดขึ้น ความเอื้ออาทร ความเห็นอกเห็นใจของคนเริ่มหมดไป เพราะระบบทุนนิยมที่เข้ามาทำให้คนต้องเปลี่ยนตาม คนคิดเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตนมากขึ้น ไม่มีการช่วยเหลือส่วนรวมเหมือนก่อน ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย คนเข้ามาอยู่ในชุมชนมากขึ้น มีขยะมากขึ้น คนไม่ได้ให้ความสำคัญกับทรัพยากรธรรมชาติอีกต่อไป ความสัมพันธ์ของคนลดลง เหลือแต่ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติบ้าง ภูมิปัญญาในเรื่องของการรักษาพยาบาลก็ไม่มีการสืบทอดไว้ ประเพณีต่าง ๆ ที่เคยถือปฏิบัติกันมาก็เริ่มหมด ความสำคัญทั้งหมดได้กลายมาเป็นปัญหาความไม่น่าอยู่ที่เกิดขึ้นในชุมชน มีประเพณีและวัฒนธรรมที่เคยปฏิบัติมีการลดขั้นตอนลง แต่วัดยังคงเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ คนก็ให้ความเคารพและศรัทธาต่อวัดเสมอ

สิ่งที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดผู้นำที่ตระหนักถึงปัญหาของชุมชน ได้มีการรวมตัวกัน ในการแก้ปัญหาของชุมชน มีหน่วยงานภายนอกได้เข้ามาหนุนให้ผู้นำเกิดการรวมกลุ่มเรียนรู้ เช่น ผู้นำได้มีโอกาสได้ออกไปศึกษาดูงานในพื้นที่ต่าง ๆ และได้นำกลับมาใช้ในการพัฒนาในชุมชนของตนเอง การเกิดกลุ่มผู้นำและมีกลุ่มกิจกรรมเกิดขึ้น ถือว่ามีผลต่อระบบคิดและการปฏิบัติของคนในชุมชน ระบบคิดในการพัฒนาของผู้นำเป็นจุดเริ่มต้นของการนำทุนทางสังคมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และเป็นการตั้งรับกับสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชน ชุมชนได้เปิดกว้างให้หน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาร่วมทำงานกับชุมชน ผู้นำและคนในชุมชนมีการเรียนรู้ในสิ่งใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์กับชุมชน นี่ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของการพัฒนาหมู่บ้านเกาะกลาง เมื่อมีกลุ่มผู้นำก็มีการพยายามที่จะฟื้นฟูในเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องสิ่งแวดล้อมที่มีความเสื่อมโทรม ประเพณีวัฒนธรรมให้กลับคืนมา การพยายามสร้างกลุ่มในการดูแลสุขภาพ ถ้าสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้ชุมชนก็น่าอยู่ คุณภาพชีวิตของคนก็จะดีขึ้น แต่การแก้ปัญหาเรื่องความไม่น่าอยู่ในด้านต่าง ๆ ก็สามารถทำได้ในระยะหนึ่ง เพราะการพยายามรวมกลุ่มกิจกรรมการแก้ปัญหา เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาที่สั้น ๆ และเพิ่งเป็นช่วงแรกเริ่มของการแก้ปัญหา เมื่อเจอกับอุปสรรคในช่วงภาวะวิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540 ก็ทำให้กลุ่มต่าง ๆ ล้มลงตามไปด้วย ความน่าอยู่ของชุมชนช่วงนี้แทบจะไม่มีให้เห็น เพราะชุมชนกำลังอยู่ในช่วงที่เปลี่ยนแปลง เมื่อมีกลุ่มผู้นำในการแก้ปัญหาของชุมชนเกิดขึ้น สภาพความเป็นอยู่ การฟื้นฟูสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อม ประเพณี และการดูแลสุขภาพ แม้จะเป็นช่วงสั้น ๆ แต่ก็มีความพยายามในการเปลี่ยนแปลงชุมชนให้ดีขึ้นมา

กระบวนการทุนทางสังคมในช่วงจุดเปลี่ยนของชุมชน (แผนภูมิที่ 4.2)

ที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ จะเห็นว่ากระแสนิยมได้เข้ามาทำให้ระบบความสัมพันธ์และระบบคิดของคนในชุมชนเปลี่ยนไป องค์ประกอบที่มีในชุมชน เช่น

1. ความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติมีไม่มากเหมือนก่อน เพราะในอดีตระบบความสัมพันธ์ของคนจะแน่นแฟ้น อยู่กันแบบครอบครัวใหญ่ มาในช่วงนี้ครอบครัวมีขนาดเล็กลง ความสัมพันธ์ก็มีแต่พ่อแม่ลูก ด้วยเหตุผลของสภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น วิถีชีวิตทำให้ครอบครัวต้องดิ้นรน คนหนุ่มสาวออกจากบ้าน เหลือแต่คนเฒ่าคนแก่กับเด็ก กิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือกันในครอบครัวกันเองหรือในการจัดเตรียมสิ่งของเพื่อร่วมทำบุญ สิ่งที่เคยร่วมกันทำจะลดน้อยลง ไม่ได้ปฏิบัติอีกแล้ว ซึ่งตรงนี้จะมองความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติมีไม่มากเหมือนก่อน แต่ใช้ว่าระบบความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติจะหมดไป พี่น้อง ญาติมิตร ยังรักใคร่และให้ความช่วยเหลือกันและกันอยู่ เวลามีการจัดประเพณีในหมู่บ้าน ยังคงให้ความสำคัญ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน หากแต่สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป บางครั้งก็ไม่ได้เอื้อให้ความสัมพันธ์ต่าง ๆ แสดงออกมาได้อย่างชัดเจนเหมือนก่อน

2. ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติลดลง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องน้ำ สภาพดิน คนเข้ามาอยู่มากขึ้น ขาดขาดจิตสำนึกในกาดูแล สิ่งแวดล้อมไม่ได้เป็นตัวประสานความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านอย่างเคย

3. ความเชื่อประเพณีที่เคยปฏิบัติ มีการลดขั้นตอนการปฏิบัติลง แต่การดำรงอยู่ของประเพณีวัฒนธรรมบางอย่างยังอยู่ เช่น ประเพณีการบูชาข้าว ยังคงมีการปฏิบัติกันอยู่ในบางครอบครัว เพราะอาชีพของคนในชุมชนเปลี่ยนไป หลายครอบครัวไม่ได้ทำนา จึงไม่มีการบูชาข้าว ทำให้ประเพณีการบูชาข้าวมีการถือปฏิบัติเฉพาะในครอบครัวที่ประกอบอาชีพทำนา กระบวนการจัดพิธีการบูชาข้าวนี้เปลี่ยนมาเป็นแบบ ทำเพียงเพื่อเป็นสัญลักษณ์เท่านั้น ไม่มีการเข้ามาให้ความร่วมมือของคนในครอบครัวอีก ขั้นตอนในการประกอบพิธีก็ลดลง ไม่เฉพาะประเพณีการบูชาข้าวเท่านั้นที่เป็นลักษณะนี้ การบูชาศาลพ่อปู่ และประเพณีอื่น ๆ ก็เป็นเช่นเดียวกันคือ คนคนในชุมชนให้ความสำคัญน้อย แต่สิ่งหนึ่งที่ยังคงปฏิบัติกันสม่ำเสมอคือ การเข้าวัดฟังธรรม ยังคงความศรัทธาแรงกล้า วัดเป็นเสมือนศูนย์กลาง เป็นศูนย์รวมความสามัคคี การรวมตัว ความรัก ความสามัคคีของคนในชุมชน

4. การเกิดกลุ่มผู้นำในการแก้ปัญหาที่ชุมชนได้รับ ซึ่งปัญหาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ปัญหาสุขภาพ เมื่อสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้น กลุ่มผู้นำเป็นเสมือน ผู้ที่พยายามสร้างทุนทางสังคมให้เกิดขึ้นในชุมชน มีการพยายามสร้างกลุ่มกิจกรรม เพื่อให้ปัญหาของชุมชนได้รับการแก้ไข เพื่อให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนดีขึ้น ซึ่งจุดนี้ถือ

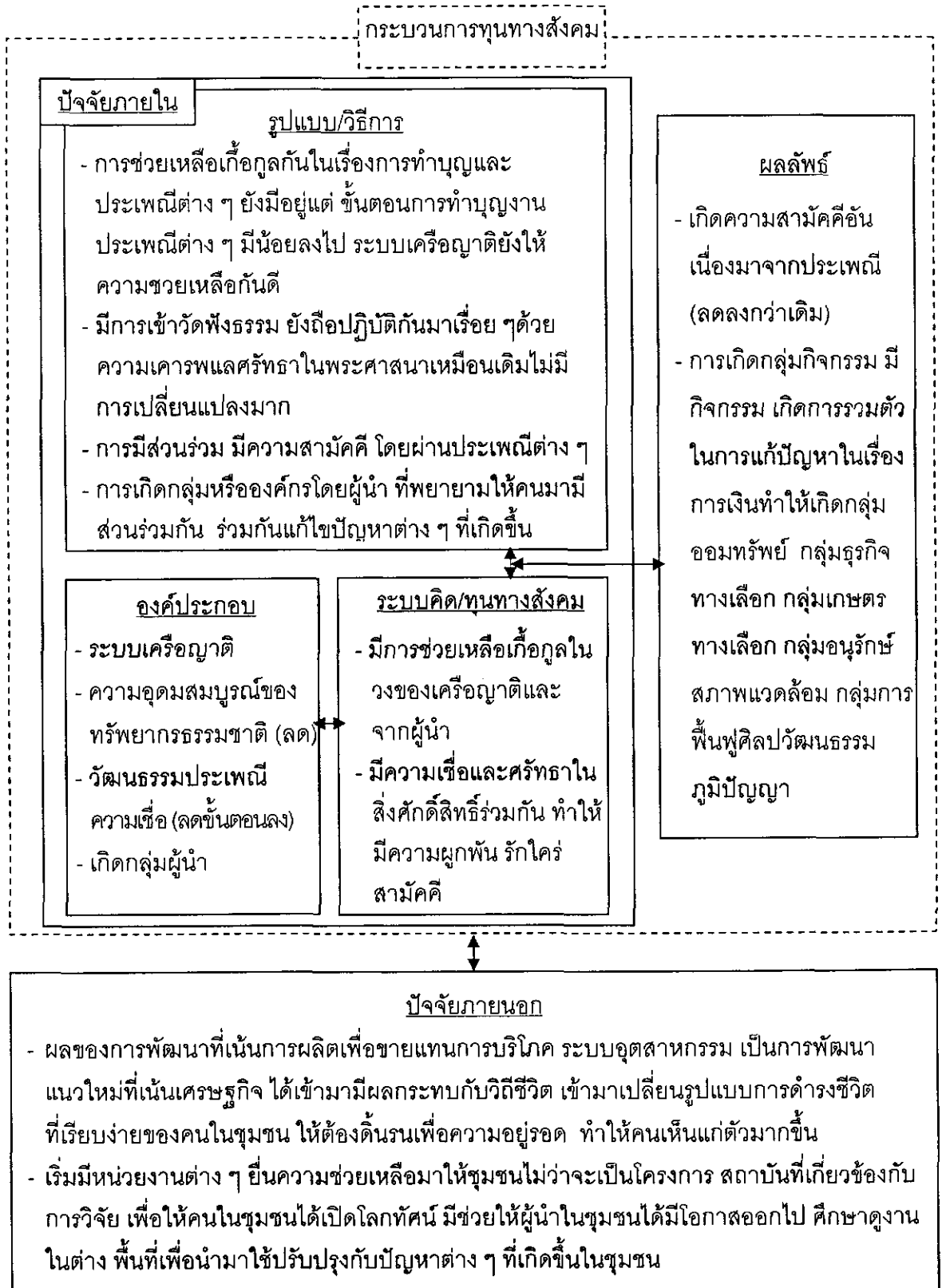
ว่าการเกิดกลุ่มผู้นำแม้ว่าการแก้ปัญหาจะทำได้ในช่วงระยะหนึ่ง แต่สิ่งที่ชุมชนได้มากกว่านั้นคือ ความคิดในการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น

5. หน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็น สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) โครงการ SIF (กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม) คณะวิจัยจากมหาวิทยาลัยศิลปากร ที่เข้ามาช่วยหนุนให้ชุมชนได้เรียนรู้การทำงาน ได้มีโอกาสได้ไปศึกษาดูงาน เป็นการเรียนรู้ที่ได้ในช่วงนี้ แม้หน่วยงานต่าง ๆ จะเข้ามาทำงานในบริบทที่คือ ชุมชนสากลทั้งหมด หากแต่ตรงนี้ก็ทำให้ผู้นำของบ้านเกาะกลางได้เรียนรู้ และมีการปรับตัว มีการพัฒนาหมู่บ้านให้น่าอยู่ สามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้

ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คน มีระบบคิดในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันไม่ว่าจะเป็นในกลุ่มเครือญาติหรือจากผู้นำ ความเชื่อและความศรัทธา ในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ยังคงเหลืออยู่ แม้จะไม่ได้สำคัญมากเหมือนก่อน แต่ก็เป็นสิ่งที่ทำให้คน มีความผูกพัน รักใคร่สามัคคีกันจากระบบคิดดังกล่าวส่งผลให้เกิดการปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นการเข้าไปช่วยเหลือกัน การพยายามที่จะรื้อฟื้นสิ่งที่ดีให้กับชุมชน จนเกิดกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นมา เช่น เกิดกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มธุรกิจทางเลือก กลุ่มเกษตรทางเลือก กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา นั่นคือความพยายามที่จะรักษาความน่าอยู่ที่เคยมีให้กลับมาสร้างความน่าอยู่ให้ชุมชนอีกครั้ง ความน่าอยู่ของชุมชน อยู่ตรงที่ว่ามีการรวมตัว มีกลุ่มกิจกรรม มีผู้นำการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในชุมชน ทำให้ปัญหาของชุมชนได้รับการแก้ไข

แผนภูมิที่ 4.2

กระบวนการทุนทางสังคมในช่วงจุดเปลี่ยนของชุมชน

ส่วนที่ 3 บ้านเกาะกลางในปัจจุบัน (ปีพ.ศ. 2540-2549)

ผลจากการพัฒนาที่เน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ส่งผลกระทบต่อชุมชนดังที่ได้กล่าวมา แม้ว่าชุมชนจะได้มีความพยายามในการบริหารจัดการชุมชนให้ปรับตัวอยู่ให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เป็นการแก้ปัญหาได้ในระดับหนึ่ง แต่สภาพโดยรวมของชุมชนยังคงต้องการการพัฒนาที่ให้เกิดความยั่งยืนมากกว่าครั้งที่เคยผ่านมา สภาพปัญหาของชุมชนในอดีต ที่เป็นสภาพความไม่น่าอยู่จะเห็นได้ชัดในช่วงปี พ.ศ. 2537-2540 เมื่อสำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้เข้ามาหนุนเสริมให้ชุมชนได้รู้ถึงความเป็นอยู่ที่แท้จริงได้ค้นหาสภาพปัญหาของชุมชนโดยภาพรวมของบริบทพื้นที่ เป็นปัญหาความไม่น่าอยู่ของชุมชน และเป็นปัญหาที่ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน สามารถสรุปได้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2540, น. 11)

1. เศรษฐกิจชุมชนล้มละลาย เกิดภาวะหนี้สินท่วมตัว ปัญหาเก่าค้างอยู่ ปัญหาใหม่ทับถมเข้ามาสู่ชุมชน ชุมชนสูญเสียที่ดินทำกินให้กับนายทุน ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยมีมากขึ้น การช่วยเหลือของรัฐก็ได้เพียงแต่การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ และนอกจากนี้สิ่งอำนวยความสะดวกก็เข้ามาขาย สามารถซื้อหาได้โดยง่าย เช่น โทรศัพท์ พัดลม ตู้เย็น เครื่องซักผ้า ฯลฯ สินค้าเหล่านี้มีการเสนอขายทั้งเงินสดและเงินผ่อน ทำให้คนในชุมชนมีค่านิยมที่บริโภคของฟุ่มเฟือย และรายจ่ายในแต่ละคนสูงขึ้นเป็นเงาตามตัว
2. ปัญหาสิ่งแวดล้อมและความสมดุลทางนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติที่เคยอุดมสมบูรณ์กลับเสื่อมสภาพและร่อยหลอลงตามลำดับ ปริมาณน้ำฝนลดลงทุกปี ในแม่น้ำลำคลองระดับน้ำลดลงและมีการเน่าเสียในบางช่วง สัตว์น้ำ ปลาชนิดต่าง ๆ สูญพันธุ์ไปจากลำคลอง ชาวบ้านส่วนใหญ่อยู่กันลำบากเพราะไม่สามารถพึ่งตนเองได้
3. เกิดปัญหาทางสังคม อาชญากรรมในรูปแบบต่าง ๆ การข่มขืนกระทำชำเรา การพนัน ระบาดทุกวงการโดยเฉพาะห้วยใต้ดิน มีการระบาดของสารระเหย ยาบ้า และยาเสพติดอื่น ๆ ในรูปแบบต่าง ๆ
4. ปัญหาศีลธรรม บาปบุญคุณโทษ เป็นสิ่งที่คนมองข้าม ทุกคนเอาความรวยเป็นตัวตั้ง คุณภาพชีวิตต่ำลง วัดซึ่งเคยเป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณให้ผู้คนได้ยึดเหนี่ยวยึดมั่นในความดี เป็นสถานที่สอนให้คนมีเหตุผล บัดนี้ก็หันไปให้ความสำคัญทางวัตถุเพียงพุทธพาณิชย์ จิตใจของคนในชุมชนมีแต่ความเร่าร้อนรุนแรง ขาดน้ำใจ อยู่แบบตัวใครตัวมัน
5. สถาบันครอบครัวแตกสลาย เกิดความขัดแย้งทางความคิดและค่านิยมของคนต่างรุ่น คนรุ่นเก่ามีการดำรงชีวิตเรียบง่ายแบบชนบท คนรุ่นใหม่ชอบดำรงชีวิตแบบเมืองทันสมัยเปลี่ยนแปลง

เงินทองทำให้เกิดความไม่เข้าใจกัน บางครอบครัวแม้แต่ให้เวลากับการทำมาหากิน ไม่มีเวลาดูแลบุตรหลาน ทำให้เด็กขาดความอบอุ่น คบเพื่อนทำตัวเหลวไหลเอาแต่สนุกไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น

6. สถาบันการศึกษาล้มเหลว การศึกษาในระบบโรงเรียนมองเฉพาะกรอบในห้องสี่เหลี่ยมคือห้องเรียน หลักสูตรการเรียนการสอนถูกกำหนดมาจากส่วนบน ซึ่งไม่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมชุมชน เพราะฉะนั้นการศึกษาจึงเป็นเพียงเครื่องมือหรือเป็นผู้ตามในทางเศรษฐกิจ ทำให้ผู้ที่อยู่ในระบบการศึกษาและผลผลิตของการศึกษากลายเป็นผู้ปรับตัวในทางเศรษฐกิจด้วย

7. ความเป็นชุมชนสลายตัวลง ทุกคนขาดความรับผิดชอบต่อปัญหาส่วนรวมหรือไม่เอาธุระกับเรื่องส่วนรวม คำนึงถึงผลประโยชน์ ขาดความรักความผูกพันต่อกันกำเนิด ปล่อยปละละเลยต่อปัญหาต่าง ๆ ส่วนใหญ่เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในชุมชน จะรอคอยให้รัฐหรือให้ผู้อื่นแก้ไข ขาดจิตสำนึกที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน ซึ่งปัญหาเหล่านี้นับวันจะทวีความรุนแรงขึ้น

ทั้งหมดที่กล่าวมาเป็นภาพรวมของปัญหาที่บริบทพื้นที่ชุมชนเผชิญ ภาพรวมความไม่น่าอยู่ของคนบ้านเกาะกลางก็ไม่ต่างอะไรจากภาพเหล่านี้ แม้จะได้รับการแก้ไขในระดับหนึ่งแล้ว แต่ปัญหาก็คือว่าจะหมดไปเพราะไม่ได้มีการจัดการกับปัญหาอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ความไม่น่าอยู่ในปัจจุบัน เช่น สภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรม ล้างคลองขมจืดเต็มไปด้วยขยะ น้ำเน่าเสีย สุขภาพของคนเริ่มแย่เพราะโรคใหม่ ๆ ที่มีเข้ามา ส่วนทางด้านประเพณี วัฒนธรรม ที่เคยถือปฏิบัติกันมาไม่ค่อยได้รับความสนใจและกำลังจะหมดไป ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ยังคงเป็นปัญหาที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข ด้วยเพราะความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้สิ่งแวดล้อมรอบกายมีการเปลี่ยนไป วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป ชุมชนปรับตัวไม่ทัน ทำให้หลายคนเริ่มตระหนักถึงปัญหาที่ชุมชนกำลังได้รับ ทำให้ทุกคนได้หันกลับมาย้อนมองสิ่งที่ตนเองมีอยู่ การค้นหาดังกล่าวของชุมชนได้เริ่มขึ้น บ้านเกาะกลางถือได้ว่าเป็นหมู่บ้านที่มีศักยภาพสูงระดับหนึ่ง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือเป็นทุนเดิมหรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็นทุนทางสังคมของชุมชนก็ว่าได้

ด้วยสภาพปัญหาและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะนานแค่ไหนปัญหาความไม่น่าอยู่ก็กล่าวมาก็มีขึ้นให้เห็นในทุกช่วงของการพัฒนา ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ยังไม่สามารถแก้ไขได้อย่างจริงจัง เมื่อปัญหาความไม่น่าอยู่ไม่ได้รับการแก้ไขอย่างต่อเนื่อง ปัญหาเหล่านี้ก็เริ่มพอกพูนเป็นปัญหาใหญ่ของชุมชน การแก้ปัญหาดังกล่าว ๆ มีจุดเริ่มต้นจากความคิดและการนำเสนอของคนในชุมชนที่ได้เจอปัญหาและต้องการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น ผู้คนเริ่มคิดถึงความเป็นอยู่ สภาพชีวิตที่เปลี่ยนไป ความทุกข์ ความเครียด ความลำบาก และการดิ้นรนเพื่อการดำรงชีวิตที่ดีและสงบ ความน่าอยู่ของชุมชนคือการสร้างความเป็นชุมชนให้กลับมา สิ่งที่ยากเห็นในชุมชนคือ ความรักใคร่และสามัคคี คนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ธรรมชาติกลับมาอุดมสมบูรณ์ ล้างคลองไล่สะอาด วัฒนธรรม ประเพณีเก่า ๆ ได้ถูกนำกลับมาใช้ใหม่ ผู้คนในชุมชนมีสุขภาพดีทั้งกายและใจ

นอกเหนืออื่นใดทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมทำงาน เข้ามาร่วมทำกิจกรรม มีการพบปะพูดคุยกันมากขึ้น เหนือนี้ก็คือว่าเป็นความน่าอยู่ของบ้านเกาะกลางแล้ว ชุมชนจึงเริ่มร่วมกันหาแนวทางในการบริหารจัดการชุมชนให้มีความน่าอยู่และอยู่ได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรู้เท่าทัน

เมื่อชุมชนได้เผชิญกับปัญหา และมุ่งที่จะแก้ปัญหา โดยอาศัยการจัดทำโครงการหมู่บ้านน่าอยู่ขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาของชุมชน โดยมุ่งที่จะแก้ปัญหาสำคัญใน 3 ด้านคือ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านประเพณีวัฒนธรรม และด้านการดูแลสุขภาพของชุมชน ซึ่งสภาพปัญหาใน 3 ประเด็นที่ต้องการแก้ไข ปัจจุบันมีสภาพ ดังนี้

3.1 สภาพปัญหาที่ชุมชนต้องการจะแก้ไข

1. เรื่องสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมมีปัญหาเรื่องขยะ ปัญหาน้ำในลำคลองเน่าเสีย เนื่องจากว่าการใช้สารเคมีในการทำเกษตร ปัจจุบันการทำนาของคนบ้านเกาะกลาง เป็นการทำนาปรัง ทำได้ปีละ 2-3 ครั้ง การทำนาก็ทำเพื่อขายเพราะว่าพันธุ์ข้าวที่ใช้ในการทำนาไม่สามารถนำข้าวที่ได้มาบริโภคได้

สมัยนี้จะหาไม่ได้แล้วกับการทำนาเพื่อการบริโภคเองในครัวเรือน การทำนาจะทำเพื่อขายเท่านั้น ขายให้กับโรงงานแปรรูปข้าว ทุกคนต่างดิ้นรน การทำนาที่ต้องเปลี่ยนไปลักษณะการทำก็ต่างไปจากเมื่อก่อนมากคนเกิดความเครียดเพราะเงินอะไรก็เป็นเงินเป็นทองกันหมดเพราะต้องทำงานแข่งกับเวลา การทำนาปรังทำได้ปีละ 2-3 ครั้ง เป็นสิ่งที่เป็นคนในชุมชนคุ้นเคยไปเสียแล้ว ไม่สามารถเปลี่ยนกลับมาให้เป็นการทำนาปีที่ได้ปีละครั้งอีกแล้ว ถ้าจะเปลี่ยนวิธีการทำนามา เป็นนาปีเหมือนเดิม ก็ต้องเปลี่ยนหมดทุกคน เพราะระบบน้ำของการทำนาปีและนาปรังจะไม่เหมือนกัน ปัญหาการใช้น้ำของเกษตรกรจะตามมา การทำนาต้อง แข่งขันกับเวลา สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปทำให้คนขาดการมีส่วนร่วมและเห็นแก่ตัวมากขึ้น (ดำรง เพ็ชรน้อย, สัมภาษณ์)

ข้อมูลที่ได้ แสดงให้เห็นถึงสาเหตุและปัญหาที่ตามมาของการทำนาที่มุ่งหวังแต่ให้ได้เงินมาเท่านั้น การทำนาแบบแผนใหม่ที่ต้องเปลี่ยนมาเป็นการทำนา 2-3 ครั้งต่อปี ส่งผลเสียหลาย ๆ อย่าง การทำนาในลักษณะนี้ทำให้ทุกอย่างต้องดำเนินการไปตามที่นายทุนได้กำหนดไว้คือ เมื่อมีการเปลี่ยนการทำนา ก็ต้องมีการเปลี่ยนสายพันธุ์ของข้าว ต้องเป็นข้าวที่อายุสั้น ให้ผลผลิตเร็ว แต่การให้ผลผลิตเร็วนั้น ไม่ได้หมายความว่าเร็วตามธรรมชาติแต่ต้องมีการใช้ปุ๋ยเคมี ใช้สารเคมีในการฉีดกันแมลง ต้องใช้สารเร่งการแตกรวง ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจให้ผลดีในทางการผลิต แต่ผลเสียที่

ตามมามีมากกว่าที่ทุกคนจะคาดคิด เนื่องจากการใช้สารเคมีมากจนเกินเหตุ ทำให้ระบบนิเวศเสียสมดุล เนื่องจากน้ำเป็นสายเดียวกัน การไหลเข้าไหลออกระหว่างคลองน้ำและไร่นาก็มีอยู่ตลอดเวลา สิ่งที่เป็นผลกระทบจากการทำนาที่เน้นการใช้สารเคมีมากเกินไปคือ สารเคมีเหล่านั้นได้ไหลลงสู่คลอง ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา ไม่ว่าจะเป็นน้ำเน่าเสีย กุ้งหอย ปู ปลาตายเกลื่อนลำคลอง

การทำนาปลอดสารพิษ เป็นทางเลือกหนึ่งที่ชาวชุมชนเชื่อว่าจะช่วยให้ธรรมชาติกลับคืนมา แต่ก็เปลี่ยนความคิดของคนยาก เพราะว่าเขาได้เดินมาตามแนวทางการทำนาที่ใช้สารเคมีนี้มาตั้งนานแล้ว แต่การจะเปลี่ยนความคิดของคนก็ต้องใช้เวลาและค่อยเป็นค่อยไปเท่านั้น ด้วยชีวิตของคนบ้านเกาะกลางเคยมีสายน้ำเป็นเสมือนสายเลือด ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับสายน้ำเป็นความเสื่อมโทรม ที่ชุมชนกำลังเผชิญ ทุกคนเริ่มตระหนักถึงสิ่งที่เกิดขึ้น เพราะสายน้ำที่อยู่ใกล้ชิดกับคนในหมู่บ้านที่สุด มองไปทางไหนก็มีแต่น้ำ ได้ฤกษ์ก็เป็นสายน้ำ ดินเข้าเปิดประตูหน้าบ้าน เปิดหน้าต่างออกมาก็เจอสายน้ำ ข้างถนน หัวท้ายหมู่บ้านก็เป็นสายน้ำ

เมื่อก่อนบ้านเกาะกลางเป็นหมู่บ้านที่น่าอยู่มาก เพราะอะไรรู้ไหม เพราะความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ในสายน้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้านเรา น้ำ กุ้ง หอย ปู ปลา จะเยอะมาก ลุงลงช้อนกุ้งฝอยตัวเล็ก ๆ แค่วง 4 โมงครึ่งถึงหัวค่ำเท่านั้นเอง ได้กุ้งมาเป็นกระบุงเลย ถ้าวันไหนมีคันเบ็ดใช้ปลาตัวเล็ก ๆ เสียบเป็นเหยื่อปลาเปิดขายเพื่อย่อยนเบ็ดลงแค่แป๊บเดียวก็ได้ปลาติดขึ้นมาแล้ว บางวันลุงหาปลาได้เป็น 10 กิโล พอถึงช่วงน้ำลด ลุงก็จะเปลี่ยนมาเป็นการแหงปลาในตอนกลางคืน ล่องเรือไปเราก็นั่งแหงปลาบนเรือ ปลาเยอะมากทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์จริง ๆ (สุรินทร์ กิจนิตยชีว์, สัมภาษณ์)

แต่สิ่งที่พบในปัจจุบันสายน้ำที่เคยสดใส เคยเป็นแหล่งที่ให้อาหารธรรมชาติสิ่งเหล่านี้ไม่มีให้เห็นอีก ลำคลองเต็มไปด้วยขยะ น้ำเน่าเสีย คลองน้ำเต็มไปด้วยผักตบชวาที่ขึ้นหนาแน่น ภูมิทัศน์ที่เคยสวยงามทำไมถึงเปลี่ยนไป ตามถนนทางเดินและตามลำคลอง ลำราง เต็มไปด้วยขยะ คนขาดจิตสำนึกที่จะดูแลคลอง คนขาดน้ำใจ ไม่มีความยิ้มแย้มแจ่มใส ไม่มีความเป็นมิตร หมู่บ้านเราเกิดอะไรขึ้น ผู้คนไร้น้ำใจ ความเอื้อเฟื้อหายไป ผู้คนอยู่ตัวใครตัวมันมากขึ้น ด้วยความที่บ้านเกาะกลางอยู่กับสายน้ำ นอกจากปัญหาขยะ ผักตบชวา น้ำเน่าเสียแล้ว จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าปัญหาของคนบ้านเกาะกลางจะเป็นเรื่องความไม่น่าอยู่ในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลายจะด้วยความตั้งใจหรือไม่นั้น ธรรมชาติที่เคยมีความอุดมสมบูรณ์ก็ถูกทำลายไปเกือบหมด สิ่งที่เหลือกลายเป็นทรัพยากรที่เสื่อมโทรม สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ทำให้จิตใจและวิถีชีวิตของคนเปลี่ยนตาม

2. ประเพณี วัฒนธรรม ที่เคยถือปฏิบัติกันมา เมื่อมีกระแสทุนนิยมเข้ามา ทำให้ประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ ที่เคยถือปฏิบัติกันมา ไม่มีการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง ด้วยเพราะสภาพวิถีชีวิตของคนเปลี่ยนไป ประเพณี วัฒนธรรมจึงถูกละเลย เป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อจิตใจของผู้คน เพราะประเพณีวัฒนธรรม ถือเป็นเรื่องของความศรัทธา เป็นจิตสำนึกของชุมชน เป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อจิตใจ บ้านเกาะกลางได้ขึ้นชื่อว่า เป็นหมู่บ้านมีจุดแข็งในเรื่องประเพณี วัฒนธรรม การรวมตัว การรวมกลุ่มของคน หากมองในแต่ละมิติ จะเห็นว่ามิติทางวัฒนธรรม ทำให้คนเข้ามารวมตัวกันได้เป็นอย่างดี ซึ่งตรงนี้ก็ถือได้ว่า เป็นวิถีชีวิตของคนภาคกลางที่มีความโดดเด่นในเรื่องนี้ บ้านเกาะกลางก็เช่นเดียวกัน คนในชุมชนเคยได้ปฏิบัติในเรื่องประเพณี วัฒนธรรม ตรงนี้เคยเป็นศูนย์กลางรวมความสัมพันธ์ของคน ที่ผ่านมาชุมชนได้รับผลกระทบจากกระแสทุนนิยม ทำให้การปฏิบัติและสืบทอดทางวัฒนธรรม ไม่ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ของชุมชนจากประวัติศาสตร์ชุมชน ในเรื่องของประเพณี วัฒนธรรม ที่เคยถือปฏิบัติกันมาอย่างเคร่งครัดและต่อเนื่อง ทำให้คนมีความสุขทั้งกายและใจ คนได้เข้ามามีความผูกพัน รักใคร่ สามัคคีกัน โดยผ่านกิจกรรมในเรื่องของประเพณี วัฒนธรรม คนมีความสุข หมู่บ้านก็น่าอยู่ ตรงนี้ถือเป็นจุดคิดเริ่มต้นอีกครั้งของชุมชน ที่ตั้งใจจะให้มีการนำประเพณี วัฒนธรรม ต่าง ๆ ที่เคยถือปฏิบัติกันมา ให้เกิดขึ้นกับชุมชนอีกครั้ง

หากจะหันมามองที่คน จิตใจ วัฒนธรรม ประเพณีเก่าแก่ที่เคยมีมา แต่ตอนนี้แทบจะหมดไปและเหลือน้อยเต็มที สิ่งที่ไม่น่าอยู่ตรงนี้มีอะไรบ้าง

ก่อนหน้านั้นคนไม่ค่อยจะมีน้ำใจ มัวแต่ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด เดินผ่านกันก็ไม่ค่อยจะมีการทักทาย ไม่ยิ้มแย้ม อยู่แบบตัวใครตัวมัน ไม่ค่อยมาประชุมหรือหากมีการประชุมในแต่ละครั้ง ประเพณีเก่าแก่ที่ถือ เป็นความภูมิใจในการทำบุญศาลพ่อปู่ เดียวนี้ก็เริ่มลดลง ทำกันแบบกะอ้อมกะแอ้ม ประเพณีบูชาแม่พระโพธิ์พอกก็ใกล้หมดไป ไม่มีมาให้ลูกหลานได้เห็นอีกแน่ ถ้าเราไม่ร่วมกันรื้อฟื้นให้สิ่งเหล่านี้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง เด็กวัยรุ่นเมื่อก่อนเล่นทุกอย่าง ก่อนที่จะมีการทำหมู่บ้านน่าอยู่ ยาเสพติดที่ขึ้นชื่อเลยก็ว่าได้ (สุรินทร์ กิจนิตยชีวะ, สัมภาษณ์)

3. สุขภาพชุมชน เป็นประเด็นปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นในชุมชน เพราะที่ผ่านมาชุมชนเคยมีความสุข มีสุขภาพที่ดี มีการดูแลสุขภาพกันตัวเอง พึ่งพาอาศัยกันได้ในเรื่องการดูแลและสุขภาพ นอกจากนี้ ความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็มีผลต่อการดูแลและสุขภาพ แต่เมื่อสภาพเปลี่ยนไป ปัจจุบันไม่มีการดูแลกันแบบหมอบ้านเหมือนก่อน ต้องอาศัยแพทย์แผนปัจจุบัน ช่วงที่เป็นจุดเปลี่ยนของชุมชน ปัญหาในสุขภาพของชุมชนเป็นปัญหาสำคัญ เพราะชุมชนมีแต่การตั้งรับ โรคต่าง ๆ ที่เข้ามา

ในช่วงนั้น เช่น โรคความเครียด โรคมะเร็ง โรคเบาหวาน ยุงลายชุกชุม ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นปัญหาที่ชุมชนตระหนักที่ต้องแก้ไข แบบตั้งรับและป้องกัน

ยุงในหมู่บ้านเยอะมาก โดยเฉพาะยุงลาย จะให้ใช้ยาฉีดไล่ยุงก็คงไม่มีทางหมด แต่สาเหตุจริง ๆ มันอยู่ที่คนไม่รู้หรือว่าขาดจิตสำนึกในการปล่อยให้มีแหล่งน้ำ กักขังตามถังหรือตามกะลา ตรงนี้เป็นแหล่งเพราะพันธุ์ยุงลายชั้นยอด กำจัดยุงลายอย่างไรก็ไม่มี อสม. เห็นว่าตรงนี้ก็คือความไม่น่าอยู่อีกอย่างหนึ่งของหมู่บ้านเราแล้วนะ จึงเริ่มรณรงค์ให้คนช่วยกันคว่ำสิ่งที่เป็นแหล่งเพราะพันธุ์ยุงลาย ตอนแรก ๆ คนก็ไม่อยากทำตามหรอก เราก็ได้แต่บอกว่า “ยุงมันไม่ได้กินเลือดบ้านผม ลูกผมคนเดียว ยุงมันเยอะมันกัดคนทั้งหมู่บ้าน ให้เรามาช่วยกันดูแล” และก็ทำเป็นตัวอย่างให้เห็น ช่วงนั้น มีชาวตามทิวที่เด็กเป็นไข้เลือดออกตาย ตรงนี้เราก็นำมาเป็นตัวอย่างว่า ยุงกัดแล้วมันจะเกิดอะไรตามมา รณรงค์และทำให้เห็นบ่อยขึ้น ชาวบ้านก็เริ่มทำตามและทำกันมาเรื่อย ๆ เดียวนี้ปัญหาเรื่องยุงลายลดลงไปเยอะ (พะเนียด ชนะฤทธิ์, สัมภาษณ์)

3.2 ทุนทางสังคมกับแนวทางการแก้ปัญหา โดยผ่านการทำโครงการหมู่บ้านน่าอยู่

เมื่อชุมชนทราบถึงปัญหาที่ต้องการจะแก้ไข เพื่อให้เกิดความน่าอยู่ใน 3 ด้านดังกล่าว กระบวนการแก้ปัญหาจึงเกิดขึ้น โดยผ่านการจัดทำโครงการหมู่บ้านน่าอยู่ ซึ่งกระบวนการในการแก้ปัญหา มีดังนี้

1. แนวทางการแก้ปัญหาของชุมชน เริ่มมาจากชุมชนมีความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นปัญหาร่วมของคนในชุมชน มีการนำปัญหาเข้ามาปรึกษาในที่ประชุมหมู่บ้าน
2. เมื่อรู้ว่าปัญหาที่ต้องแก้ไขมีอะไรบ้าง ก็ระดมแนวทางการแก้ปัญหา โดยเริ่มที่มีการหาแกนนำในการดำเนินงาน มีการพัฒนาศักยภาพผู้นำ เพื่อให้มีการรวมคนในชุมชนหาแนวทางการแก้ปัญหาร่วมกัน
3. ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ได้มีหน่วยงานเข้ามาให้การสนับสนุนในเรื่อง การให้ความรู้ และการสนับสนุนในเรื่องงบประมาณ นอกจากนี้แล้วกระบวนการในการแก้ปัญหาในแต่ละเรื่องหากชุมชนไม่สามารถจัดการเองได้ ก็มีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เข้ามาร่วมแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นการประสานความร่วมมือ เป็นการสร้างเครือข่ายในการทำงาน เพื่อให้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้รับการแก้ไขให้ได้มากที่สุด เท่าที่ชุมชนจะทำได้

3.3 กระบวนการการแก้ปัญหาของชุมชน

แนวทางแก้ไขปัญหาละเอียดที่หาได้โดยตนเองก็แก้ไขไปก่อน สิ่งไหนที่เกินกำลังของชุมชนไม่สามารถทำได้โดยลำพัง ก็จะประสานขอความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นมีทั้งการแก้ปัญหาระยะยาวและระยะสั้น ซึ่งการแก้ปัญหาเหล่านี้จะเริ่มที่การเขียนโครงการ การเขียนโครงการมีข้อดีหลายอย่าง คือ เป็นการฝึกการทำงานที่เป็นระบบให้กับผู้นำ ทำให้คนในชุมชนมองเห็นภาพรวมของปัญหา มองเห็นวิธีการและแนวทางในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ชัดเจนขึ้น นอกจากนี้การเขียนโครงการยังมีผลทำให้ง่ายต่อการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำหมู่บ้านน่าอยู่ให้ดีขึ้น ด้วยเพราะปัญหาของชุมชนมีทุกด้าน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็มีหลายส่วน การทำโครงการฯ เป็นเครื่องมือหนึ่งที่จะง่ายต่อการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานเหล่านั้น ให้เข้ามามีส่วนร่วมกับการทำงานมากขึ้น

การเขียนแผนของหมู่บ้าน ก็จะอธิบายถึงเรื่องการทำหมู่บ้านน่าอยู่ว่าจะทำอะไร อย่างไร เมื่อไหร่ ซึ่งการเขียนแผนของหมู่บ้านขึ้นมานั้น เป็นการฝึกการเรียนรู้ของคนในชุมชนอีกทางหนึ่ง คือการให้คนทำงานได้เห็นภาพรวม เห็นความเป็นองค์รวมของการทำงานและการแก้ปัญหาที่สำคัญกว่านั้น ตอนนี้อะไรก็บริหารจัดการส่วนตำบลบางนมโคได้สนับสนุนการจัดทำโครงการหมู่บ้านน่าอยู่ของบ้านเกาะกลาง ทาง อบต. ได้นำการจัดทำหมู่บ้านน่าอยู่บรรจุเข้าในแผนพัฒนาของ อบต. ซึ่งถือเป็นการบูรณาการแผนที่ชาวบ้านเขียนขึ้นให้มีการนำมาใช้ได้จริงมากขึ้น และประโยชน์อีกอย่างหนึ่งคือ เป็นการง่ายต่อการเสนอของบประมาณ และง่ายต่อการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้เข้ามาช่วยแก้ไขในสิ่งที่เกิดขึ้น เป็นการสร้างเครือข่ายการทำงาน การจัดทำหมู่บ้านน่าอยู่มีกระบวนการในการจัดทำคือ เมื่อได้ปัญหามาแล้ว คนในชุมชนจะมีช่วยกันแยกแยะปัญหา จัดปัญหาออกเป็นหมวดหมู่ โดยปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ ได้แยกออกเป็นประเด็น ๆ ใน 3 ด้าน คือ 1. ด้านสิ่งแวดล้อม 2. ด้านประเพณี วัฒนธรรม 3. ด้านการดูแลสุขภาพ

เมื่อแยกปัญหาและแบ่งหมวดหมู่ของปัญหาได้แล้ว ก็จะเริ่มการเขียนโครงการ เพื่อให้เห็นกิจกรรมที่จะดำเนินการในการแก้ปัญหาเรื่องต่าง ๆ ในการเขียนโครงการนี้ ชาวบ้านส่วนใหญ่จะเขียนไม่เป็น ดังนั้นการทำแผนกิจกรรมที่เกิดขึ้น จะเป็นแกนนำในหมู่บ้านร่วมกันทำ แล้วให้คนในหมู่บ้านลงความเห็นในข้อที่ควรเสนอแนะ ในกิจกรรมที่ควรเพิ่มหรือลด หลังจากนั้นก็เข้าสู่กระบวนการจัดการทำตามที่ได้ตั้งไว้ การแก้ปัญหาก็เริ่มที่ การให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม เพื่อแก้ปัญหาในแต่ละด้านร่วมกัน หากแยกมองปัญหาเพื่อให้ได้กิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละด้านสามารถสรุปภาพรวมได้ดังนี้

1. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนจะเป็นเรื่อง ลำคลองเน่าเสีย ปัญหาขยะในลำคลอง ปัญหาสารพิษปนเปื้อน ปัญหาผักตบชวาที่ขึ้นหนาแน่นเกินไป ในการแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมนี้ จะเป็นการฟื้นฟูและการจัดการสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น โดยแบ่งเป็น

เรื่องขยะ จะให้ความสำคัญในการจัดการขยะในครัวเรือนคือ การรณรงค์การลดปริมาณขยะในครัวเรือน ให้แต่ละครัวเรือนจัดการและจัดเก็บขยะของตนเองให้เป็นที่เป็นทาง ให้เก็บนำมากองไว้ถังขยะ อบต. ก็จะมีรถมาเก็บขยะไป ซึ่งการแก้ปัญหาตรงนี้เป็นจิตสำนึกของคนในชุมชนที่จะทำหรือไม่ทำก็ได้ แต่เมื่อมีการณรงค์เรื่องการเก็บและการทิ้งขยะให้ถูกทาง พูดเรื่องขยะทุกครั้งในที่ประชุมเป็นการกระตุ้นอีกทางหนึ่ง เป็นการสร้างจิตสำนึกในการดูแลชุมชน ก็ช่วยให้ปัญหาขยะของครัวเรือนเริ่มหมดไป ส่วนปัญหาขยะในชุมชนที่มีอยู่เกลื่อนตามถนนและลำราง ก็จัดให้มีการรับผิดชอบในละแวกบ้านของตนเอง ต่างคนต่างมาช่วยกันจัดการขยะให้หมดไป ทำอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ เพื่อให้ทุกคนคุ้นเคยกับสิ่งที่เกิด การพูดคุยกันบ่อย ๆ ถึงเรื่องปัญหาขยะก็จะทำให้คนที่ทิ้งขยะละอายต่อการกระทำของตน

ในช่วงแรกของการเริ่มพัฒนา ปัญหาขยะในลำรางจะมีเยอะมาก ทางชุมชนเริ่มมีการตกลงเรื่องการกำจัดขยะให้หมดไป ทุกคนต้องให้ความร่วมมือคือ จะช่วยกันเก็บถังขยะขึ้นมาจากลำราง ในช่วงแรกที่ขยะยังมีเยอะอยู่นั้น ก็จะช่วยกันเก็บขยะขึ้นมาอาทิตย์ละครั้ง พอครบอาทิตย์ก็มีการมาร่วมกันเก็บขยะขึ้นมาจากลำรางอีกครั้ง ทำต่อเนื่องอย่างนี้ทุก ๆ อาทิตย์ เมื่อขยะเริ่มน้อยลงและหมดไป เพราะคนมีจิตสำนึกมากขึ้นในการทิ้งขยะให้ถูกที่ ปัญหาขยะในลำรางก็หมดไป เมื่อปัญหาเหล่านั้นหมดไป การดูแลลำรางก็จะเป็นเรื่องความรับผิดชอบของครัวเรือนที่อยู่ริมลำรางนั้น ๆ

ตอนแรกที่ทำก็ยังไม่เป็นผลดีเท่าไรสำหรับการจัดการขยะ เมื่อมีการร่วมมือกันจัดการอย่างจริงจัง ช่วยกันเก็บขยะร่วมกันตามแหล่งต่าง ๆ ให้ครัวเรือนรับผิดชอบในส่วนครัวเรือนของตน ในละแวกบ้านของใครคนนั้นก็ช่วยกันจัดการขยะจะได้หมดไป ขยะที่อยู่ตามคลองอยู่ตรงเขตบ้านใครก็ให้มีความรับผิดชอบในส่วนนั้นไป สภาพชุมชนเริ่มดีขึ้นเรื่อย ๆ เพราะคนหันหน้าเข้ามาหากัน พูดคุยกันมากขึ้น ผู้ปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่างก็มีมากขึ้น เรื่องขยะตอนนี้ไม่ใช่ปัญหาที่หนักเหมือนเมื่อก่อนแล้ว ถ้าทุกคนร่วมมือกันอย่างนี้บ้านก็สะอาดตลอด (พะเนียด ชนะฤทธิ์, สัมภาษณ์)

การจัดการปัญหาในลำคลอง การแก้ปัญหาการฟื้นฟูลำคลองที่เน่าเสีย แก้ปัญหาลำคลองที่เต็มไปด้วยผักตบชวา ปัญหาขยะที่อยู่ตามลำคลอง ก็จะแก้ด้วยการ ประสานความร่วมมือไปท้องถิ่นการบริหารส่วนจังหวัดให้นำรถมาตัดผักตบชวา มาตักขยะที่อยู่ตามลำคลองออกไป มา

ช่วยชักชวนที่มีอยู่ออกไปให้หมด ซึ่งการดูแลลำคลองซึ่งเป็นสายน้ำที่ใหญ่กว่าลำราง อบต. ก็จะเป็นผู้ดูแล โดยการทำความสะอาดลำคลองนั้น อบต. จะเข้ามาดูแลทำความสะอาดเดือนละครั้งอย่างต่อเนื่อง พอไม่มีผักตบชวาที่แน่นหนาจนเกินเหตุ น้ำก็ไหลได้สะดวก ปัญหาที่ที่เคยเฝ้าเสียก็กลับกลายมาดีขึ้นมาบ้าง แต่เมื่อถึงฤดูน้ำหลาก น้ำเหนือไหลเข้ามาก็นำพาผักตบชวามาอีก ปัญหาความหนาแน่นของผักตบชวาก็มาอีก แต่การแก้ปัญหาคือ การช่วยกันจัดการในส่วนที่ทำได้คือ มีทั้งจัดการร่วมกันในงานเทศกาลต่าง ๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา ก็จะช่วยกันลอกคลอง ในช่วงที่ต้องให้แต่ละครัวเรือนรับผิดชอบก็ให้ช่วยกันไปอยู่ใกล้บ้านใครก็ช่วยกันรับผิดชอบ จะได้ช่วยกันแก้ปัญหาที่หนักให้เบาบางลง

การที่เราจะหมุนเวียนหรือตั้งกลุ่มขึ้นมาเพื่อที่จะดูแลลำคลองโดยเฉพาะ หรือตั้งผู้รับผิดชอบขึ้นมาเพื่อดูแลลำคลองโดยเฉพาะ เราก็ทำไม่ได้ เพราะว่าแต่ละคนก็มีภาระหน้าที่การทำงานที่มากพออยู่แล้ว การที่ช่วยกันจัดการเองตามครัวเรือน และได้รับความร่วมมือจาก อบต. ในการจัดการลำคลอง การร่วมมือการลอกคลองในเทศกาลที่สำคัญก็ทำให้คลองสะอาด คนก็น้ำใจไม่ได้บังคับกัน ทำให้ลำคลองสะอาดคนก็มีความสามัคคีกันมากขึ้น (ปรีชา ดัสตุลย์, สัมภาษณ์)

ส่วนการปรับภูมิทัศน์สองข้างทางให้สวยงาม ก็เป็นกิจกรรมที่ทุกคนได้ร่วมกันทำช่วยกันดูแลและนำไม้ดอกไม้ประดับมาปลูกให้มีความร่มรื่นของสองข้างทาง ช่วยกันดูแล โดยจะมีแกนนำเป็นหลักในการดูแล จะร่วมกันรดน้ำไม้ประดับสองข้างทางนี้เดือนละครั้ง ด้วยความที่บ้านเกาะกลางมีการปลูกบ้านเรียงรายตามคลองขมจันเป็นส่วนใหญ่ ถนนที่ใช้ในการปลูกต้นไม้ประดับต่าง ๆ ก็ขนานคู่ไปกับคลองน้ำ ผู้ที่จะดูแลต้นไม้เหล่านั้นก็คือ อยู่หน้าบ้านใครก็ช่วย ๆ กันดูแล

การดูแลรักษาจะช่วยกันไป ไม่ได้แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของใครไว้โดยเฉพาะ จะช่วยกันดูแลและกันเองการดูแลต้นไม้ดอกไม้ประดับสองข้างทาง ส่วนใหญ่ก็ช่วย ๆ กัน จะมีผู้นำเป็นแกนนำหลักในการจัดการเรื่องการดูแลต้นไม้สองข้างทาง วิธีการก็คือ จะใช้น้ำจากลำรางที่อยู่ใกล้ ๆ กับถนน พวกกันขนน้ำใส่รถและก็ช่วยกันรดน้ำต้นไม้ไป ทำอย่างนี้เป็นประจำ ทำแค่เดือนละครั้ง (ปณิครา จุลศรี, สัมภาษณ์)

ปัญหาเรื่องหญ้าที่ขึ้นรกสองข้างทางและขึ้นรกในที่ต่าง ๆ ทำให้มองแล้วบ้านเมืองไม่งามตา การแก้ปัญหาที่แบ่งออกเป็นสองทางเหมือนกับการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านอื่น ๆ การแก้ปัญหาทางที่หนึ่งคือ การประสานขอความร่วมมือจาก อบต. ให้เข้ามาช่วยดูแลในการจัดการกับหญ้าที่ขึ้น อบต. ก็จะรับผิดชอบดูแลหญ้าที่เกิดขึ้นในสองข้างทางนั้น โดยจะมีการมาตัดหญ้าในทุก ๆ เดือน ส่วนแนวทางที่สองของการแก้ปัญหาเรื่องหญารกที่เกิดขึ้น ถ้าอยู่ในเขตบ้านหรือใกล้บ้านใครผู้นั้นก็ดูแลรับผิดชอบไป เพราะการดูแลช่วยกันนั้นจะทำให้ภาพรวมของหมู่บ้านสะอาดขึ้น

การทำงานและการแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมถือว่าประสบความสำเร็จอยู่บ้าง แม้ว่าจะไม่ได้สำเร็จเต็มร้อยแต่ภาพรวมความสะอาดและปัญหาต่าง ๆ ที่เคยเกิดขึ้นในหมู่บ้านตอนนี้ก็หมดไป

2. ด้านประเพณี วัฒนธรรม

เป็นเรื่องของประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ สิ่งดั้งเดิมที่เคยถือปฏิบัติกันมากำลังจะหมดไป เช่น การทำบุญศาลหลักเมือง การไหว้แม่โพสพ และการทำบุญในเทศกาลงานตามประเพณีต่าง ๆ การจัดการความไม่น่าอยู่ในด้านนี้ ก็จะเน้นในเรื่องการทำปฏิทินวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ก็คือในแต่ละช่วงงานเทศกาลที่สำคัญเริ่มนับตั้งแต่เดือนมกราคมไปจนถึงเดือนธันวาคม หากมีงานเทศกาลต่าง ๆ ได้กำหนดมา ไม่ว่าจะเป็น วันสงท่ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ งานวันเด็ก วันมาฆบูชา ประเพณีวันสงกรานต์จัดประเพณีรดน้ำดำหัวให้กับผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเฉลิมพระชนมพรรษา เทศกาลวันลอยกระทง ประเพณีที่กล่าวมาจะมีการจัดงานทั้งหมด ซึ่งส่วนใหญ่จะจัดร่วมกันทั้งหมดกับหมู่บ้านในชุมชนละแวกนั้น งานประเพณีต่าง ๆ เน้นการทำบุญที่วัด พยายามจัดงานโดยใช้วัดเป็นสถานที่ในการจัดงาน เพราะต้องการให้วัดกับบ้านได้มามีความเกี่ยวพัน เชื่อมโยงกันมากขึ้น เป็นวิธีการรวมคนรวมตัว รวมน้ำใจของคนอย่างได้ผล

นอกจากนี้แล้วงานประเพณีที่บ้านเกาะกลางให้ความสำคัญคือ งานทำบุญลานข้าว หรือการทำบุญไหว้พระแม่โพสพ และงานทำบุญศาลหลักเมืองหรือศาลพ่อปู่ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการจัดงานประเพณี เป็นการรักษาวรรณกรรมที่ดั้งเดิมให้สืบต่อกันไปถึงรุ่นลูกหลาน เป็นการปฏิบัติให้เป็นตัวอย่างกับเด็กรุ่นใหม่ ที่ไม่เคยรู้จักพระแม่โพสพ ไม่เคยเข้าใจในเรื่องศาลพ่อปู่การทำประเพณีสืบทอดสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ก็เปรียบเสมือนเป็นการให้ชีวิตกับสิ่งที่ทุกคนเคารพบูชา เป็นการให้คนที่อยู่ ไม่ว่าจะเป็นคนเฒ่าคนแก่ได้มามีความสุขกับสิ่งที่ท่านเคยเห็นมาตั้งแต่เล็กแต่น้อย เป็นการสร้างความภูมิใจของชุมชนที่มีต่อบรรพบุรุษของตน

ขั้นตอนการทำบุญลานข้าวนั้น จะเริ่มทำในช่วงระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน ที่บ้านเกาะกลางจะทำนาได้ปีละ 3 ครั้ง การทำบุญลานข้าวจะเลือกช่วงคือเมื่อการทำนาครั้งที่หนึ่งเสร็จ และจะรอจนกว่าถึงคนสุดท้ายของหมู่บ้านที่เก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ ก็จะเริ่มพิธีที่การแห่แม่โพสพมาจากนา เพื่อให้เข้ามาสู่ลานข้าว ในชุมชนก็จะช่วยกันนำข้าวมาคนละประมาณ 1 กระสอบมากองรวมกันไว้ แล้วก็เชิญรูปแม่โพสพมาไว้ที่กองข้าว หลังจากนั้นตอนเย็นก็มีการสวดมนต์เย็น พอถึงเช้าวันใหม่ก็จะมีการทำบุญตักบาตรร่วมกัน ในตอนเย็นของวันเดียวกันก็มีการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านและกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การแสดงเต้นเอโรบิค การแสดงเพลงพื้นบ้าน "เดินกำรำเคียว" การแสดงสาธิตเพลงพื้นบ้าน การขับร้องเพลงลูกทุ่ง เช่น เพลงมนต์รักลูกทุ่ง เพลง

รอยไถแปร เพลงกลิ่นโคลนสาปควาย และการร่ำวงย้อนยุคฯ เพื่อให้บรรยากาศเก่าที่เคยมีมา ในอดีตกลับมาถ่ายทอดให้อยู่ในความทรงจำของผู้คนอีกครั้ง

นอกจากพิธีการบูชาลานข้าวแล้ว ยังมีการทำบุญศาลพ่อปู่ ซึ่งศาลพ่อปู่นี้เป็นที่เคารพของคนในชุมชนมาตั้งแต่อดีต ปัจจุบันอาจจะเลือนหายไปบ้างตามกาลเวลา อีกทั้งศาลพ่อปู่ก็ผุพังไปมากแล้ว ไม่มีใครกล้าจะทำการบูรณะขึ้นมาใหม่ เพราะกลัวว่าจะเป็นการลบหลู่พ่อปู่ที่ยังอยู่ตรงนี้ หากว่ามีการไปเคลื่อนที่หรือปรับปรุงขึ้นใหม่จะเป็นการไปรบกวนท่าน อาจจะทำให้เกิดเรื่องไม่ดีขึ้นกับชีวิต ตอนนี้ก็ต้องรอปรึกษาหารือกันอีกครั้งว่าจะทำอย่างไร เพราะศาลที่ประทับพ่อปู่ที่มีในปัจจุบันทรุดโทรมลงไปมาก ทางชุมชนยังมีแนวคิดในการบูรณะศาลพ่อปู่หลักเมืองขึ้นใหม่ แต่ก็ต้องรอผู้รู้ให้มาชี้แนะหรือมีการเข้าหมอเข้าทรงดูเพื่อถามถึงเรื่องการบูรณะว่าจะทำอย่างไร ทุกวันนี้การทำบุญก็ได้แต่ทำบุญตักบาตร งานไม่เอิกเกริกเหมือนในสมัยก่อน การทำบุญศาลหลักเมืองจะทำกันในช่วงเดือนเมษายนของทุกปี พิธีการก็เหมือนการทำบุญทั่วไป มีพระมาสวดมนต์ ทำบุญตักบาตร อุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ล่วงลับ และเพื่อความอยู่ดีมีสุขของผู้ที่อยู่ในชุมชน เชื่อว่าการทำบุญศาลพ่อปู่ พ่อปู่จะได้ดูแลลูกหลานและดูแลหมู่บ้านให้มีความสุขตลอดไป

การทำบุญประเพณีต่าง ๆ ที่กล่าวมา เป็นการเข้ามาร่วมกันทำกิจกรรมของผู้ที่มีจิตสาธารณะ เข้ามาช่วยกันจัดงานประเพณี เป็นการสืบทอดเจตนารมณ์สิ่งดีงามที่เคยถือปฏิบัติกันมา อีกทั้งยังทำให้ความสัมพันธ์ของคนที่เคยเหินห่าง ได้กลับมาแสดงพลังความสามัคคีของชุมชนขึ้นมาอีก

การแก้ปัญหาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสิ่งแวดล้อม เรื่องของประเพณี วัฒนธรรม การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้นั้น ต้องอาศัยความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และอาศัยความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว การแก้ปัญหาเริ่มมาจาก การที่พ่อแม่คอยบอกลูกหลาน ให้ตระหนักร่วมในการทำหมู่บ้านน่าอยู่ การจะไม่ทิ้งขยะลงในที่ต่าง ๆ เช่น ตามถนน ตามลำคลอง การเข้าร่วมและจัดทำตามประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้เริ่มมาจากครอบครัว ที่เอาใจใส่ให้ลูกหลานได้ปฏิบัติตามมากขึ้น ถือเป็นความสัมพันธ์ที่ดีอย่างหนึ่งที่คนในชุมชนพยายามสร้าง เพื่อให้เกิดการดูแลและรับผิดชอบในชุมชนร่วมกัน

การแก้ปัญหาในเรื่องต่าง ๆ เช่นการทิ้งขยะ การดูแลลำคลอง การทำบุญประเพณี พ่อแม่ก็คอยบอก คอยสอนให้ลูกหลานได้เข้ามามีส่วนร่วม ปฏิบัติให้เห็น นานเข้าลูกหลานก็ทำตาม เป็นการสร้างจิตสำนึกให้กับเด็ก ๆ ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ระบบเครือญาติที่ดีขึ้น ทุกวันนี้ลำคลองสะอาด หนองปลาได้ ก็มีกาแบ่งปันกันอยู่เหมือนเดิม ความสัมพันธ์ของเครือญาติที่ดีเหมือนเดิม จริงแล้วในช่วงที่ชุมชนเปลี่ยน ความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

มันก็มีนะ แต่ด้วยกระแสกระทบมันแรง เรื่องความสัมพันธ์เลยไม่ค่อยชัด แต่ทุกวันนี้ก็ดีนะ ครอบครัว ญาติพี่น้องก็ยังรักกัน แบ่งปันกันดีเหมือนเดิม (พะเนียด ชนะฤทธิ์, สัมภาษณ์)

3. ปัญหาสุขภาพของคนในชุมชน

ในชุมชนทุกวันนี้มีปัญหาในเรื่องสุขภาพ เกิดโรคใหม่ ๆ ขึ้นมา เช่น โรคเครียด โรคเบาหวาน โรคความดัน ปัญหายุงลาย ประชาชนขาดการดูแลและเอาใจใส่ต่อสุขภาพ ชุมชนนี้แต่ตั้งรับไม่มีการป้องกันหรือดูแลสุขภาพของตนเองเท่าที่ควรในเรื่องของสุขภาพชุมชนนั้น ทางคณะกรรมการหมู่บ้านนำอยู่ได้ประสานความร่วมมือไปที่สถานีอนามัยให้เข้ามาช่วยดูแลในส่วนที่เป็นแผนการส่งเสริมสุขภาพอนามัยของชุมชน โดยได้กำหนดเป็นแผนกิจกรรม ทำปฏิทินในการเฝ้าระวังโรคติดต่อต่าง ๆ เช่นในช่วงเดือนมกราคมเป็นช่วงที่มีการจัดงานเทศกาลปีใหม่ เป็นช่วงหลังน้ำลด เริ่มคราดนา เป็นการ เตรียมดิน ในการทำนาก็มีการใช้สารเคมี ทางสถานีอนามัยก็จะตั้งรับกับสิ่งที่เกิดขึ้นโดย การรณรงค์เพื่อป้องกันอุบัติเหตุในช่วงของเทศกาลปีใหม่ มีการรณรงค์ป้องกันอุบัติเหตุจากการทำนา เช่น หอยบาด ครีบลาด้า มีการแนะนำการใช้สารเคมีฆ่าวัชพืชให้มีการใช้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ในเรื่องของการป้องกันไข้เลือดออก พยายามกำจัดและรณรงค์ให้ทุกหมู่บ้านช่วยกันคว่ำกระป๋องต่าง ๆ ที่มีน้ำขังซึ่งเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดไข้เลือดออก นอกจากนี้ยังมีการรณรงค์ให้คนในชุมชนมีหลักประกันสุขภาพ ส่งเสริมการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ การทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่กล่าวมา อสม. ประจำหมู่บ้านจะเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินกิจกรรมโดยตรง ซึ่งจะมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำสถานีอนามัยบางนมโคและโรงพยาบาลเสนามาเป็นผู้ดูแล ให้การสนับสนุน ช่วยให้กิจกรรมต่าง ๆ สำเร็จตามที่ตั้งไว้

การทำงานเชิงรุกเพื่อดูแลสุขภาพชุมชนในครั้งนี้ได้ยึดหลักการในเรื่อง 6 อ. ซึ่ง 6 อ. นี้ได้แก่ 1. อ. ออกกำลังกาย 2. อ. อาหาร 3. อ. อารมณ์ 4. อ. อโรคยา 5. อ. อนามัยสิ่งแวดล้อม 6. อ. อบายมุข ทั้งหมดนี้เป็นเป้าหมายหลักของการทำงาน ในเรื่อง 6 อ. ดังกล่าวจะมี อสม. ประจำหมู่บ้านเป็นผู้ที่คอยรับผิดชอบหลักแต่ละเรื่องคอยดูแล เมื่อจะทำกิจกรรมอะไรก็จะมีการประชาสัมพันธ์ ให้คนในชุมชนได้ทราบและมาปฏิบัติร่วมกันเช่นเดียวกับกิจกรรมอื่น ๆ ในโครงการหมู่บ้านนำอยู่ที่ได้ทำมา จากการประสานงานและการร่วมกันทำงานระหว่าง อสม. ที่มีอยู่ในชุมชนกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข จึงได้มีการทำปฏิทินเพื่อดูแลสุขภาพชุมชน โดยแบ่งเป็นไปตามช่วงระยะเวลาของเวลาจนครบรอบในหนึ่งปีเพื่อให้ชุมชนได้มีสุขภาพดี

การทำนาปลอดสาร ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ทางชุมชนให้การสนับสนุน นอกจากจะเป็นการลดต้นทุนการผลิตแล้ว ยังช่วยให้สุขภาพของคนที่ใช้ปุ๋ยชีวภาพ ไม่ต้องทนรับสารพิษจากสารเคมีที่มีจากการทำนา กระบวนการของการจัดทำเกษตรปลอดสารพิษมีดังนี้คือ ในช่วงก่อนที่จะมีการจัดทำโครงการหมู่บ้านนำอยู่นั้น ผู้คนในชุมชนได้ผ่านการอบรมเรื่องการทำเกษตร

ปลอดสารพิษเพื่อลดต้นทุนมาแล้วหลายรอบ และผ่านการอบรมมาหลายที่ มีการเรียนรู้จริง แต่ก็ไม่ได้ตระหนัก ไม่เคยมีผู้ที่นำมาปฏิบัติได้ อบรมแล้วก็จบกันไป ไม่มีการปฏิบัติจริง ไม่ได้ผลอะไรเกิดขึ้น เพราะเขาไม่ได้ตระหนักรู้ พอมาถึงการทำหมูป่านน่าอยู่ครั้งนี้ จากการระดมปัญหาของหมูป่าน การทำนาที่ผ่านมายังใช้สารเคมีอยู่มาก ก่อให้เกิดปัญหาอีกหลาย ๆ อย่างตามมา ไม่ว่าจะเป็น ปัญหาสารเคมีปนเปื้อนและตกค้างในที่ต่าง ๆ ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดตามมาหลังจากที่ใช้สารเคมี ปัญหาต้นทุนในการผลิตสูง เป็นต้น ในการส่งเสริมการทำนาลดต้นทุนครั้งนี้ ได้เปลี่ยนแผนในการดำเนินการอบรมเรื่องการทำนาลดต้นทุนแบบใหม่ให้ได้ผลคือ ประสานความร่วมมือไปยังเกษตรอำเภอเสนา และองค์การบริหารส่วนตำบลบางนมโค เพื่อที่จะทดลองทำเกษตรปลอดสาร คัดเลือกผู้ที่สนใจมาเพียง 1 คนคือ นางพิมพ์ใจ ชูศาสตร์ เพื่อที่จะทดลองดูว่าการทำนาปลอดสารได้ผลดีอย่างไร เมื่อได้ผู้สนใจในการทำนาปลอดสารมาแล้ว ก็ให้เกษตรอำเภอพาไปอบรมในที่ต่าง ๆ พาไปศึกษาดูงานในสถานที่ที่ทำนาปลอดสารได้สำเร็จ

เมื่อกลับมาจากการศึกษาดูงาน และเข้าใจในกระบวนการทำนาปลอดสารดีแล้ว ผู้ที่จะทดลองก็มีความสนใจดีมีการซื้อหนังสือมาอ่านเองบ้าง อบต. บางนมโค จะเป็นผู้ที่รับประกันความเสี่ยงที่เกิดขึ้น หากการทำนาปลอดสารไม่สามารถลดต้นทุนได้ อบต. จะจ่ายเงินชดเชยให้ในจำนวน 15,000 บาท ทดลองการทำในนา 20 ไร่ พอทำจนเสร็จ เกษตรอำเภอก็จะมาเก็บข้อมูลตรวจสอบและการทำงานครั้งนี้ก็ถือว่าประสบความสำเร็จเพราะ ผู้ที่ทำนาปลอดสารสามารถลดต้นทุนการผลิตได้ถึง 20,000 บาท ไม่ต้องใช้สารเคมีในการทำนา

ที่เริ่มทำก็เพราะ อบต. เขามาแนะนำเราก็มีความสนใจอยากทำอยู่แล้ว เพราะเท่าที่ทราบมันก็ดีและได้ประโยชน์หลาย ๆ อย่างดีกับสุขภาพเราด้วย เริ่มแรกทาง อบต. ก็ให้การสนับสนุนทุกอย่าง มีการช่วยเหลือในเรื่องอุปกรณ์ ช่วยให้เราได้ไปศึกษาดูงาน และก็มีมารับประกันในเรื่องความเสี่ยงต่าง ๆ เช่น ถ้านาเกิดล้มหรือว่าทำเกษตรปลอดสารแล้วไม่ได้ผล ทาง อบต. ก็จะรับประกันในเรื่องความเสี่ยงให้ 15,000 บาท เราก็ชอบอยู่แล้วในเรื่องการทำนาปลอดสาร ยิ่งมีการมาช่วยสนับสนุนให้เรายิ่งอยากจะทำมากขึ้น คือไม่กลัวกับการขาดทุนที่จะเกิดขึ้นตอนนี้ก็ทดลองทำไปตามระบบทำมาได้แล้ว ปี ก็เห็นว่าได้ผลดี คือผลผลิตได้เท่าเดิม แต่การลงทุนของเราน้อยกว่าเดิม ตอนนี้ก็เพิ่งเริ่มทดลองใช้คือด้วยยาฉีดเป็นยาฉีดป้องกันแมลง ช่วงที่ทำก็มีเกษตรอำเภอมาคอยดูแล ติดตามการทำนาของเราอยู่เรื่อย ๆ การทำหรือขั้นตอนในการใช้สารอะไรต่าง ๆ เราก็ได้รับความรู้จากการที่เขาพาไปอบรมและไปศึกษาดูงาน แล้วก็นำมาลองปฏิบัติที่บ้านของเราการลดต้นทุนคือ ในส่วนที่เราใช้ซื้อยาฆ่าแมลงก็กลายเป็นว่าส่วนนั้นเราไม่ต้องจ่ายแล้ว ก็ถือว่า

ว่าช่วยลดต้นทุนของเราไปได้ดีทีเดียว ตอนนี้เราทำนาปลอดสารพิษเริ่มที่การใช้ยาป้องกันแมลงแบบสารชีวภาพก็ช่วยให้เราไม่ต้องห่วงในเรื่องของการดูแลสุขภาพ เพราะเมื่อก่อนเราใช้ยาฆ่าแมลงฉีดฆ่าแมลงที่นาเรา แต่เราก็ไม่สามารถป้องกันสารที่เข้าสู่ร่างกายได้ ถึงแม้จะไม่แสดงออกว่ามีสารพิษต่าง ๆ เข้าสู่ร่างกายเรา แต่เรารู้ว่ามันมีพิษ ถ้าเราป้องกันไม่ดีก็จะเป็นอันตรายกับเราทุกครั้งที่มีการฉีดยา แต่เมื่อหันมาใช้สารชีวภาพทำให้เราสบายใจมากขึ้นไม่ต้องเป็นห่วงในเรื่องของสารที่เข้าสู่ร่างกาย สุขภาพจิต สุขภาพกายก็ดีขึ้นตามมา (พิมพ์ใจ ชูศาสตร์, สัมภาษณ์)

เมื่อการทำนาครั้งแรกประสบความสำเร็จก็เหมือนการให้กำลังใจ มีความมั่นใจในการทำมากขึ้น หลังจากนั้นก็สามารถปล่อยให้มีการดำเนินการได้เองเพียงแค่ว่าหน่วยงานต่าง ๆ คอยดูอยู่ห่าง ๆ การทำเกษตรปลอดสารครั้งนี้เป็นตัวอย่างที่ดี ทำให้มีการขยายผลของการทำได้มากขึ้น ในระยะหลังที่ได้ทำไปแล้วก็ได้มีการค่อย ๆ ขยายเครือข่ายของผู้ที่สนใจทำนาปลอดสาร ได้มีผู้สนใจเข้ามาเป็นสมาชิกในการทำมากขึ้น ซึ่งตอนนี้มีผู้ที่เข้าร่วมเครือข่ายการทำนาปลอดสารเพิ่มขึ้นมาอีก 9 คน ถ้าการทำนาปลอดสารขยายเพิ่มมากขึ้น ปัญหาต่างที่เกิดขึ้นหลังจากการทำนาที่ใช้สารเคมีก็จะลดลงตามไปด้วย การทำนาปลอดสารที่ช่วยลดปัญหาในเรื่องต่าง ๆ เป็นความคิดเชิงระบบ ไม่ใช่แค่ลดต้นทุนอย่างเดียวแต่มีผลดีต่อสุขภาพ ซึ่งกระบวนการที่ทำ จะมีหน่วยงานจากเกษตรอำเภอมาสังเกตความรู้ ทำให้เห็นและมั่นใจมากขึ้น ได้เรียนรู้ ได้เห็นและตระหนัก มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เรื่องกระบวนการถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ กระบวนการกลุ่ม กระบวนการมีส่วนร่วม กระบวนการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่นำพาความสำเร็จมาให้ชุมชน กุ้ง หอย ปู ปลา ก็ได้ฟื้นกลับมาอยู่กับธรรมชาติได้อีกครั้ง พระแม่โพสพก็ไม่ตาย ทุนทางสังคมมิติวัฒนธรรมก็กลับมา เพราะการทำนาปลอดสารเป็นการให้ชีวิตกับผืนนาอีกครั้ง

การทำนาปลอดสารยังเป็นโรงเรียนชุมชน เป็นการเรียนรู้นอกห้องเรียน ไม่มีอาคารห้องแล็บ คือห้องนา ธรรมชาติการเรียนรู้ของชาวนาคือ เรียนรู้คู่กับการปฏิบัติ จึงจะเกิดปัญญา เกิดองค์ความรู้ เปรียบเสมือนเป็นการเห็นช้างทั้งตัว มันจะแก้ปัญหาที่ถูกต้องได้ (สุรินทร์ กิจนิตยวิธ, สัมภาษณ์)

3.4 ความเป็นบ้านเกาะกลางในปัจจุบันตามโครงการหมู่บ้านอยู่

หลังจากที่บ้านเกาะกลางเคยได้ร่วมมือในการทำโครงการหลาย ๆ โครงการร่วมกับหน่วยงานการพัฒนาที่เข้ามาในชุมชน โครงการที่เคยเกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็น การจัดทำกลุ่มออมทรัพย์ การจัดทำกลุ่มเกษตรปลอดสาร ฯลฯ โครงการต่าง ๆ ที่ได้ดำเนินการนั้น เป็นเสมือนเครื่องมือหล่อหลอม

ให้คนในชุมชนได้มีโอกาสเข้ามาพูดคุยพบปะกันมากขึ้น เมื่อมีการพูดคุยพบปะกันมากขึ้น แนวทางในการพัฒนาและการแก้ปัญหาต่าง ๆ จึงเกิดขึ้น การตระหนักถึงปัญหาร่วมกัน ทำให้คนในชุมชนหันหน้าเข้าหากัน เป็นการเพิ่มความร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาชุมชนของตนเอง เกิดการเรียนรู้ที่จะอยู่ให้เท่าทันกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน การมีผู้นำในชุมชนที่เข้มแข็ง เป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของการพัฒนา การทำงานในด้านต่าง ๆ ของผู้นำ เป็นเสมือนการพัฒนาศักยภาพของผู้นำไปในตัว เมื่อผู้นำมีความเข้มแข็ง ผู้คนก็ให้ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ผู้นำกำลังทำอยู่ เมื่อชุมชนเกิดความเชื่อมั่นว่าสิ่งที่ทำนั้นจะทำให้เกิดความน่าอยู่ในชุมชนได้ ก็เกิดความคิดในการพัฒนาอยากเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานชุมชน

หากจะมองภาพของชุมชนในปัจจุบันนี้ ให้เห็นถึงความชัดเจนในความเป็นอยู่ เมื่อมองไปในเรื่องของสภาพแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติที่มี วัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิมของชุมชน และการดูแลสุขภาพของคนในบ้านเกาะกลางก็จะเห็นได้ว่า สภาพแวดล้อมโดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นสภาพภูมิทัศน์ น้ำหนอง คลองบึง ที่มีอยู่ในพื้นที่ ณ. ปัจจุบันนี้ เป็นคลองที่สะอาดขึ้นมาก คลองกลับมามีชีวิตและให้คุณค่ากับคนในชุมชนมากขึ้นอีกครั้ง หลังจากที่วิกฤตต่าง ๆ เกิดขึ้นทำให้คลองกลายเป็นเหมือนแหล่งสะสมขยะ สะสมความทุกข์ของคนในชุมชน ลำคลองกลายเป็นที่กักเก็บวัชพืช เมื่อชุมชนได้ให้ความสนใจในการดูแลลำคลองอย่างจริงจัง มีการสร้างจิตสำนึกให้คนในหมู่บ้านรักในสายน้ำที่เคยหล่อเลี้ยงชีวิต มีการดูแลและบริหารจัดการคลองให้แลดูสะอาดอยู่เสมอ คลองก็สามารถกลับมา เป็นที่ ๆ ให้แหล่งอาหารกับคนในชุมชนได้อีกครั้ง แม้ความอุดมสมบูรณ์จะมีไม่มากเท่ากับเมื่อก่อน แต่สิ่งที่ชุมชนได้ร่วมกันทำนั้น เหมือนกับเป็นการสร้างธรรมชาติให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง ผู้คนสามารถใช้ลำคลองเป็นแหล่งอาหารอีกครั้งมีการลงไปหาปลาในลำคลองมากขึ้น แม้ความอุดมสมบูรณ์จะมีไม่มากเหมือนก่อน แต่ก็มีพอให้ชุมชนได้หล่อเลี้ยงชีวิตไปกับธรรมชาติที่กลับมาสมบูรณ์ ในระดับที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ตอนนี้ลำคลองขนมจินของเราสะอาดขึ้นเยอะ มีความแตกต่างจากเมื่อก่อนมาก อยากให้มาเห็นสภาพของลำคลองก่อนที่จะมีการเข้ามาดูแลอย่างจริงจังว่ามีสภาพเป็นอย่างไร ขยะนี้เต็มคลอง ผักตบชวา ก็เยอะ ปลา ก็ตาย น้ำก็เน่า แต่ตอนนี้ค่อยหายใจได้น้อย ผักตบชวา ก็ไม่ได้เป็นปัญหาอย่างเมื่อก่อนแล้ว ลดลงไปเยอะ คนเดี๋ยวนี้เขามีจิตสำนึกดีขึ้น ไม่ค่อยได้ฉีดยาฆ่าหอยเชอรี่กันแล้ว ปลา ก็เริ่มมีมาให้เห็น ที่ว่ามีมาให้เห็นคือ ดีใจนะตอนนี้เริ่มเห็นคนลงไปตกปลา หาปลาตามลำคลองแล้ว น้ำก็สะอาด ขยะอะไรก็ไม่มีให้เห็นแล้ว ถือว่าดีขึ้นกว่าเมื่อก่อนเยอะเลย แต่ก็ต้องช่วยกันดูแลไปเรื่อย ๆ (ปรีชา ดัสดุลย์, สัมภาษณ์)

นั่นคือภาพที่เห็นในปัจจุบันว่าสภาพแวดล้อมเป็นอย่างไร ส่วนในเรื่องของวัฒนธรรม ประเพณี เมื่อมีการรื้อฟื้นให้สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้กลับคืนมาใหม่อีกครั้ง ชุมชนเริ่มมีความคึกคักอีกครั้ง เพราะคนในชุมชนเห็นว่าประเพณีที่มีในชุมชนเป็นสิ่งที่ยังคงอยู่ในใจของผู้คนเสมอมา อยากให้นำกลับมาปฏิบัติให้ลูกหลานได้ดู แม้มีบางช่วงที่ผ่านมาสี่ห้าปีไม่ได้มีการนำมาปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง แต่ก็รู้ว่าทุกคนยังผูกพันกับสิ่งที่เรียกว่าเป็นประเพณี วัฒนธรรม ของตนเองอยู่ การรื้อฟื้นประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ ของชุมชน ได้ถือปฏิบัติมีการทำอย่างจริงจังมากขึ้น โดยการจัดให้มีปฏิทิน วัฒนธรรมประจำปีของชุมชนขึ้นมา มีการกำหนดว่าช่วงไหนจะทำในเรื่องอะไรกัน เป็นการยืนยันว่า กิจกรรมนั้น จะนำกลับมาปฏิบัติกันทุก ๆ ปี เป็นการดำรงอยู่ของความดั้งเดิมในชุมชน ในส่วนเรื่อง การทำปฏิทินชุมชนนี้ ได้นำเข้าที่ประชุม ความเห็นของคนส่วนใหญ่บอกว่าจะมีการจัดทำปฏิทิน ขึ้นมาให้ชัดเจนเลยว่าช่วงไหนจะทำอะไรบ้าง แต่โดยภาพรวมแล้ว ในทุกช่วงเทศกาลของงานที่ถือเป็นประเพณี วัฒนธรรมของไทยที่ได้มีการกำหนดขึ้น คนในบ้านเกาะกลางก็มีการจัดงานขึ้นตามนั้น ทุกปี

ในการจัดทำปฏิทินชุมชนนั้น ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี ทำให้ทุกคนรู้เลยว่าช่วงไหนเราจะ ร่วมกันทำอะไร การจัดงานต่าง ๆ ตามประเพณี เราจะมีการร่วมกันจัดงานกันทุก งานตามประเพณีแบบไทย เพื่อให้คนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม กิจกรรมที่เป็นของชุมชนเองก็จัดแทรกเข้าไปให้ครบ เหมือนกับที่เคยปฏิบัติกันมา ในอดีต แม้จะไม่ดีเท่าเดิมแต่ก็ทำให้เราได้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน (ปรีชา ดัสกุลย์, สัมภาษณ์)

ในเรื่องของประเพณีวัฒนธรรมจะเป็นความชัดเจนในการถือปฏิบัติ เพราะเมื่อผู้นำมี ความเห็นว่าสิ่งเก่า ๆ ที่มีความหมายต่อคนในชุมชนควรได้นำมาปฏิบัติอีกครั้ง การรื้อฟื้นได้เกิดขึ้น จริง ๆ ในทุกช่วงเมื่อมีเทศกาล และมีการปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้สิ่งเหล่านี้ได้กลายมาเป็นวัฒนธรรม ของชุมชนและให้มีการถือปฏิบัติเรื่อย ๆ ไป

ตอนนี้หมู่บ้านดีกว่าเดิมเยอะ คนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานมากขึ้น ดูน่าอยู่ มากขึ้นในเรื่องประเพณี วัฒนธรรม ที่เคยปฏิบัติกันมาที่เกือบจะหายไปจากชุมชน แล้วนั้น กลับมาแล้วเพราะการทำโครงการหมู่บ้านน่าอยู่นี้แหละ มีการรวมตัวของ คนเพราะการได้มาร่วมรื้อฟื้นประวัติศาสตร์ชุมชน รื้อความหลัง ทำให้ได้รู้ถึงความ มีศักดิ์ศรีของคนในชุมชน ประเพณีเก่า ๆ เมื่อได้รื้อฟื้นมาก็เป็นการเยียวยาและ ดูแลสุขภาพจิตของคนในชุมชน ความเป็นจริงมากขึ้น ตอนนี้ประเพณีอะไรต่าง ๆ ที่เคยเป็นของชุมชนก็ได้มีให้เห็นแล้ว อย่างเช่น ประเพณีการทำบุญปี ตอนนี้มีการ

จัดทำกันทุกปีอย่างต่อเนื่อง การทำบุญลานข้าว ก็ถือเป็นสิ่งที่ชุมชนต้องปฏิบัติทุก
ๆ ปีไปแล้ว ดีขึ้นเยอะนะ (สุรินทร์ กิจนิตชีว, สัมภาษณ์)

โดยรวมแล้วถึงแม้ว่าประเพณีที่ได้ร่วมกันจัดทำขึ้น ไม่ได้ทำให้ภาพความน่าอยู่
อย่างเช่นในสมัยก่อนกลับมาได้ครบทุกขั้นตอน แต่การรื้อฟื้นสิ่งที่เคยเป็นสิ่งดีงามของชุมชนขึ้นมา
ก็เป็นภาพรวมของความน่าอยู่มีให้เห็นอย่างชัดเจน การจัดการรื้อฟื้นประเพณีเก่า ๆ ในครั้งนี้ มีผล
ให้ง่ายต่อการรวมตัวของผู้คนในชุมชน ง่ายต่อการที่จะพัฒนาชุมชนไปในด้านอื่น ๆ อีกต่อไป

ในเรื่องของการดูแลสุขภาพชุมชนนั้น เน้นการแนวทางการทำงานเชิงรุกมากกว่าการตั้ง
รับ เพราะเท่าที่ผ่านมาชุมชนมีแต่ตั้งรับไม่มีการป้องกัน และไม่มีใครคอยกระตุ้นหรือเอาใจใส่ใน
การดูแลสุขภาพของชุมชนมากนัก สุขภาพของคนย่ำแย่ลงทุกวัน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของสุขภาพจิต
สุขภาพกายกำลังเป็นเรื่องที่น่าห่วง ตอนนี้ในชุมชนมีการเอาใจใส่ในเรื่องการดูแลสุขภาพของ
ชุมชนมากขึ้น มีการจัดทำอย่างจริงจัง เจ้าหน้าที่สาธารณสุขร่วมกับ อสม. ได้ร่วมกันวางแผนที่จะมี
การตั้งรับกับปัญหาในเรื่องสุขภาพของคนในชุมชน เพื่อความอยู่ดีมีสุขของชุมชน

การแก้ปัญหาในเรื่องสุขภาพของชุมชน สิ่งที่เปลี่ยนไปมากและมีให้เห็นอยู่เสมอใน
ปัจจุบันนี้ก็คือ การตื่นตัวในการดูแลสุขภาพชุมชนของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่เกี่ยวข้อง อีกทั้ง อสม.
ในหมู่บ้าน เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่ประสานความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข
อสม. ก็เริ่มมีบทบาทชัดเจนมากขึ้นกว่าเมื่อก่อน อสม. มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ โดยการ
ให้ อสม. ที่มีในหมู่บ้านทั้งหมด 10 คนนั้นได้แบ่งโซนในรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับการดูแล
สุขภาพของคนทั้งชุมชน ตรงนี้เป็นความตระหนักร่วมกันของคนในชุมชนว่าปัจจุบันสุขภาพของ
ชุมชนเป็นเรื่องน่าห่วง ถ้าไม่มีการตั้งรับ ไม่มีการตื่นตัวทุกอย่างก็จะแย่ไปกว่าเดิม ในเรื่องการดู
และสุขภาพชุมชนนั้น

ตอนนี้ในภาพรวมชุมชนก็มีการรับรู้และตื่นตัวในการดูแลสุขภาพกันดี เพราะอะไรรู้
ใหม่ เพราะเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและ อสม. ให้ความเอาใจใส่ในการดูแลสุขภาพ
ของคนในชุมชนมากขึ้น เราเป็น อสม. ได้รับความรู้อะไรมาก็มาบอก นำมา
ถ่ายทอดให้คนในหมู่บ้านฟัง บางสิ่งที่เขาไม่เข้าใจ ไม่ลงมือทำ ไม่ป้องกันโรคต่าง ๆ
ช่วยเรา เราก็เข้าไปอ้าบอຍ ๆ ประชาสัมพันธ์บอຍ ๆ จนคนตระหนักได้การทำงานก็
จะง่ายขึ้น อย่างเช่นเรื่องการจัดยุ้งลายตอนนี้ก็ถือว่าดีขึ้นเพราะเราเข้าไปอ้าใน
เรื่องการป้องกัน มีการให้ความรู้ข่าวสาร ภาพรวมตอนนี้ถึงจะไม่ดีมาก แต่ก็ดีขึ้น
กว่าเดิม (พะเนียด ชนะฤทธิ์, สัมภาษณ์)

ทั้งหมดคือภาพรวมความเป็นอยู่ของบ้านเกาะกลาง ภาพการพัฒนาในเรื่องการช่วยกัน
ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม การรื้อฟื้นประเพณี วัฒนธรรม การดูแลสุขภาพของชุมชน สิ่งเหล่านี้เป็นผล

ที่เกิดมาจากการตระหนักถึงปัญหาร่วมกันของคนในชุมชนมาตั้งแต่แรก เมื่อทุกคนรู้ว่าอะไรคือความไม่น่าอยู่ เมื่อมีการร่วมกันปรับเปลี่ยนสิ่งที่เป็นความไม่น่าอยู่ให้ดีขึ้น ภาพรวมความเป็นชุมชนก็กลับมา การพัฒนาหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านน่าอยู่นั้นถือเป็นความภูมิใจของคนในชุมชน ถือว่าการจัดโครงการ ฯ ในครั้งนี้ประสบความสำเร็จในแง่ของการรวมคน รวมพลังให้เข้ามาร่วมกิจกรรมได้มากในระดับหนึ่ง

ตอนนี้ความน่าอยู่ก็มีอยู่ในระดับหนึ่งที่พอใจ แต่ถ้าจะให้มากกว่านี้ ก็ยากให้คนในชุมชนมีความสามัคคีกันมากกว่าที่เป็นอยู่ ถ้าทุกคนให้ความร่วมมือร่วมใจสามัคคีกันดีกว่านี้ ก็ถือได้ว่าเป็นความน่าอยู่และเพียงพอต่อชุมชนแล้ว แต่ถ้าหากมองภาพบ้านเกาะกลางเทียบกับหมู่บ้านใกล้เคียงในละแวกนี้ เกาะกลางก็ถือว่าเป็นหมู่บ้านที่มีความสามัคคีกันมากกว่าอีกหลาย ๆ แห่ง (ปรีชา ดัสตุลย์, สัมภาษณ์)

กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นขั้นตอน กระบวนการในแต่ละช่วง ก็ถือได้ว่าเป็นสื่อกลางที่เข้ามาประสานให้เกิดความร่วมมือในการทำงานร่วมกัน เป็นสื่อที่สร้างให้เกิดการพัฒนาและการเรียนรู้ในหลาย ๆ ด้านร่วมกัน กิจกรรมทำให้เกิดผู้นำ เกิดการพูดคุย ทำให้คนได้ เข้ามาปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น ภาพหมู่บ้านของบ้านเกาะกลางในปัจจุบันนี้ เป็นภาพของความสำเร็จจากความร่วมมือร่วมใจของคนในหมู่บ้านได้มีการเคลื่อนไหว มีการพัฒนาในหลาย ๆ ด้าน ผู้นำที่ต้องการให้เห็นความเจริญเกิดขึ้นในหมู่บ้าน พยายามที่จะหากิจกรรมการพัฒนาเข้ามาสู่หมู่บ้านโดยมีความหวังลึก ๆ ว่าเมื่อมีกิจกรรม ก็จะช่วยให้เกิดการพบปะพูดคุย การพูดคุยช่วยให้ชุมชนที่เคยมีแต่ความเหินห่าง ได้ทำให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงของชุมชนไปพร้อม ๆ กัน

3.5 แนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนในโครงการหมู่บ้านน่าอยู่

ทั้งหมดที่กล่าวมาคือกระบวนการทำหมู่บ้านน่าอยู่ ที่บ้านเกาะกลางเป็นผู้จัดทำเนิการ โดยมีจุดเริ่มต้นที่การค้นหาความไม่น่าอยู่และมีหลายปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชน ทำให้คนในหมู่บ้านได้ตระหนักและให้ความสำคัญกับทุกปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ซึ่งหากจะมองย้อนไปดูสภาพก่อนทำหมู่บ้านน่าอยู่ ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางกายภาพ สิ่งแวดล้อม ความสกปรกสุขภาพที่ย่ำแย่ โรคความเครียดกำลังจะมาเยือน วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ไม่ได้นำมาปฏิบัติ นอกจากนี้พฤติกรรมของคนยังเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป พฤติกรรมของคนมักจะไม่เอาธุระเรื่องส่วนรวม อยู่แบบตัวใครตัวมัน โดยให้เหตุผลในเรื่องความไม่มีเวลา การทำมาหากิน การประกอบอาชีพ ทุกอย่างมีแต่ความเร่งรีบ เวลาที่มีค่าเป็นเงินเป็นทอง ฯลฯ

หากผู้คนขาดจิตสำนึกรักชุมชน ไม่มีกิจกรรมที่ให้ทุกคนได้มาเรียนรู้ร่วมกัน ความน่าอยู่ของหมู่บ้านก็คงไม่เกิดขึ้น หากจะย้อนมองอีกมิติหนึ่งของการพัฒนา มองการจัดทำหมู่บ้านน่าอยู่เป็นสื่อกลางของการพัฒนา จะเห็นได้ว่าหมู่บ้านน่าอยู่ถือเป็นสื่อที่รวมความเป็นชุมชนรวมความสามัคคี ให้คนกลับมารวมตัวกันอีกครั้งได้เป็นอย่างดี เป็นเหมือนเครื่องมือในการพัฒนาที่มีกุศโลบายโดยที่ไม่มีใครรู้ตัวว่า แท้จริงแล้วการทำเรื่องหมู่บ้านน่าอยู่ สิ่งที่ได้มากกว่าความน่าอยู่ที่เกิดขึ้น ซึ่งหากแยกมองในเรื่องกระบวนการความสัมพันธ์ของคน จะเห็นได้ว่า พฤติกรรมที่ดีของคนเริ่มมีมาให้เห็น ผู้คนมีความสามัคคี มีพลัง มีความรักต่อชุมชน มีการรวมกลุ่ม มีการพูดคุยกันมากขึ้น เมื่อมีการพูดกันอย่างสม่ำเสมอ ก็ทำให้ความคิดและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและกันเกิดขึ้น การที่คนได้มาคุยถึงปัญหา ได้มาร่วมกันแก้ปัญหา ก็ทำให้ระบบความสัมพันธ์ของคนทั้งหมู่บ้านดีขึ้น เวลามีการจัดงาน การมีใจร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ ก็มีมากขึ้น หากจะเปรียบเทียบกับสมัยก่อนก็มีลักษณะเหมือนการลงแขกเอาแรงกันและกันในเรื่องการทำมาหากิน แต่ภาพการลงแขกเอาแรงของปัจจุบันไม่มีให้เห็นแล้ว การที่ทุกคนเข้ามาร่วมกันทำงาน ทุกคนได้ตระหนักในเรื่องการมีส่วนร่วมก็เป็นนิมิตรหมายที่ดีที่การพัฒนาในเรื่องต่อ ๆ ไปจะง่ายขึ้นกว่าเดิม

โดยภาพรวมการพัฒนาในเรื่องหมู่บ้านน่าอยู่นี้ ภาพรวมของชุมชนเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น สิ่งเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่ทำให้คนในหมู่บ้านลุกขึ้นมารวมตัวกัน มีความร่วมมือร่วมใจกัน คนในชุมชนตื่นตัวที่จะเรียนรู้ในสิ่งใหม่ ๆ มากขึ้น เช่น การทำนาที่เคยทำอย่างไรก็อย่างนั้น แม้จะมีหน่วยงานอื่น ๆ จะเข้ามาให้ความรู้ในเรื่องของการทำเกษตรปลอดสารแต่เมื่อหน่วยงานเหล่านั้นไม่ได้เข้ามาเอาใจใส่อย่างจริงจังก็ทำให้ ชาวบ้านไม่มีความเชื่อมั่นในสิ่งที่จะเกิดขึ้น เพราะเขาเรียนรู้มาตั้งแต่ต้นว่าที่ผ่านมาเขาลองผิดลองถูกมามาก ผลที่เกิดขึ้นเพราะความไม่รู้ทำให้วิถีชีวิตของชุมชนเปลี่ยนไปครั้งแล้วครั้งเล่า ชาวบ้านต้องเป็นฝ่ายตั้งรับเสมอ เมื่อการพัฒนานั้นไม่ได้ผลคนที่ได้รับผลกระทบที่สุด ก็คือชาวบ้านเอง จึงทำให้เกิดความหวาดกลัวที่จะรับอะไรใหม่ ๆ ที่ยังไม่มี การทดลองให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

สำหรับแนวทางในการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนในเรื่องหมู่บ้านน่าอยู่นั้น ชาวบ้านมีแผนในการจัดทำหมู่บ้านน่าอยู่ขึ้นทุกปี จัดให้มีคณะกรรมการ 25 คน ขึ้นมาเพื่อดูแลและจัดการเรื่องความน่าอยู่ของหมู่บ้านในทุก ๆ ปี ชาวบ้านก็จะมีการทบทวนเพื่อป้องกันปัญหาใหม่ ๆ ที่จะเกิดกับชุมชนในทุก ๆ ปี หากมีปัญหาใหม่ขึ้นมา ก็ร่วมกันระดมความคิดเห็นในกระบวนการลักษณะเช่นเดียวกันกับที่เคยทำร่วมกันมาคือ ค้นหาปัญหา แล้วหาทางแก้ไขจัดการกับปัญหานั้น ๆ การจัดทำหมู่บ้านน่าอยู่ที่มีนี้ ถือได้ว่าเกิดจากการเรียนรู้ว่าสิ่งที่ทำนั้นให้ผลดีกับชุมชนอย่างไร เป็นการสร้างวัฒนธรรมใหม่ ๆ ขึ้นมาให้ทุกคนได้ร่วมกันปฏิบัติเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง ความยั่งยืนของการจัดทำโครงการหมู่บ้านน่าอยู่ในตอนนี้คือ การปรับแผนพัฒนาหมู่บ้านให้มีการบูรณาการกับ

แผนระดับตำบล เพื่อให้แผนของหมู่บ้านได้นำมาซึ่งการปฏิบัติอย่างจริงจังต่อไป เหมือนกับการบรรจุแผนให้ทันกับปีงบประมาณของ อบต. การทำหมู่บ้านน่าอยู่ไม่ได้หยุดการทำไว้เฉพาะที่บ้านเกาะกลางเท่านั้น ได้มีการเผยแพร่ขยายผล โดยผ่านสื่อต่างๆ มีการจัดทำวีดิทัศน์เผยแพร่ มีการประชาสัมพันธ์ผ่านรายการวิทยุชุมชนในพื้นที่ นอกจากนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเรื่องการจัดทำเมืองน่าอยู่หมู่บ้านน่าอยู่อย่าง สำนักงานสาธารณสุข โรงพยาบาลอำเภอเสนา หน่วยงานราชการในอำเภอเสนา ได้การจัดทำขยายเครือข่ายการจัดทำหมู่บ้านน่าอยู่ในอีกหลายพื้นที่ในอำเภอเสนา โดยใช้บ้านเกาะกลางเป็นต้นแบบในการจัดทำ เป็นการทำงานที่มีหลายหน่วยงานมาร่วม อย่างน้อยก็มีหน่วยงานในพื้นที่ให้การสนับสนุน และจะถือปฏิบัติกันอย่างนี้เรื่อย ๆ ไป

3.6 กระบวนการทุนทางสังคมในปัจจุบันที่ผ่านโครงการหมู่บ้านน่าอยู่

สภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชน ทำให้ชุมชนได้หาแนวทางในการแก้ปัญหาโดยผ่านการจัดทำโครงการหมู่บ้านน่าอยู่ขึ้น ซึ่งแนวทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ก่อนที่จะเป็นหมู่บ้านน่าอยู่ที่ได้เห็นได้ในปัจจุบัน จะพบว่า กระบวนการทุนทางสังคมได้เกิดขึ้นทั้งในช่วงก่อน ระหว่าง และหลังจากที่ทำหมู่บ้านน่าอยู่ กระบวนการทุนทางสังคมได้เกิดขึ้นในแต่ละช่วงของการทำกิจกรรม

ก่อนที่จะเริ่มดำเนินการในการแก้ปัญหา การตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นของคนในชุมชน เป็นสิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า ชุมชนมีจิตสำนึกในการรักบ้านเกิดมีพลัง ต้องการจะให้ชุมชนมีสภาพความเป็นอยู่ในหลาย ๆ ด้านดีขึ้น มีการตระหนักถึงปัญหาและหาแนวทางร่วมกันในการแก้ปัญหา ดังนั้นถือได้ว่าเป็นทุนทางสังคม ที่เป็นพื้นฐานนำไปสู่การแก้ปัญหาของชุมชน กระบวนการทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นนี้ มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ

1. ระบบเครือข่าย จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นตั้งแต่เริ่มแรกตั้งชุมชน ช่วงจุดเปลี่ยนของชุมชน จนมาถึงช่วงปัจจุบัน ความสัมพันธ์ในระบบเครือข่ายจะเข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในกระบวนการทุนทางสังคมที่เกิดขึ้น ความสัมพันธ์ของระบบเครือข่ายในช่วงปัจจุบันของชุมชน จะเป็นในรูปแบบ การปลูกฝัง ให้เด็กในครอบครัวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของชุมชน ไม่ว่าจะเป็น การช่วยกันดูแลแก้ปัญหาในเรื่องขยะ เรื่องลำคลอง ให้มีการช่วยกันดูแล ส่วนในเรื่องของประเพณี วัฒนธรรม ก็จะเป็นความสัมพันธ์ในรูปแบบของการเตรียมสิ่งของในการเข้าร่วม ประเพณีที่ชุมชนจัดขึ้น ในความเป็นจริงไม่ว่าจะสถานการณ์จะเป็นอย่างไร ระบบความสัมพันธ์แบบเครือข่าย ก็เป็นฐานสำคัญที่ทำให้กระบวนการทุนทางสังคมในแต่ละช่วงดำเนินการไปได้ ขึ้นอยู่กับว่าช่วงนั้น ๆ ได้รับผลกระทบอะไร มากน้อยแค่ไหน

2. ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ในเรื่องนี้ทำให้เกิดกระบวนการทุนทางสังคมขึ้นในระหว่างทำกิจกรรมในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมขึ้นมา จะเห็นได้ว่า เมื่อปัญหาในเรื่องสิ่งแวดล้อมมีมากขึ้น ทุกคนในชุมชนเกิดความตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม ที่มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคนในชุมชน จึงได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือกันในเรื่องของการดูแลคลองจัดการเรื่องขยะ จัดการในเรื่องหญ้าที่ขึ้นรกในที่ต่าง ๆ ของหมู่บ้าน มีการจัดการในเรื่องการปรับภูมิทัศน์ในชุมชนให้ดีขึ้น เป็นเรื่องของการบริหารจัดการให้สภาพแวดล้อม ด้านกายภาพของชุมชนให้ดีขึ้น ความมีน้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันเหล่านี้เป็นระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในการร่วมกันแก้ปัญหา

3. ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ เป็นสิ่งที่ทำให้คนได้มารวมตัวกัน กระบวนการทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นในเรื่องเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรมนี้ เกิดขึ้นเริ่มมาจาก จิตสำนึกในประวัติศาสตร์ของชุมชน ที่ต้องการให้ประเพณีวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชุมชนได้กลับมาปฏิบัติในชุมชนอย่างต่อเนื่อง การที่ชุมชนได้นำประเพณี วัฒนธรรม กลับมาปฏิบัติอีกครั้ง ก็เป็นจิตสำนึกร่วมของชุมชน เป็นการดำรงอยู่ของประเพณี วัฒนธรรม ซึ่งตรงนี้ได้ทำให้คนในชุมชนได้มาร่วมประเพณีกัน ได้มาช่วยเหลือกันในการจัดงาน ได้มาพบปะพูดคุยกัน ลูกหลานในหมู่บ้านก็ได้ซึมซับถึงแนวทางการปฏิบัติ ที่พ่อแม่ ปู่ย่า ตายายเคยได้ร่วมกันปฏิบัติมา

4. การเกิดกลุ่มผู้นำ ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ทำให้กระบวนการทุนทางสังคมขับเคลื่อนไปได้ เพราะผู้นำเป็นเสมือนบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเชื่อถือ ศรัทธา ทำให้คนในชุมชนเชื่อมั่นและอยากเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม การแก้ปัญหาต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นด้วยความร่วมมือ

จากที่กล่าวมาจะเห็นถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีในชุมชน องค์ประกอบเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดกระบวนการทุนทางสังคม จะเห็นได้ว่า สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดระบบคิดที่เป็นทุนทางสังคม เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม การเข้ามาเรียนรู้ในการพัฒนา สิ่งเหล่านี้ทำให้คนผูกพัน รักใคร่ สามัคคีกัน และเป็นจุดเริ่มที่ทำให้คนในชุมชนคิดแนวทางพัฒนาชุมชนในทางที่ดีขึ้น ทำให้เกิดรูปแบบการพัฒนาที่เป็นความต้องการของชุมชนจริง ๆ ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้จาก กระบวนการทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นนี้ ก็เป็นความน่าอยู่ของหมู่บ้าน ซึ่งจะเห็นได้จาก การแก้ปัญหาของชุมชนทั้ง 3 ด้าน ในเรื่องสิ่งแวดล้อม ประเพณี วัฒนธรรม การดูแลสุขภาพ จะทำให้เกิดความน่าอยู่ในชุมชนคือ การที่คนมีจิตสำนึกในการเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรม ความน่าอยู่ด้านกายภาพของชุมชนดีขึ้น และสุขภาพของคนได้รับการดูแล

3.7 สรุปภาพรวมความเป็นบ้านเกาะกลาง

จากความพยายามในการสร้างกลุ่มกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน การรวมกลุ่มก็ไม่ได้มีความยั่งยืน เพราะสภาพการณ์ต่าง ๆ ไม่มีความต่อเนื่อง หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุน ก็จบโครงการลงจึงมีส่วนทำให้กลุ่มไม่สามารถยืนต่อไปได้ รวมทั้งปัญหาภาวะเศรษฐกิจที่เข้ามาก็ทำให้กลุ่มต่าง ๆ ได้รับผลกระทบกลุ่มก็ล้มลงไป แต่ผลดีที่ได้รับคือ การมีกลุ่มผู้นำเกิดขึ้นเพื่อคอยดูแลและพัฒนาหมู่บ้านของตนเมื่อมีสิ่งอำนวยความสะดวก ในช่วงระยะนี้ ปัญหาต่าง ๆ ที่เคยเกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องขยะ ล้าคลองเน่าเสีย สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม ปัญหาการลดความสำคัญในเรื่องประเพณี วัฒนธรรม ปัญหาสุขภาพของคนในชุมชน ก็เริ่มกลับเข้ามาอีกครั้ง แม้จะไม่มากแต่ก็ถือว่าเป็นปัญหาที่ชุมชนจะต้องช่วยกันแก้ไข สภาพลักษณะดังที่กล่าวมาคนในบ้านเกาะกลางเรียกว่า “เป็นความทุกข์หรือความไม่น่าอยู่ของชุมชน” ผู้คนในชุมชนได้รวมตัวกันเพื่อสร้างทุนทางสังคมให้เกิดขึ้นในชุมชน เป็นการหากิจกรรมให้คนในชุมชนได้ทำร่วมกัน นั่นก็คือการทำหมู่บ้านน่าอยู่ขึ้น จุดเริ่มของการทำหมู่บ้านน่าอยู่เกิดขึ้นเพราะคนได้ตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นร่วมกัน ชุมชนมีความคิดที่จะจัดการเรื่องความไม่น่าอยู่นี้ออกไป เกิดการรวมตัวกันดำเนินกระบวนการเพื่อสร้างความน่าอยู่ให้เกิดขึ้นในชุมชน แต่ละขั้นตอนของการทำได้แสดงให้เห็นถึงระบบคิดของคนในชุมชนว่าเป็นอย่างไร คนในชุมชนต้องการเห็นการอยู่ดีมีสุขจึงได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมนี้ให้สำเร็จ ความน่าอยู่ของชุมชนเกิดขึ้นจริงในระดับที่ชุมชนพอใจ ภาพกระบวนการทุนทางสังคมเกิดขึ้นโดยผ่านกิจกรรมการทำหมู่บ้านน่าอยู่ การที่ทุกคนตระหนักในปัญหาร่วมกันนั้นก็จุดเริ่มต้นในกระบวนการทุนทางสังคมเพราะระบบคิดของคนในชุมชนต้องการเห็นความน่าอยู่เกิดขึ้น การที่ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในแต่ละกระบวนการเป็นการบ่งบอกถึงความสามัคคีของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี อีกทั้งในการทำงานในแต่ละขั้นตอน ได้มีหน่วยงานต่าง ๆ ได้เข้ามาเป็นภาคีร่วมในการพัฒนา เมื่อมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมยิ่งทำให้การปฏิบัติงานของชุมชนประสบความสำเร็จได้เร็วยิ่งขึ้น การสร้างความยั่งยืนในการทำหมู่บ้านน่าอยู่นั้น คือ การจะทำโครงการหมู่บ้านน่าอยู่ในทุกปี เพื่อเป็นการต่อยอดภาพความสามัคคีและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้ตื่นตัวอยู่เสมอในการพัฒนา ความสำเร็จของโครงการหมู่บ้านน่าอยู่ เกิดขึ้นได้เพราะคนในชุมชนมีระบบคิดที่จะช่วยเหลือเกื้อกูล และเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานอย่างจริงจัง มีจิตสำนึกในการรักและหวงแหนบ้านเกิด ไม่อยากเห็นภาพความเสื่อมโทรมเกิดขึ้นในชุมชนอย่างไม่มีสิ้นสุด ภาพความน่าอยู่ของคนในชุมชนกลับมาอีกครั้ง เมื่อคนในชุมชนหันมาให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาอย่างจริงจัง ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมได้มีสภาพที่ดีกลับมาอีกครั้ง ประเพณีวัฒนธรรมได้รับการฟื้นฟู สุขภาพของคนในชุมชนได้รับการแก้ไข ผู้คนเริ่มมีความสามัคคี มีการพูดคุยกันมากขึ้น การทำงานมีการ

ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ การทำกิจกรรมมีแผนการอย่างจริงจังเป็นความน่าอยู่ของชุมชน

จากภาพรวมพัฒนาการทั้งหมดของบ้านเกาะกลางที่ได้นำเสนอมาจะเห็นได้ว่า ภายในชุมชนมีกระบวนการทุนทางสังคมอยู่สูง ขึ้นอยู่กับว่าจะมีการนำมาใช้หรือไม่ ในเรื่องทุนทางสังคมเมื่อมีการนำมาใช้มากเท่าไร ทุนทางสังคมก็ยิ่งเพิ่มขึ้น ในทางตรงกันข้ามหากไม่มีการนำมาใช้สิ่งเหล่านี้ก็จะยิ่งหมดไป พัฒนาการในช่วงแรกของชุมชน จะเห็นว่ากระบวนการทุนทางสังคมมีความชัดเจน เพราะว่ามีปัจจัยที่เอื้อให้เกิดกระบวนการทุนทางสังคมอยู่มาก ไม่ว่าจะเป็น ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ระบบเครือญาติ ประเพณี วัฒนธรรม มีการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ เมื่อชุมชนเปลี่ยน ทำให้ระบบคิดของคนเปลี่ยน ไม่มีการนำทุนทางสังคมมาใช้ กระบวนการทุนทางสังคมในช่วงที่ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง ก็ไม่ได้แสดงความชัดเจน เพราะปัจจัยที่เอื้อให้เกิดกระบวนการมีบทบาทลดลง ในช่วงหลังชุมชนพยายามสร้างและนำทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ในการพยายามสร้างทุนทางสังคมนี้ ได้ใช้ผ่านกิจกรรมการทำหมู่บ้านน่าอยู่ ชุมชนเรียนรู้ว่าเมื่อก่อนคนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วม ไม่ได้เข้ามาพูดคุยกัน ไม่มีระบบความสัมพันธ์กัน ระบบคิดในการเข้ามามีส่วนร่วม และช่วยเหลือเกื้อกูลกันจึงไม่เกิด เมื่อชุมชนเจอกับปัญหาความไม่น่าอยู่ ก็เหมือนกับการสร้างวิกฤตให้เป็นโอกาส แม้จะเป็นแค่จุดเริ่มต้น แต่การเรียนรู้ที่จะจัดการความไม่น่าอยู่ของชุมชน การเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม การพัฒนาศักยภาพผู้นำ การปรึกษาหารือกันในแนวทางต่าง ๆ ตรงนี้เป็นการสร้างกระบวนการทุนทางสังคมขึ้น เมื่อคนเจอปัญหาในเรื่องเดียวกัน ระบบคิดที่จะช่วยเหลือกันเกิดขึ้น จะเห็นได้ว่ากระบวนการทุนทางสังคมเกิดขึ้นในระยะของการทำกิจกรรมร่วมกันได้ ก็เพราะว่าคนมีการเรียนรู้ มีการเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งจากการศึกษาพบว่า การเรียนรู้ของคนในชุมชนนั้น ก็คือการคิดสร้างทีมผู้นำ การพยายามสร้างทีมงาน เพราะชุมชนรู้ว่าการทำงานร่วมกัน หลาย ๆ คนเข้ามามีส่วนในการร่วมคิดร่วมแสดงออก เป็นหนทางเดียวที่จะทำให้ชุมชนมีการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน คนได้รับการพัฒนา คนได้เข้ามาร่วมกันทำงาน เกิดจิตสำนึกและตระหนักในหน้าที่ที่จะนำพาหมู่บ้านไปสู่ความเจริญ การเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหาด้วยกัน การเข้ามาร่วมกันทำงาน เป็นวิธีการสร้างกระบวนการทุนทางสังคมให้เกิดขึ้นกับชุมชน

แผนภูมิที่ 4.3
กระบวนการทุนทางสังคมในช่วงปัจจุบัน

ส่วนที่ 4 สรุปภาพรวมความน่าอยู่ทั้ง 3 ด้านของชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากข้อเท็จจริงของชุมชนที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สามารถวิเคราะห์ให้เห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงได้ว่า พัฒนาการทุนทางสังคมและกระบวนการทุนทางสังคมที่เกิดขึ้น มีความแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมในแต่ละช่วง ในช่วงแรกของการตั้งชุมชนขึ้นมานั้นจะเห็นได้ว่า ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้โดยไม่ต้องอาศัยปัจจัยภายนอก เพราะภายในชุมชนมีความพอเพียงสามารถเกื้อหนุนกันในเรื่องต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ชุมชนอยู่ได้โดยพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก ธรรมชาติก็ได้พึ่งพามนุษย์ คนในหมู่บ้านต่างก็มีระบบความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ ในชุมชนมีประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวร่วมกัน ระบบความสัมพันธ์ของคนก็แสดงออกมาในรูปแบบที่มีแต่ความรัก เชื้อเพื่อเชื้อเผ่า พอมานะในช่วงหลัง ๆ มีปัจจัยภายนอกเข้ามาทำให้ระบบคิดและระบบความสัมพันธ์ของคนเริ่มเปลี่ยนไป สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ก็ได้รับผลกระทบ ซึ่งสิ่งเหล่านี้กลายเป็นปัญหาความไม่น่าอยู่ที่เกิดขึ้นในชุมชน มีหน่วยงานและกลุ่มผู้นำพยายามที่จะแก้ปัญหาให้ชุมชนกลับมาน่าอยู่ดังเดิม หากจะมองถึงความน่าอยู่ในแต่ละช่วงของชุมชน จะเห็นได้ว่าความน่าอยู่ของชุมชนในแต่ละมิติ เช่น สิ่งแวดล้อม ประเพณีวัฒนธรรมและการดูแลสุขภาพของชุมชน เป็นสิ่งที่ชี้ถึงความน่าอยู่ของชุมชนได้เป็นอย่างดี หากจะแยกวิเคราะห์ให้เห็นสิ่งที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงว่า มีผลต่อความน่าอยู่ของชุมชนอย่างไรก็สามารถให้รายละเอียดได้ดังนี้

4.1 สิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมของชุมชน มีผลต่อความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก ในช่วงแรกของการตั้งชุมชน ชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรน้ำ ดิน พืชพันธุ์ธัญญาหาร สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่มีส่วนช่วยให้เกิดทุนทางสังคมขึ้นในชุมชน ในสมัยแรกของชุมชนอาศัยสายน้ำในการดำรงชีวิต ใช้เป็นเส้นทางการสัญจรไปมา เป็นแหล่งอาหาร คลองขนมจีนเป็นแม่น้ำสายหลักของชุมชน การที่คนพึ่งพาอาศัยสิ่งแวดล้อม ก็ก่อให้เกิดการรักและหวงแหนธรรมชาติ นอกจากนี้แล้ว ความเป็นเครือญาติกันของคนในชุมชนก็มีส่วนเกื้อหนุนให้คนมีความรักใคร่กัน เมื่อในชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ก็ยังเป็นสิ่งที่ช่วยให้ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีความแน่นแฟ้นมากขึ้น คนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลและแบ่งปันกันในเรื่องของอาหารที่หามาได้จากธรรมชาติ ซึ่งตรงนี้ก็มิผลให้คนในชุมชนมีการแบ่งปัน

เกิดความรักและสามัคคีกันมากขึ้น จะเห็นได้ว่าระบบความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ มีความเกี่ยวข้องกัน ธรรมชาติก็เกื้อหนุนมนุษย์ มนุษย์ก็เกื้อหนุนธรรมชาติให้ดำรงอยู่ในแง่ของความเชื่อและความศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อที่ว่า “ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีชีวิต” เป็นภูมิปัญญาที่ช่วยให้คนอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้ โดยไม่มีการเบียดเบียนหรือทำลายกันและกัน ความเชื่อในเรื่องธรรมชาติมีชีวิตได้ก่อให้เกิดประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น ประเพณีการบูชาข้าว เป็นการไหว้แม่โพสพ เพื่อให้ธรรมชาติดังกล่าวได้ดูแลความเป็นอยู่ของคนในชุมชน สิ่งเหล่านี้มีส่วนช่วยให้เกิดการรักษาและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ในช่วงแรกจึงเห็นได้ว่าวิถีชีวิตของชุมชนล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กันในทุก ๆ เรื่อง สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดกระบวนการทุนทางสังคมขึ้นในชุมชน สิ่งแวดล้อมไม่ถูกทำลาย ความอุดมสมบูรณ์ที่มีพอเพียง ทำให้คนอยู่ดีมีสุข เป็นความน่าอยู่ของคนในชุมชนสมัยนั้นที่สามารถพึ่งพิงอาศัยธรรมชาติได้อย่างลงตัว

พอมาถึงในช่วงที่ชุมชนได้รับปัจจัยภายนอกในเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจเข้ามา ชุมชนมีการเปลี่ยนไปอย่างเห็นได้ชัด การทำนาเพื่อการค้าขายเข้ามาแทนการทำนาเพื่อการยังชีพ เส้นทางคมนาคมเปลี่ยนจากการสัญจรทางน้ำมาเป็นทางถนน ความสำคัญของสายน้ำลดลง ระบบโรงงานเข้ามาตั้งในชุมชน คนเพิ่มมากขึ้น ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติลดลง เพราะทรัพยากรถูกใช้ไปมาก บางครั้งมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไป เมื่อสิ่งเหล่านี้ได้เปลี่ยนไปก็มีผลให้ระบบความสัมพันธ์ของคนที่อาศัยธรรมชาติเป็นสื่อกลางก็เริ่มหมดความสำคัญลง การอาศัยธรรมชาติเป็นแหล่งอาหารและช่วยให้คนได้มาแบ่งปันกันก็ไม่มีแล้ว เพราะธรรมชาติไม่ได้เอื้ออำนวยให้เกิดสิ่งเหล่านั้น ความเชื่อที่ว่าธรรมชาติเป็นสิ่งมีชีวิตก็ลดความสำคัญลง ระบบคิดของมนุษย์เปลี่ยนไป ความคิดในเรื่องการให้ความเคารพธรรมชาติได้หายไป คนในชุมชนมองว่าสิ่งแวดล้อม เป็นเพียงทรัพยากร เป็นวัตถุ เป็นสิ่งที่ต้องนำมาใช้ ไม่ต้องดูแลรักษา ทำให้ความเอื้ออาทรหายไป ความคิดที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติก็หายไป คนเริ่มห่างเหินกัน ทุนทางสังคมในช่วงนี้เริ่มไม่มีบทบาท เพราะปัจจัยภายนอกเข้ามาต่อระบบคิดของคน ทำให้ทุนทางสังคมอ่อนแอลง ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้มีการพยายามร่วมกันสร้างทุนทางสังคมขึ้นมาใหม่โดยมีหน่วยงานภายนอกเข้ามาสนับสนุน ผู้นำก็พยายามหาทางในการฟื้นฟูธรรมชาติที่กำลังเสื่อมโทรม การแก้ปัญหานี้ก็หวังให้คนได้มีความคิดในการรักษาธรรมชาติร่วมกัน โดยมีการตั้งกลุ่มกิจกรรมเกี่ยวกับการดูแลสิ่งแวดล้อมขึ้นมาทำให้ปัญหาบรรเทาได้ในระดับหนึ่ง

ในช่วงปัจจุบันของบ้านเกาะกลาง ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมที่เคยเป็นปัญหามาช้านานได้รับการแก้ไขอย่างจริงจังและต่อเนื่อง มีการกระตุ้นและปลุกจิตสำนึกของคนในชุมชนให้รักและหวงแหนในธรรมชาติที่มี โดยการพยายามให้ทุกคนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในชุมชน การทำกิจกรรมในการฟื้นฟูและรักษาสิ่งแวดล้อมได้ทำกันอย่างต่อเนื่องทุกปี มีการประสานกับหน่วยงาน

ที่เกี่ยวข้องให้เข้ามาช่วยดูแล การปลูกฝังให้คนในครอบครัวช่วยกันดูแลสิ่งแวดล้อม ร่วมกันเก็บขยะ รื้อวัชพืชในคลอง ช่วยกันปรับภูมิทัศน์ในหมู่บ้าน และพยายามรณรงค์ส่งเสริมให้คนหันกลับมาดูแลสิ่งแวดล้อม โดยการทำนาปลอดสารพิษ ซึ่งพยายามปลูกจิตสำนึกในเรื่องต่าง ช่วยให้สิ่งแวดล้อมของชุมชนดีขึ้นตามลำดับ สิ่งเหล่านี้เป็นทุนทางสังคมที่คนในชุมชนพยายามสร้างขึ้น เพื่อให้สิ่งแวดล้อมกลับมามีสภาพดีเหมือนที่เคยเป็น คนได้เข้ามาร่วมกิจกรรม ได้ร่วมกันรักษาสิ่งแวดล้อมของตน มีหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในและนอกพื้นที่เข้ามาสนับสนุน สิ่งแวดล้อมที่ดี สะอาด เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติของชุมชนได้ การดูแลสิ่งแวดล้อมมีแผนในการจัดทำทุกปี เป็นความยั่งยืนที่เกิดจากจิตสำนึกของคนในชุมชน สิ่งแวดล้อมที่ดีที่ชุมชนมีได้สร้างความน่าอยู่ให้เกิดขึ้นภายในชุมชน สิ่งที่มีมากกว่านั้นชุมชนได้ร่วมมือในการดูแลสิ่งแวดล้อมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

สรุปแล้วจะเห็นว่า ความเป็นหมู่บ้านน่าอยู่ในมิติของสิ่งแวดล้อม ทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นเป็นระบบความคิดของคน เป็นความสัมพันธ์ของคนพร้อมใจกันพัฒนาสภาพสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น ส่วนระบบคิดต่าง ๆ ที่เปลี่ยนไปนั้น มีการเปลี่ยนไปโดย ระบบกระแสนิยม วัตถุนิยม บริโภคนิยมที่เข้ามาในชุมชน ระบบคิดของคนถูกเปลี่ยนตาม ตรงนี้มีผลทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมไม่มีการเกื้อกูลกัน ทำให้เกิดความไม่น่าอยู่ในชุมชน จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นที่สุดแล้วด้วยตัวปัญหาของสิ่งแวดล้อม ผู้นำถือเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชน เป็นเกาะป้องกัน รวมทั้งปัจจัยภายนอกที่เป็นหน่วยงานหรือองค์กรที่เข้ามา ทำให้คนได้มีการเรียนรู้ระบบความคิดที่เป็นประโยชน์และเชื่อในการให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้นก็เกิดขึ้นมา การเรียนรู้ทำให้ความคิดในการรื้อฟื้นธรรมชาติกลับมา การเรียนรู้มีผลต่อพฤติกรรมของคน ที่จะเชื่อให้สิ่งแวดล้อมได้รับการดูแลมากขึ้น จะเห็นว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นพลวัตรของทุนทางสังคม กระบวนการทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นนี้ ความสำคัญอยู่ที่ระบบคิดของคนที่ได้เรียนรู้และต้องการให้ธรรมชาติกลับมามีประโยชน์ต่อชุมชนอีกครั้ง

4.2 ประเพณี วัฒนธรรม

ในช่วงเริ่มต้นของชุมชนบ้านเกาะกลาง วัฒนธรรมประเพณีช่วยเกื้อกูลให้คนได้อยู่ร่วมกัน ผู้เฒ่าผู้แก่ถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีภูมิปัญญาในการที่จะทำให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โดยมีกุศโลบายที่สำคัญในการดำรงอยู่ของคนในชุมชน ในช่วงแรกนั้น ชุมชนจะมีการนับถือศาลพ่อปู่หลักเมืองและมีการให้ความสำคัญกับการสืบทอดพระพุทธศาสนาโดยการเข้าวัดฟังธรรมเป็นประจำ มีการปลูกฝังให้เด็กเล็กลูกหลานในบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมในเรื่องประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนตลอดมา ความเชื่อในเรื่องธรรมชาติ ที่ว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่มิชีวิต ช่วยให้เกิด

ประเพณีต่าง ๆ ขึ้นในชุมชน ประเพณีการทำบุญลานข้าวของบ้านเกาะกลางถือปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง การจัดทำพิธีบูชาข้าวจะมีขั้นตอนต่าง ๆ เกิดขึ้นในทุกช่วงของการทำนา ทุกคนในบ้านต่างก็ร่วมมือในการทำพิธี เพราะเชื่อว่าการให้ความเคารพต่อแม่โพสพ จะทำให้ทำนาได้ผลผลิตดี มีความเป็นอยู่ที่พอเพียง นอกจากประเพณีในการทำบุญลานข้าวแล้ว ในชุมชนก็มีการยึดมั่นในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ร่วมกัน นั่นก็คือการเคารพนับถือศาลพ่อปู่หลักเมือง การให้ความเคารพศาลพ่อปู่หลักเมืองทำให้เกิดประเพณีการไหว้พ่อปู่คือ "การทำบุญปี" จะมีการไหว้บวงสรวงให้กับศาลพ่อปู่ในทุก ๆ ปี นอกจากศาลพ่อปู่แล้ววัดก็เป็นสถานที่สำคัญที่คนในชุมชนได้ยึดถือ และให้ความสำคัญไม่แพ้ศาลพ่อปู่ การนับถือทั้งวัดและศาลพ่อปู่จะมีควบคู่กัน ประเพณีแต่ละอย่างที่ได้กล่าวมา เป็นกิจกรรมที่ทำให้คนในครอบครัวและในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การที่มีประเพณีต่าง ๆ มีการปลูกฝังให้ลูกหลานได้เข้ามาร่วมและให้ความสำคัญกับกิจกรรมเหล่านี้ด้วย ซึ่งถือเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของคนในครอบครัว คนในชุมชนต่างก็ยึดถือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ร่วมกัน ต่างก็มีการมาร่วมกันทำบุญ การพบปะพูดคุยของคนมีมากขึ้น ระบบความสัมพันธ์ของคนก็จะมีในลักษณะช่วยเหลือเกื้อกูล ต่างคนต่างให้ความเคารพกันและกัน มีการช่วยเหลือกันในหลาย ๆ เรื่องไม่เฉพาะในการทำบุญประเพณี แต่ก็มี การช่วยกันในเรื่องการลงแขกเกี่ยวข้าว ลงแขกในการสร้างบ้าน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ช่วยลดรายจ่ายในด้านต่าง ๆ ได้มาก เพราะความเป็นเครือญาติ การยึดมั่นในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ร่วมกัน ทำให้คนมารวมตัวกันในการดำรงซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ เอาไว้ได้ จะเห็นได้ว่าในช่วงแรกของชุมชนความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ การที่คนมีอาชีพเดียวกัน ก็จะทำให้คนมีกิจกรรมทำร่วมกันอยู่ตลอด เช่น การทำนา ลงแขกเกี่ยวข้าว มีเวลาว่างหลังจากการทำนาในช่วงเดียวกัน ก็จะมีเวลามาทำกิจกรรมในการลงแขกสร้างบ้าน สิ่งเหล่านี้คือวิถีชีวิต การไปวัดฟังธรรม การมีประเพณีในแต่ละเดือน ก็ทำให้คนได้มาพบปะสัมพันธ์กัน มีการติดต่อกันระหว่างผู้น้อยผู้ใหญ่ ผู้เฒ่าผู้แก่คนหนุ่มสาวได้มาพบกัน นั่นคือวิถีชีวิตที่ทำให้คนในชุมชนมีความสุขในเรื่องวิถีชีวิตและความผูกพัน

แต่เมื่อกระแสทุนนิยมเข้ามา ทำให้คนในชุมชนเปลี่ยนความคิด เปลี่ยนพฤติกรรม เปลี่ยนวิถีชีวิต มีวัตถุนิยมมากขึ้น อาชีพเปลี่ยนไป คนในชุมชนต่างคนต่างอยู่ เพราะว่าคนต่างก็มีบทบาทหน้าที่ต่างกันออกไป ความเป็นปัจเจกมีมากขึ้น เพราะประเพณีวัฒนธรรมถูกละเลยไป ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้เปลี่ยนไป ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นทำให้ประเพณีวัฒนธรรมไม่ได้มีความสำคัญเหมือนก่อน การทำบุญลานข้าวมีการถือปฏิบัติมาแต่ก็ได้ลดขั้นตอนในการปฏิบัติ คนในครอบครัวไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำดังที่เคยทำมา บางครอบครัวหันไปประกอบอาชีพอื่นยกเลิกอาชีพการทำนาเพราะขาดทุนก็ทำให้การทำบุญลานข้าวหมดไป การลงแขกเอาแรงในเรื่องต่าง ๆ ไม่มีให้เห็น ส่วนใหญ่จะเป็นการจ้างแรงงานในการทำเข้ามาแทนการ

ให้รู้วาทกัน การเข้าวัดฟังธรรมก็คงมีแต่คนเฒ่าคนแก่ ไม่มีเด็กหรือคนหนุ่มสาวไปวัด จะมีให้เห็นบ้างก็ช่วงวันพระ การทำบุญศาลหลักเมืองก็ทำเป็นแบบงานย่อย ๆ เฉพาะผู้ที่ยังให้ความสำคัญกับศาลอยู่ จะเห็นได้ว่าอิทธิพลของความเจริญที่เข้ามา ทำให้ทุนทางสังคมที่เคยมีได้ลดบทบาท การมีประเพณีวัฒนธรรมปฏิบัติร่วมกัน ทำให้คนได้มารวมตัวกัน มีระบบความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน แต่เมื่อคนไม่มีเวลาและไม่ได้ให้ความสำคัญกับสิ่งเหล่านี้แล้ว ก็ทำให้คนในชุมชนเริ่มอยู่เดี่ยว ๆ มากขึ้น ไม่มีการรวมกลุ่ม ไม่มีการพบปะพูดคุย ไม่มีการทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้คนเห็นแก่ตัว สิ่งเหล่านี้ถือเป็นปัญหาใหญ่ที่ชุมชนได้เผชิญ ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงของชุมชนนี้ มีหน่วยงานได้เข้ามาช่วยในการฟื้นฟูให้สิ่งที่ตั้งงามของชุมชนกลับคืนมา ชุมชนเองก็ไม่ได้นิ่งเฉยพยายามที่จะทำการรื้อฟื้นให้ประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนได้นำกลับมาปฏิบัติอี มีการสร้างกลุ่มกิจกรรม เพื่อให้ประเพณีต่าง ๆ ที่เคยมีได้นำมาปฏิบัติอีกครั้ง เป็นการรวมกลุ่มคนทำกิจกรรมเพื่อให้สิ่งที่ตั้งงามไม่ถูกลืมไป ในช่วงที่มีหน่วยงานภายนอกเข้ามา ชุมชนได้มีการเรียนรู้และได้พัฒนาความคิด ซึ่งจะเป็นการคิดเชิงบูรณาการมากขึ้น เพราะกลุ่มกิจกรรมได้คิดในการแก้ปัญหาหลาย ๆ เรื่องนำมาเชื่อมโยงกัน เพื่อให้ปัญหาของชุมชนได้รับการแก้ไข การที่กลุ่มต่าง ๆ ไม่สามารถดำรงอยู่ได้เพราะเงื่อนไขหลาย ๆ อย่างที่ยังปฏิบัติไม่ได้ การรวมกลุ่มก็ไม่มีคามยั่งยืนเท่าที่ควร แต่ความคิดในการพัฒนาได้เกิดขึ้นแล้วในกลุ่มผู้นำ ความคิดในการรื้อฟื้นประเพณีต่าง ๆ กลับมาอีกครั้งภายใต้โครงการหมู่บ้านน่าอยู่

สรุปแล้วเรื่องความน่าอยู่ในมิติของประเพณี วัฒนธรรมนั้น การที่ชุมชนเคยมีการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอในเรื่องของประเพณีวัฒนธรรม ก็เพราะพื้นฐานของชุมชนมีความพร้อมอยู่แล้ว ประเพณีวัฒนธรรม เป็นเรื่องของจิตวิญญาณชุมชน เป็นเรื่องของความผูกพันและเป็นวิถีชีวิต เพราะวัฒนธรรมนี้ได้แทรกอยู่ในกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ หรือความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเอง เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานศพ สิ่งเหล่านี้เป็นวิถีชีวิตเป็นความน่าอยู่ของชุมชนในช่วงเริ่มต้น แต่พอแนวคิดเปลี่ยนไป กระแสทุนนิยมเข้ามา ก็ทำให้คนถอยห่างจากวิถีชีวิตแบบเดิม คนเริ่มถอยห่างจากวัฒนธรรม ในที่สุดก็เกิดปัญหาขึ้น จะเห็นว่าพลวัตรของการอยู่หรือการหายไปของวัฒนธรรมนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอกค่อนข้างสูง ซึ่งการที่จะรื้อฟื้นให้วัฒนธรรมต่าง ๆ กลับมา ก็ต้องขึ้นอยู่กับองค์ประกอบภายในและองค์ประกอบภายนอกด้วย องค์ประกอบภายในที่สำคัญคือตัวผู้นำ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีการเรียนรู้ รับรู้และนำมาเผยแพร่ ขณะเดียวกันองค์ประกอบภายนอกที่เข้ามาในชุมชน ก็มากระตุ้นช่วยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทั้งหมดคือกระบวนการทุนทางสังคมที่ทำให้เกิดเรื่องของประเพณีวัฒนธรรมในแต่ละช่วงของชุมชน

4.3 การดูแลสุขภาพ

การดูแลสุขภาพในช่วงแรกของชุมชน จะอาศัยหมอพื้นบ้านหมอแผนโบราณ อาศัยสมุนไพรที่มีมาขายในชุมชนเป็นหลัก หมอพื้นบ้านในสมัยนี้จะมีมากในหลายสาขาแล้วแต่ความถนัด และการร่ำเรียนมาของแต่ละคน เช่น หมอสูง (รักษาคนถูกงูกัด) หมอกระดูก หมอขับเส้น หมอตำแย เป็นต้น ชุมชนในช่วงแรก ระบบความสัมพันธ์ของคนเป็นไปในทางช่วยเหลือกันดี ความเป็นเครือญาติและความเคารพผูกพันของคนในชุมชนมีมาก การช่วยกันดูแลสุขภาพของชุมชน จึงเกิดจากความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน หมอพื้นบ้านที่รักษา ส่วนใหญ่ก็จะเป็นคนในหมู่บ้าน หรือไม่ก็จะเป็นหมอในหมู่บ้านใกล้เคียง การรักษาโรคต่าง ๆ ก็ไม่มีการเก็บค่ารักษาพยาบาล แต่จะเป็นการให้ค่าตอบแทนในรูปแบบของการบูชาครู ผู้ที่ได้ขึ้นชื่อว่าเป็นหมอพื้นบ้านที่รักษาคนดังกล่าว จะเป็นผู้ที่ได้รับความเคารพนับถือ ยำเกรงจากคนในชุมชนเป็นอย่างมาก การที่คนมีการช่วยเหลือกันในเรื่องการดูแลสุขภาพโดยมีหมอพื้นบ้านในพื้นที่ ไม่ได้เสียค่าใช้จ่ายอะไรมาก ก็เป็นการลดต้นทุน ลดรายจ่ายของคนในชุมชนได้ นอกจากการลดรายจ่ายดังกล่าว ความมีน้ำใจที่มีต่อกันของคนที่เป็นหมอ ผู้ป่วยและญาติ ๆ ก็มีความเคารพ มีความสนิทสนม เพราะเรื่องบุญคุณในสมัยนั้นเป็นสิ่งที่ได้รับการปลูกฝังมาจนชิน ความสัมพันธ์ต่างตอบแทนในลักษณะดังกล่าวทำให้ชุมชนมีแต่ความรัก เอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือกันได้หลาย ๆ เรื่อง เป็นการตอบแทนในความมีน้ำใจของกันและกัน จะเห็นได้ว่าคนในสมัยเริ่มแรกของชุมชน นอกจากนี้อแล้วในการดูแลสุขภาพของคน ยังคงขึ้นอยู่กับความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ “ศาลพ่อปู่หลักเมืองและวัด” สามารถรักษาพยาบาลและดูแลสุขภาพของคนได้ เป็นความเชื่อและเคารพของคนในชุมชนที่ช่วยให้สุขภาพกายและสุขภาพใจของคนได้รับการดูแลเป็นอย่างดี การดูแลสุขภาพของคนในสมัยก่อนถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาที่ทำให้คนพึ่งตนเองได้ คนอยู่ร่วมกันได้โดยอาศัยการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สุขภาพของคนดี จิตใจดี ก็ถือเป็นความน่าอยู่ที่ยั่งยืนของชุมชนในสมัยนั้นแล้ว

พอมาในช่วงที่ชุมชนได้มีการเปลี่ยนแปลง ความเจริญเข้ามา มีโรงพยาบาลเกิดขึ้น ความสำคัญของหมอพื้นบ้านต่าง ๆ ลดความสำคัญลง คนไม่ได้พึ่งพาอาศัยหมอพื้นบ้านเหมือนก่อน เมื่อหมอพื้นบ้านหมดความสำคัญลงและไม่มีการสืบทอดภูมิปัญญา ความรู้ดังกล่าวไว้ ก็ทำให้ภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่เป็นทุนทางสังคมเหล่านี้หมดไปด้วย การพัฒนาที่เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ ผู้คนต่างดิ้นรนในการเลี้ยงชีพ การพัฒนามัยใหม่ทำให้มีสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการใช้เทคโนโลยี การใช้สารเคมีในการทำเกษตรกรรม มีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามา เมื่อสิ่งใหม่เหล่านี้เข้ามา ก็มีผลทำให้ปัญหาสุขภาพของชุมชนแย่ลง ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย ในหนอง คลอง บึง ตามไร่นามีแต่สารเคมี โรงงานอุตสาหกรรมเข้ามามีทั้งมลพิษสารพิษออกมา น้ำฝนที่เคย

กินได้ ตอนนี้อยู่บ้านก็ต้องซื้อน้ำกินเอง รอบกายมีแต่สิ่งทำให้เกิดผลเสียต่อสุขภาพของคน คนมีการดิ้นรนตามกระแสความเจริญ คนเริ่มเป็นโรคเครียด และมีโรคใหม่ ๆ เข้ามา สุขภาพของชุมชนในช่วงนี้เน้นการตั้งรับมากกว่า สุขภาพของคน จิตใจของคนในชุมชนอยู่ในสภาพที่แย่ เหล่านี้เป็นปัญหาของชุมชน ผู้นำพยายามหาหนทางเพื่อให้ชุมชนดูแลตัวเองได้ในเรื่องสุขภาพ จากการได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานของคนในชุมชนและการเข้ามาสนับสนุนของหน่วยงานภายนอก ชุมชนได้ให้ความสนใจที่จะรื้อฟื้นภูมิปัญญาในเรื่องการดูแลสุขภาพของชุมชนให้น่ากลับมาใช้อีก มีการเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ในการดูแลสุขภาพในสาขาของการวางแผนโบราณ มีการพยายามสร้างกลุ่มกิจกรรมเพื่อสร้างภูมิปัญญาเรื่องหมอพื้นบ้านให้มีในชุมชนอีกครั้ง แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งหากจะวิเคราะห์ดูก็เป็นเพราะว่าพื้นที่ในชุมชน ไม่อำนวยความสะดวกในเรื่องการมีสมุนไพร ไม่มีป่า ไม่มีสมุนไพร ผู้คนที่เรียนรู้เรื่องแพทย์แผนไทย ยังคงไม่มีการรวมตัวกันอย่างจริงจัง ความรู้ที่ได้มาในเรื่องหมอพื้นบ้าน หมอพื้นบ้าน ก็จะมีการนำมาทำเฉพาะบุคคลหรือกลุ่มคนเล็ก ๆ เป็นการดำเนินการทางธุรกิจเฉพาะคน ชุมชนเน้นการตั้งรับมากกว่าที่จะรุกในเรื่องการดูแลสุขภาพชุมชน

มาในช่วงปัจจุบัน แม้การดูแลสุขภาพของคนจะเป็นการตั้งรับ ชุมชนไม่ได้นำภูมิปัญญาในเรื่องการดูแลสุขภาพกลับมาใช้อีกครั้ง การรวมกลุ่มกิจกรรมไม่ประสบความสำเร็จ ชุมชนเลยหันมาให้ความสำคัญกับบุคคลที่มีบทบาทในการดูแลสุขภาพของชุมชน เช่น อสม. เป็นกลุ่มบุคคลหลักที่ได้มีความสำคัญและมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดูแลสุขภาพในพื้นที่ เกิดความร่วมมือร่วมใจของทั้ง 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายชุมชนที่มี อสม. เป็นตัวแทนและฝ่ายเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในพื้นที่ อสม. ร่วมกันทำงานกับชุมชนแบบตั้งรับมากขึ้น มีการให้ความรู้ในเรื่องสุขภาพกับคนในชุมชน มีแผนการตั้งรับกับทุกสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน คนในพื้นที่หันมาให้ความสำคัญกับลักษณะการทำงานดังกล่าว มีการร่างปฏิทินในการดูแลสุขภาพของชุมชนขึ้นอย่างจริงจัง จะเห็นได้ว่า แม้การรื้อฟื้นภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพของชุมชนไม่ประสบความสำเร็จ แต่การร่วมมือร่วมใจในการดูแลสุขภาพของชุมชนโดยการประสานของ อสม. เป็นการทำงานอย่างจริงจัง ทำให้ชุมชนได้รับการดูแลและเอาใจใส่ในเรื่องของสุขภาพมากกว่าเดิม จะเห็นว่า ชุมชนได้ดึงเอาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เข้ามาร่วมทำให้การดูแลสุขภาพของชุมชนได้ผล เป็นการพึ่งพาอาศัย เป็นความร่วมมือของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ได้ช่วยสร้างสุขภาพที่ดีให้กับชุมชน เป็นความน่าอยู่ของชุมชนที่สามารถป้องกันและรักษาสุขภาพของชุมชนได้

สรุปความน่าอยู่ในมิติการดูแลสุขภาพของชุมชน จะเห็นได้ว่า การดูแลสุขภาพของคนในช่วงแรกของชุมชนนั้น เกี่ยวข้องกับความเชื่อเป็นเรื่องของจิตวิญญาณเข้ามาเกี่ยวข้อง การดูแลสุขภาพมีการให้ความเคารพ บูชา มีความเชื่อศรัทธา มีผลต่อการรักษาทั้งกายและใจ จะเห็นได้จากการเก็บคำรักษาพยาบาล ไม่มีการเรียกร้องจำนวนมาก แต่จะเป็นการให้ในลักษณะการบูชา

ครู แม้ในชุมชนไม่มีป่าสมุนไพร สิ่งแวดล้อมไม่ได้เอื้อให้เกิดความยั่งยืนในความเป็นหมอโบราณ อย่างเต็มที่ แต่ด้วยความเคารพศรัทธา จึงทำให้คนในชุมชนดูแลกัน ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เรื่อยมา ต่อมาเมื่อความเจริญการแพทย์แผนใหม่เข้ามา กระแสทุนนิยมต่าง ๆ เข้ามาบดบดของ หมอโบราณก็ลดลง สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากคนขาดจิตวิญญาณในมิติวัฒนธรรมไป ภูมิปัญญา แบบเดิมบางครั้งก็ดำรงอยู่ไม่ได้ อย่างเช่น ในพื้นที่ไม่เคยมีป่าสมุนไพร โอกาสในการดำรงอยู่ของ หมอโบราณก็ไม่เอื้อให้มีการสืบทอด อีกทั้งโรงพยาบาลเริ่มมี ในเรื่องการดูแลสุขภาพก็มีการ เปลี่ยนไป เนื่องจากว่าเงื่อนไขเดิมไม่เอื้อให้เกิดการดูแลสุขภาพแบบนั้น การดูแลสุขภาพของคนจึง เปลี่ยนมาเป็นการดูแลสุขภาพแบบแผนใหม่ โดยเป็นเรื่องของการจัดการ เป็นการประสานการทำงาน ร่วมกันระหว่างคนในชุมชนกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ซึ่งก็เกิดเป็นการทำกิจกรรมร่วมกัน การดูแลสุขภาพ แผนใหม่มีทั้งเป็นการป้องกันและการรักษา จะเห็นได้ว่าตรงนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้ ทำให้ ระบบคิดของคนได้เรียนรู้เกี่ยวกับสุขภาพของตนเองมากขึ้น ชุมชนมีกลไกมีระบบการจัดการใน การดูแลสุขภาพ คือ การให้ อสม. ซึ่งถือเป็นผู้นำในด้านการดูแลสุขภาพของคนในหมู่บ้านเป็นผู้ ประสานการทำงานกับเจ้าหน้าที่ ตรงนี้ถือเป็นการประสานการทำงานระหว่างปัจจัยภายในคือ อสม. กับปัจจัยภายนอกคือเจ้าหน้าที่สาธารณสุข การทำงานร่วมกันทำให้คนมีความรู้ ขณะเดียวกันการ ทำงานก็มีการวางแผนการทำงานร่วมกัน ทำให้คนได้เรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ทั้งคนในชุมชนที่เป็นตัว ประสานแล้วก็เจ้าหน้าที่เข้ามาให้การเรียนรู้ สิ่งที่เราเห็นอาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาในอดีต ได้กลาย มาเป็นเรื่องกระบวนการเรียนรู้ในปัจจุบัน ทำให้เกิดการดูแลสุขภาพของตนเองและชุมชนได้ ตรงนี้ ถือเป็นพลวัตของความน่าอยู่ในเรื่องการดูแลสุขภาพของชุมชน

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในอดีต เป็นการ เปลี่ยนแปลงโดยได้รับผลจากจากกระแส แนวคิดทุนนิยม ความทันสมัย ทำให้เกิดการบริโภคนิยม วัตถุนิยม มีผลทำให้ความคิดของคนเปลี่ยน ทำให้วิถีชีวิตของคนเปลี่ยน แต่ว่าในขณะเดียวกัน มีการ พยายามจะรื้อฟื้น การที่จะเอาทุนทางสังคมต่าง ๆ กลับมาได้ จะเห็นว่ากระบวนการทุนทางสังคมที่ เกิดขึ้น “ผู้นำ” เป็นองค์ประกอบภายในมีความสำคัญ ชุมชนก็มีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ หน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ที่เข้ามาถือเป็นองค์ประกอบภายนอกก็มีความสำคัญ โดยการเข้ามา สนับสนุนทางวิชาการ งบประมาณ ทำให้ความเป็นชุมชนน่าอยู่ สามารถเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ ชุมชน ที่เป็นพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบทนี้ เป็นพื้นที่ที่ง่ายต่อการเข้ามาของกระแสทุนนิยมต่าง ๆ ก่อให้เกิด สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย เรื่องวัฒนธรรมถูกละเลยไป สุขภาพชุมชนก็ได้รับผล แต่จากการศึกษา พบว่า การที่จะทำให้สภาพของชุมชนดำรงอยู่ได้ในสภาพที่ดี ทุนทางสังคมได้แสดงบทบาท ขึ้นอยู่ กับความเข้มแข็งของปัจจัยภายในและภายนอกชุมชนต้องเกื้อหนุนกันและกัน การที่จะรักษา ทุนทางสังคมให้คงอยู่จะต้องมีการไม่ละเลยในเรื่องปัจจัยภายในภายนอกต่าง ๆ ของชุมชน

ตารางที่ 4.1
สรุปความน่าอยู่ในแต่ละยุค

กระบวนการทุน ทางสังคม	ความน่าอยู่ในยุคเริ่มแรกชุมชน		
	สิ่งแวดล้อม	ประเพณี วัฒนธรรม	การดูแลสุขภาพ
ปัจจัยภายใน 1. <u>ระบบคิด</u> 2. <u>รูปแบบ/วิธีการ</u>	ระบบคิดในเรื่อง สิ่งแวดล้อมในยุค ดั้งเดิมคนในชุมชนให้ ความสำคัญกับเรื่อง ของสิ่งแวดล้อม เพราะ ในชุมชนยังคงต้อง อาศัยสิ่งแวดล้อมใน การดำรงชีวิต การมีสิ่งแวดล้อมที่ อุดมสมบูรณ์ทำให้คนมี ความคิดในการ ช่วยเหลือแบ่งปัน มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เช่น การหาสิ่งของมาได้ จากธรรมชาติ ก็นำมา แบ่งปันกัน ฯลฯ	ระบบคิดในเรื่อง ประเพณีวัฒนธรรม คน ในชุมชนให้ความสำคัญ กับการปฏิบัติตาม ประเพณีและวัฒนธรรม ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งผลของการให้ ความสำคัญกับการ ปฏิบัตินี้ ทำให้คนได้ เข้ามาทำกิจกรรม ร่วมกัน มีการร่วมแรง ร่วมใจกัน มีความ สามัคคีในการจัด ประเพณีต่าง ๆ ของ ชุมชน การที่คนได้เข้า มาร่วมกันทำกิจกรรม ต่าง ๆ มีความผูกพันกัน มากขึ้น เห็นได้ชัดใน ระบบครอบครัว เพราะ ทุกคนต้องมาช่วยกันใน การเตรียมงานต่าง ๆ ด้วยใจ เกิดเป็น จิตสำนึกที่ดีในการสืบ ทอดประเพณีไว้	ในเรื่องการดูแลสุขภาพ คนมีความเชื่อและ เคารพศรัทธาต่อ ผู้ที่เป็นหมอแผนโบราณ คนมีความเชื่อในเรื่อง ของครูอาจารย์ การ ดูแลสุขภาพเป็นเรื่องของ จิตวิญญาณ เป็น จิตสำนึก คนได้ให้ความ เคารพต่อ ภูมิปัญญาที่ชุมชนมีใน การรักษาสุขภาพ เป็น การพึ่งพาอาศัยกันและ กันมากกว่าเป็นการ รักษาเชิงพาณิชย์ จะ เห็นได้จากค่ารักษาจะ ให้เป็นการบูชาครู คน ได้มีความเคารพยำเกรง ต่อกันและกันได้มากขึ้น เพราะต่างก็ต้องอาศัย กันและกัน

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

กระบวนการทุน ทางสังคม	ความน่าอยู่ในยุคจุดเปลี่ยนชุมชน		
	สิ่งแวดล้อม	ประเพณี วัฒนธรรม	การดูแลสุขภาพ
<u>ปัจจัยภายใน</u> 1. <u>ระบบคิด</u> 2. <u>รูปแบบ/วิธีการ</u>	ระบบคิดในเรื่องสิ่งแวดล้อม เมื่อกระแสนิยมเข้ามามีคนเพิ่มมากขึ้น สิ่งแวดล้อมได้มีความสำคัญต่อชีวิต มีการทำลายทรัพยากร	กระแสทุนนิยมเข้ามา ไม่เชื่อให้เกิดประเพณีหรือวัฒนธรรมในบางเรื่อง เช่น การลงแขกเอามือเอาแรง การเปลี่ยนอาชีพ ทำให้ประเพณีอย่างเช่น การนุชาข้าวไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้นคนไม่ค่อยมีเวลา จึงไม่มีโอกาสได้มาปฏิบัติในเรื่องประเพณีและวัฒนธรรมที่เคยมีมา ทำให้สิ่งดีงามเหล่านี้หายไปจากชุมชน	เพราะยุคสมัยเปลี่ยนพื้นที่ที่ไม่เอื้ออำนวยให้การรักษาแบบแพทย์แผนไทยดำรงอยู่ได้ คนอาศัยการรักษาด้วยแพทย์แผนปัจจุบัน แต่ด้วยกระแสทุนนิยมเข้ามามากการทำลายสุขภาพเข้ามาได้หลายทาง ไม่ว่าจะเป็นการใช้สารเคมี คนมีการดิ้นรนมากไป โรคเครียด โรคเบาหวาน เป็นโรคใหม่ การดูแลสุขภาพมีแต่การตั้งรับ ภูมิปัญญาเรื่อง การแพทย์ไม่ได้นำมาใช้อีก
<u>ปัจจัยภายใน</u> 1. <u>กระแสนิยม</u> 2. <u>การเรียนรู้จากภายนอกของคนในชุมชน</u>	คนเห็นสิ่งแวดล้อมเป็นเพียงแค่ทรัพยากรที่นำมาใช้ ไม่จำเป็นต้องดูแลรักษา ความเจริญต่าง ๆ เข้ามา สิ่งแวดล้อมไม่มีความสำคัญ และถูกทำลายไปมาก	การนุชาข้าวไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้นคนไม่ค่อยมีเวลา จึงไม่มีโอกาสได้มาปฏิบัติในเรื่องประเพณีและวัฒนธรรมที่เคยมีมา ทำให้สิ่งดีงามเหล่านี้หายไปจากชุมชน	เพราะยุคสมัยเปลี่ยนพื้นที่ที่ไม่เอื้ออำนวยให้การรักษาแบบแพทย์แผนไทยดำรงอยู่ได้ คนอาศัยการรักษาด้วยแพทย์แผนปัจจุบัน แต่ด้วยกระแสทุนนิยมเข้ามามากการทำลายสุขภาพเข้ามาได้หลายทาง ไม่ว่าจะเป็นการใช้สารเคมี คนมีการดิ้นรนมากไป โรคเครียด โรคเบาหวาน เป็นโรคใหม่ การดูแลสุขภาพมีแต่การตั้งรับ ภูมิปัญญาเรื่อง การแพทย์ไม่ได้นำมาใช้อีก
	เมื่อมีการเรียนรู้ กลุ่มผู้นำพยายามที่จะรื้อฟื้นสิ่งต่าง ๆ ที่หายไปจากชุมชนให้กลับมา โดยการอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก และมีการตั้งกลุ่มกิจกรรมในการแก้ปัญหาขึ้นมาได้ระยะหนึ่ง		

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

กระบวนการทุน ทางสังคม	ความน่าอยู่ในยุคปัจจุบัน		
	สิ่งแวดล้อม	ประเพณี วัฒนธรรม	การดูแลสุขภาพ
<u>ปัจจัยภายใน</u> 1. <u>ระบบคิด</u> 2. <u>รูปแบบ/วิธีการ</u>	เมื่อสิ่งแวดล้อมถูกทำลายแนวคิดในการรื้อฟื้นให้สิ่งแวดล้อมกลับมาดี ปัญหาที่พบคือ ปัญหาขยะในพื้นที่หมู่บ้านและลำคลอง	ประเพณีวัฒนธรรมไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและจริงจัง มีการร่วมกันจัดทำปฏิทินชุมชนในการรื้อฟื้นประเพณีของชุมชนให้ได้นำมาปฏิบัติ เพื่อให้คนที่มีจิตใจรักในประเพณีที่ดีงามของชุมชน ได้เข้ามาร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกัน	มีการบริหารจัดการในเรื่องการดูแลสุขภาพแนวใหม่ เน้นการตั้งรับคือ การป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยมี อสม. เป็นผู้ประสานหลักในการร่วมกันทำงานกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่มีอยู่ในพื้นที่ คนในชุมชนมีสุขภาพดีขึ้น
<u>ปัจจัยภายใน</u> 1. <u>หน่วยงานต่าง ๆ สนับสนุน</u> 2. <u>การเรียนรู้จากภายนอกของ</u> <u>คนในชุมชน</u>	ปัญหาสารพิษปนเปื้อนในลำคลอง ปัญหาผักตบชวา สิ่งเหล่านี้คือความไม่น่าอยู่ของชุมชน จึงมีการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ อาศัยความร่วมมือของชุมชนเข้ามาบริหารจัดการกับสิ่งที่มีความไม่น่าอยู่นี้ออกไป	กิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันทำผ่านโครงการหมู่บ้านน่าอยู่ โดยการประสานการทำงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	

ตารางที่ 4.2
ภาพรวมความน่าอยู่ในแต่ละช่วง

สภาพโดยทั่วไป		
ช่วงที่ 1 ก่อนปี 2510	ช่วงที่ 2 ปี 2510-2540	ช่วงที่ 3 ปี 2540-2549
- สภาพแวดล้อมธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ - การผลิตเพื่อกินเพื่อใช้ในครัวเรือนเป็นหลัก ผลิตปีละครั้งก็กินได้ตลอดปี - ระบบคิดพึ่งธรรมชาติพึ่งพาอาศัยกันและกัน - คนในชุมชนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน	- สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย - การผลิตเพื่อขาย ผลิตหลายครั้งต่อปี - ระบบคิดตักตวงผลประโยชน์จากธรรมชาติ - ความสัมพันธ์ของคนเปลี่ยน	- สิ่งแวดล้อมประเพณีวัฒนธรรมได้มีการรื้อฟื้น - ระบบคิดมีการช่วยให้ชุมชนอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง - คนมีจิตสำนึกในการพัฒนาหมู่บ้านมากขึ้น
ความน่าอยู่ในแต่ละช่วง		
ช่วงที่ 1 ก่อนปี 2510	ช่วงที่ 2 ปี 2510-2540	ช่วงที่ 3 ปี 2540-2549
เป็นความน่าอยู่ที่เกิดขึ้นจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ คนและธรรมชาติได้พึ่งพาอาศัยกันและกัน ประเพณี วัฒนธรรมของคนในชุมชนได้รับการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง คนในชุมชนพึ่งพาอาศัยกันได้ในเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการดูแลสุขภาพ การช่วยเหลือในการแรงงาน และการให้ความร่วมมือช่วยเหลือมีมาก	ความน่าอยู่ของชุมชนแทบจะไม่มีให้เห็น เพราะคนได้เปลี่ยนระบบความคิด ทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรมถูกทำลาย ความน่าอยู่เกิดขึ้นมาช่วงนี้ก็ตรงที่ชุมชนเริ่มที่จะเรียนรู้ในการปรับตัว มีการร่วมกันตั้งกลุ่มกิจกรรม ผู้นำการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ก็เหมือนความหวัง ในการจะทำให้ชุมชนดีขึ้นกว่าเดิม	ความน่าอยู่ของชุมชนในช่วงนี้ เป็นความน่าอยู่ที่คนได้มีจิตสำนึก รักชุมชนมากขึ้น ทุกคนให้ความเอาใจใส่ เข้ามาช่วยกันบริหารจัดการกับชุมชนที่กำลังประสบปัญหา จนทำให้เกิดโครงการหมู่บ้านน่าอยู่ และเกิดการรื้อฟื้นสิ่งดีงามของชุมชนให้กลับเข้ามาอยู่กับชุมชนอีกครั้ง สภาพกายภาพของชุมชนดีขึ้น สุขภาพกายและสุขภาพใจของคนดี ถือเป็นความน่าอยู่ของชุมชนในยุคปัจจุบัน